

МУКАЧІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ТОВКАНЕЦЬ Г. В.

ЛАЛАК Н. В.

**Інклюзивна освіта: загальна модель
і засади організації освітнього процесу**

НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ ПОСІБНИК

*Розглянуто та рекомендовано до друку
Науково-методичною радою Мукачівського державного університету
протокол № _____ від _____ 2021 р.*

Рецензенти:

1. Козубовська І. В., доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри загальної педагогіки та педагогіки вищої школи, ДВНЗ «Ужгородський національний університет»;
2. Поліщук В. А., доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри соціальної роботи, спеціальної освіти та менеджменту соціокультурної діяльності, Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка;
3. Олексик Я. В., вчитель, Мукачівський ліцей № 11 Мукачівської міської ради Закарпатської області.

Т 50

Товканець Г.В., Лалак Н.В. Інклюзивна освіта: загальна модель і засади організації освітнього процесу. Навчально-методичний посібник. Мукачево: Редакційно-видавничий центр МДУ, 2021. – 80с.

ISBN

У посібнику представлено концептуальні засади інклюзивної освіти: соціокультурний контекст, досвід зарубіжних країн, міжнародне та національне законодавче і нормативно-правове забезпечення впровадження й функціонування інклюзивної освіти; окреслено новітні підходи у навчанні дітей з особливими потребами та стратегії успішного впровадження інклюзивної практики; описано роль та значущість роботи команди супроводу і батьківського впливу у процесі інклюзії. У навчально-методичному виданні подано цікаві ідеї, поради, дидактичний матеріал до психолого-педагогічного супроводу дітей з різними нозологіями.

Рекомендовано майбутнім фахівцям педагогічного профілю, педагогам-практикам сучасного закладу загальної середньої освіти, батькам.

ЗМІСТ

	Передмова	4
1	Інклюзивна освіта: досвід зарубіжних країн	5
2	Нормативно-правове забезпечення інклюзивної освіти	9
3	Основні підходи до надання освіти дітям з особливими освітніми потребами	16
4	Команда психолого-педагогічного супроводу	19
5	Індивідуальна програма розвитку та індивідуальний навчальний план дитини з особливими освітніми потребами	23
6	Співпраця з батьками, що виховують дитину з особливими освітніми потребами	31
7	Особливості ведення документації в інклюзивному класі	35
8	Портфоліо дитини з особливими освітніми потребами	37
9	Методичні рекомендації педагогам щодо роботи з дітьми з різними нозологіями	40
10	Глосарій	49
	Список рекомендованих джерел	54
	Додатки	58

ПЕРЕДМОВА

У світлі освітніх реформ та гуманістичної моделі соціального устрою в Україні набуває поширення інноваційний підхід у навчанні дітей з особливими потребами. Інклюзія є надзвичайно складною для вирішення психолого-педагогічною проблемою, оскільки передбачає залучення дітей з різними нозологіями до ЗЗСО, а це, в свою чергу, вимагає від усіх учасників освітнього процесу суттєвого перегляду традиційних поглядів щодо мети, функцій, організації роботи навчального закладу.

До реформування вітчизняної системи освіти зумовлюють загальні тенденції та перетворення в суспільному житті – рух до європейської спільноти й дотримання демократичних цінностей, повага один до одного, права і свободи тощо. У зв'язку з цим актуальності набуває функціонування нової гуманістичної парадигми, що пов'язана з правом на отримання освіти незалежно від стану здоров'я, наявності фізичного чи інтелектуального порушення, якість такої освіти не відрізняється від якості освіти здорових людей, що й покладено в основу організації інклюзії. В контексті сьогодення ставлення суспільства до осіб з психофізичними порушення є визначальним фактором забезпечення їм соціальних та освітніх послуг.

Історія знає різні факти такого ставлення: від виразної агресії до захисту і врахування індивідуальних особливостей. За роки незалежності України освіта дітей з особливими потребами зазнала істотних трансформаційних змін, пов'язаних із визначенням нової ідеологічної суспільно-освітньої парадигми, яка ґрунтується на принципах дитиноцентризму. Магістральним напрямом розвитку сучасної української освіти окреслено рівний доступ до якісної освіти всіх громадян, у тому числі й осіб з особливими потребами, тих, які мають інвалідність, обмежену життєздатність, порушення або особливості психофізичного розвитку. Нині в освіті триває динамічний процес кардинальних змін у методологічних, змістових, технологічних та управлінських складових її інноваційного розвитку. Відбувається переоцінка цінностей, долання усталених стереотипів, медичних, дефектологічних рудиментів щодо освіти осіб з особливими потребами, зокрема дітей, що стає підґрунтям нового нормативно-правового, науково-методичного, організаційно-змістового забезпечення їхнього навчання. Як показує практика, Україна не може сліпо копіювати досвід інших держав через різні економічні, політичні, етнографічні умови та різний менталітет – вона створює свій шлях розвитку інклюзії. Вирішення означеної проблеми в нашій країні має державне значення. Теоретична ідея необхідності допомоги в ситуації розвитку названої категорії дітей знайшла своє втілення у державних програмах, законодавчих актах.

Запровадження інклюзивного навчання потребує розроблення нових методично-технологічних вимог до кадрового забезпечення. У зв'язку з цим педагоги потребують допомоги з питань розширення уявлень та формування знань про основні принципи організації та впровадження інклюзивної освіти, специфіку співпраці, роль асистента вчителя у діяльності команди психолого-педагогічного супроводу, у розробці та реалізації індивідуальної програми розвитку дитини з ООП, диференціацію та індивідуалізацію освітнього процесу в інклюзивному класі, налагодження педагогіки партнерства.

Акцентуючи увагу на особливостях роботи членів команди психолого-педагогічного супроводу дитини з ООП, варто зауважити, що сьогодні не існує універсальних інструкцій, а є лише рекомендації, стосовно їх професійної діяльності в умовах інклюзії.

Західноєвропейські системи загальної середньої освіти, незважаючи на різноманітність типів і рівнів навчальних закладів, які опікуються освітою, в тому числі й школярів з особливими освітніми потребами, є ключовими елементами сучасної європейської моделі соціального устрою, яка виявляється привабливою для країн, що позбулися тоталітарних режимів з огляду на завдання та перспективи розв'язання назрілих педагогічних і соціальних проблем.

Серед європейських країн Італія посідає чільне місце у впровадженні ідей інтегрованого та інклюзивного навчання, оскільки однією з перших визнала інтегративне та інклюзивне навчання найприйнятнішою для неповносправних дітей формою здобуття освіти. Освітню реформу в країні, яку було проведено у 1972 р., ініціював громадський рух «Демократична психіатрія». Під тиском громадськості у 1971 р. в Італії був ухвалений новий «Закон про освіту», який законодавчо закріпив право батьків на вибір навчального закладу, визначив статус масових шкіл, де навчаються всі діти з проблемами в розвитку, забезпечив державну підтримку щодо здобуття освіти дітям з особливостями психофізичного розвитку. У 1977 р. були розроблені додатки до «Закону про освіту».

В освітніх департаментах провінцій Італії сьогодні функціонують консультативні служби, до складу яких входять різнопрофільні фахівці, адміністратори шкіл, працівники управлінь освіти, представники громадських організацій, за необхідності долучаються спеціалісти служб охорони здоров'я. Співробітники організують інклюзивне навчання, діагностуючи дітей і визначаючи їхні потреби, надають консультативну та навчально-методичну допомогу педагогам і шкільній адміністрації. У масових муніципальних закладах працюють асистенти вчителів, які надають допомогу школярам з обмеженими можливостями здоров'я, разом з педагогом класу відповідають за успішність учнів та складають індивідуальні навчальні плани розвитку для кожного учня з урахуванням його навчальних потреб, в тому числі з корекційно-реабілітаційної допомоги, яка в окремих випадках надається поза межами школи – в центрах медико-соціальної реабілітації.

Корисним видається досвід й іншої європейської держави – Австрії. В цій країні функціонувала добре налагоджена система спеціальної освіти, до складу якої входили спеціальні школи для дітей з порушеннями зору та слуху, порушеннями опорно-рухового апарату, інтелектуальними вадами, емоційно-вольовими розладами та комплексними порушеннями розвитку. У 80-х роках почали організовуватися громадські співтовариства, до яких входили батьки дітей з особливостями розвитку, вчителі, працівники різних медичних та освітянських закладів, які керувалися ідеями рівноправності, в тому числі, і в здобутті освіти. У 1993 р. В Австрії був прийнятий «Закон про освіту», у якому законодавчо визнано право батьків на вибір навчального закладу для своєї дитини, регламентовано функціонування спеціальних та інклюзивних закладів. На сьогодні у спеціальних закладах країни навчаються лише діти зі значними порушеннями слуху, зору та інтелекту.

В освітній системі Австрії функціонують центри спеціальної освіти, які несуть відповідальність за навчання дітей з особливими потребами в масових загальноосвітніх закладах і координують роботу всіх фахівців, залучених до цього процесу. Спеціалісти діагностують дітей, консультують вчителів, надають навчально-методичну допомогу

спеціальним педагогам і батькам учнів з порушеннями розвитку, проводять семінари та тренінги з підвищення кваліфікації, співпрацюють з адміністративними місцевими службами, медичними центрами тощо. Психолого-педагогічну підтримку, в тому числі і певні корекційно-реабілітаційні послуги, учням з особливими потребами у школах надають спеціальні педагоги, які, переважно, є штатними працівниками цих закладів. Спеціальні педагоги мають функціональні обов'язки, які визначаються потребами школярів з обмеженими можливостями здоров'я. Вони можуть бути асистентами вчителів, зокрема учителів-предметників, консультантами педагогів і батьків. У класі на них покладається відповідальність за навчання учнів з особливостями розвитку, яка поділяється разом з учителем класу. Тимчасову підтримку можуть надавати профільні фахівці з медичних і медико-соціальних закладів. Цікавий досвід навчання дітей з порушеннями психофізичного розвитку має Бельгія. У цій країні правовою основою освіти осіб з обмеженими можливостями здоров'я є «Закон про спеціальну освіту», ухвалений у 1970 р. Суттєві зміни до нього було внесено Декретом Уряду від 28 липня 1978 р. Закон визначає основні положення здобуття освіти неповносправними у світлі загального реформування системи освіти, серед яких і право батьків на вибір освітнього закладу для своєї дитини. Тут функціонують 8 типів спеціальних закладів.

У Бельгії основними службами підтримки дітей з особливими потребами в умовах сумісного навчання є психолого-медико-соціальні центри, що забезпечують надання спеціальних додаткових послуг учням, які того потребують. Залежно від кількості школярів з особливостями розвитку в певній місцевості, організуються ПМС-центри різного підпорядкування (позашкільні та шкільні). Фахівці центру надають психолого-педагогічну та медико-соціальну допомогу учням з порушеннями розвитку та їхнім сім'ям, консультують батьків, надають навчально-методичну допомогу вчителям, однак, основна спрямованість їхньої роботи – це діти з особливими потребами.

У школах з інклюзивним навчанням спеціальні педагоги працюють як у штаті засаду, так і запрошуються за угодами зі спеціальних шкіл. На перших етапах навчання спеціальні педагоги проводять індивідуальні заняття з дітьми з особливостями психофізичного розвитку, надалі до обов'язків спеціального педагога входить ознайомлення вчителя з проблемами дитини, залучення його до роботи із використанням певних методів і прийомів навчання, надання консультацій. Залучення до навчального процесу педагогів зі спеціальних шкіл дає можливість використовувати відповідні досвід та знання, а також усувати бар'єри між спеціальною та загальною освітою. Діти з особливостями розвитку, які були переведені зі спеціальних шкіл, упродовж першого року навчання одержують необхідну спеціальну допомогу (далі ця допомога надається індивідуально та за потреби).

Свій шлях у проведенні кардинальних освітніх реформ пройшла й Голландія. Цю країну з-поміж інших європейських держав вирізняє своєрідність розвитку системи спеціальної освіти. Її поступ характеризується логікою побудови і відсутністю неапробованих варіантів навчання. Наприкінці 40-х років у Голландії спостерігалось значне зростання кількості спеціальних закладів, кількості дітей в системі спеціальної освіти та збільшення типів спеціальних шкіл. Дослідження голландських вчених свідчать, що до 60-х років ХХ ст. освітня політика країни була спрямована на підтримку дітей з особливостями психофізичного розвитку лише у спеціальних школах.

Зважаючи на визначені проблеми і намагаючись їх вирішити шляхом розробки інноваційних моделей навчання, було розпочато проведення експерименту щодо залучення дітей з порушеннями розвитку в масовій школі м. Амстердама. Оцінюючи проведений

експеримент з точки зору сучасного бачення шляхів вирішення проблем сумісного навчання, – це був класичний приклад механічної інтеграції.

У 1991 р. голландським урядом було схвалено освітній проект «Внутрішня підтримка» щодо створення і функціонування відповідних шкільних служб. У 1994 р. був прийнятий Закон «Крок за кроком до школи», який засвідчив, що всі масові та спеціальні школи для дітей з легкою розумовою відсталістю та труднощами у навчанні мають взаємодіяти в наданні якісної освіти учням з особливими освітніми потребами, використовуючи спільні кадрові, навчально-методичні та інші ресурсні можливості. Прийнятий закон забезпечив покращення умов для одержання освіти учнями з порушеннями розвитку в масових школах на основі внесення змін у систему фінансування їхнього навчання.

Наразі в Голландії у системі спеціальної освіти функціонують спеціальні заклади для глухих і слабочуючих дітей, для дітей з важкими порушеннями мовлення, зору, порушеннями опорно-рухового апарату, хронічними захворюваннями, легкою та тяжкою розумовою відсталістю, порушеннями поведінки, з проблемами в навчанні, з комплексними дефектами. 70% – це діти з розумовою відсталістю та труднощами у навчанні. Нині ситуація в системі освіти Голландії характеризується регіональною різноваріантністю надання освітніх послуг дітям з особливостями психофізичного розвитку. Батькам надається право вибору освітнього закладу для своєї дитини, однак, відбувається це після ретельного обстеження дитини спеціалістами та визначення її соціальних і навчальних потреб. Голландська система освіти зазнала докорінного реформування, що привело функціонування різних типів навчальних закладів (спеціальних і масових) в єдиній системі. Відповідно, основною моделлю надання психолого-педагогічної допомоги дітям з особливими потребами є підтримка з боку функціонуючих спеціальних закладів. Саме фахівці спеціальних навчальних закладів виступають основними консультантами-помічниками в наданні спеціальної допомоги як учням з особливими потребами, так і вчителям масових шкіл, котрі їх навчають. За наявності у масовій школі значної кількості таких дітей, у штат навчального закладу зараховується спеціальний педагог, який опікується учнями з особливими потребами, надає консультативну допомогу їхнім батькам і вчителям.

Заслугове на увагу й досвід інклюзивного навчання дітей з особливостями психофізичного розвитку у Швеції. Зокрема, Міністерством освіти у 1980 р. було затверджено нормативно-правовий документ під назвою Навчальний План, який означив новий стратегічний напрям освітньої політики держави. Учням з особливостями психофізичного розвитку надали можливість навчатися в масових закладах, створивши для цього відповідні умови. Так, з 1986 р. у країні розформовані спеціальні школи для дітей з порушеннями зору. Всі діти з ослабленим зором навчаються у школах за місцем проживання, а необхідну допомогу отримують у Національному медичному центрі та його філіях. У 1989 р. було ухвалено новий «Закон про середню освіту», у якому інклюзивне навчання визначено основною формою здобуття освіти неповносправними. Принагідно зазначити, що з 1995 р. у країні функціонує лише чотири типи спеціальних шкіл: для дітей з помірною розумовою відсталістю, з легкою розумовою відсталістю, з труднощами в навчанні та для дітей з комплексними порушеннями. Сучасні тенденції у шведській освіті визначають курс на повне розформування спеціальних шкіл і створення на їх базі ресурсних центрів.

Шведська модель психолого-педагогічного та медико-соціального супроводу дітей з особливими освітніми потребами передбачає використання спеціальної допомоги як позашкільних служб, так і фахівців, які працюють за угодами в навчальних закладах,

зокрема, асистентів педагога. В усіх територіальних округах країни функціонують Центри дитячої реабілітації. Основна відповідальність за навчання, покладена на вчителя-класовода.

Шведське Агентство Спеціальної Освіти, підпорядковане Міністерству освіти країни, відповідальне за надання підтримки сім'ям дітей з особливостями розвитку та освітнім закладам, де вони навчаються. Радники опікуються дітьми, допомагаючи муніципальним органам влади забезпечити всі умови для навчання таких школярів, враховуючи проведення курсів підвищення кваліфікації педагогів та асистентів педагогів, батьків та всіх фахівців, які задіяні в цьому процесі. Подібне реформування освітньої галузі відбулося в Німеччині, де на початку 70-х років, завдяки діяльності громадської батьківської організації «Життєва допомога», Міністерством у справах освіти, релігії і культури були ухвалені нормативно-правові акти, які засвідчили, що кожна дитина з обмеженими можливостями має право на вибір навчального закладу, має бути забезпечена психолого-педагогічним супроводом, залучена до педагогічного процесу, незалежно від ступеня складності захворювання. У 1972 р. були ухвалені «Рекомендації з організації спеціального навчання».

У вирішенні питань психолого-педагогічного супроводу учнів з особливими потребами в умовах інклюзивного навчання Німеччину з-поміж інших європейських країн вирізняє варіативність його організації, що зумовлена відмінностями у законодавстві Земель. В окремих Землях освітні нормативно-правові акти передбачають, що школи можуть мати у своєму штаті спеціальних педагогів і фахівців. Психолого-педагогічний супровід забезпечується педагогічними центрами, які функціонують у кожному регіоні. Вони надають різнопланову допомогу школярам з особливими освітніми потребами, проводять з ними профорієнтаційну роботу, координують діяльність різнопрофільних фахівців, консультують батьків і вчителів масових та спеціальних шкіл тощо.

Аналіз досвіду навчання дітей з особливостями психофізичного розвитку у країнах Європи свідчить, що у переважній більшості з них інклюзивне навчання є основною формою здобуття освіти людьми з обмеженими можливостями. Однак, варто зазначити, що діти з особливими освітніми потребами мають змогу здобувати освіту і в спеціальних навчальних закладах, і в закладах масового типу. Слід зазначити, що у європейських країнах спеціальні заклади функціонують і надають допомогу дітям з обмеженими можливостями здоров'я, однак, вони не є сегрегативними осередками. «Кордони» між спеціальною та загальною освітою прозорі, оскільки країни з демократичним устроєм пропагують цінності громадянського суспільства, яке базується на ідеях рівноправності, толерантності та інклюзії.

Отже, аналіз міжнародних документів дозволяє зробити висновки, що право на освіту є одним з основних прав людини. Право на освіту дітей з різними нозологіями має гарантуватися без дискримінації чи будь-яких обмежень. Держава має визнавати принцип рівних можливостей у сфері початкової, середньої і вищої освіти для таких дітей, молоді і дорослих в інтегрованих структурах, а система спеціальної освіти повинна розвиватись в напрямку формування інклюзивної моделі освіти. Водночас кожна країна має враховувати власний національний досвід освіти.

Питання для самоконтролю

1. Які особливості системи інклюзивної освіти в Італії були закріплені законодавчо у 70-х роках ХХ ст.?
2. Чим відрізняється організація спеціальної освіти в Австрії від підходів, які застосовуються в Бельгії?
3. Як у Голландії забезпечується взаємодія між спеціальними та масовими школами для дітей з особливими потребами?
4. Назвіть основні відмінності між моделями інклюзивної освіти у Швеції та Німеччині.

5. Які переваги має впровадження інклюзивного навчання для дітей з особливими освітніми потребами у загальноосвітніх школах?

6. Чому досвід європейських країн у реформуванні інклюзивної освіти є корисним для країн із перехідною системою соціального устрою?

2 НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ

Міжнародні документи з прав людини сформували ключові стандарти щодо права на здобуття освіти. Розглянемо деякі з них.

Загальна Декларація ООН про права людини, ухвалена ООН 10 грудня 1948 року. Проголошує рівність прав усіх людей без винятку.

Стаття 26. Кожна людина має право на освіту. Освіта повинна бути безкоштовною, хоча б початкова і загальна. Початкова освіта повинна бути обов'язковою. Технічна і професійна освіта має бути загальнодоступною, а вища освіта повинна бути однаково доступною для всіх на основі здібностей кожного. Батьки мають право пріоритету у виборі виду освіти для своїх малолітніх дітей.

Декларація про права розумово відсталих осіб, прийнята ООН 20 грудня 1971 р. У документі наголошено, що люди з розумовою відсталістю мають ті ж самі права, що й інші члени суспільства. Такі особи є повноцінними членами суспільства; вони потребують правового захисту та підтримки.

Декларація про права інвалідів, ухвалена ООН 9 грудня 1975 р. Декларація проголошує рівність прав інвалідів з громадянами того ж віку. Люди з інвалідністю мають одержувати таку підтримку, яка дасть їм змогу проявити свої можливості та здібності, прискорить процес суспільної інтеграції.

Конвенція ООН про права дитини - 1989 р. ратифікована Постановою Верховної Ради України 27 лютого 1991 року Конвенція ґрунтується на визнанні прав усіх дітей, недискримінації дитини з інвалідністю за жодними ознаками; визнає пріоритетність інтересів дитини в суспільстві.

Стаття 2. Держави-учасниці вживають всіх необхідних заходів для забезпечення захисту дитини від усіх форм дискримінації або покарання на підставі статусу, діяльності, висловлюваних поглядів чи переконань дитини, батьків дитини, законних опікунів чи інших членів сім'ї.

Стаття 3. Першочергова увага приділяється якнайкращому забезпеченню інтересів дитини; праву та бажанню дітей, у тому числі й дітей з інвалідністю, зростати в колі сім'ї, у звичному оточенні.

Стаття 23. Держави-учасниці визнають, що неповноцінна в розумовому або фізичному відношенні дитина має вести повноцінне і гідне життя в умовах, які забезпечують її гідність, сприяють почуттю впевненості в собі й полегшують її активну участь у житті суспільства.

Стаття 28. Держави-учасниці визнають право дитини на освіту.

Стандартні правила ООН щодо забезпечення рівних можливостей для осіб з інвалідністю, затверджені Генеральною Асамблеєю ООН 20 грудня 1993 р. Правило 6. Державам слід визнавати принцип рівних можливостей у сфері початкової, середньої та вищої освіти для дітей, молоді і дорослих з інвалідністю в інтегрованих структурах. Освіта

осіб з інвалідністю має стати невід'ємною частиною загальної освіти. Документ визначає інклюзивне навчання пріоритетною формою здобуття освіти особами з інвалідністю, проте наголошує, що інклюзивна освіта не становить альтернативи спеціальній.

Інноваційна освітня концепція щодо навчання дітей з обмеженими можливостями здоров'я була представлена на Всесвітній конференції з освіти осіб з особливими потребами: доступ та якість, проведена за підтримки ЮНЕСКО в Іспанії, в Саламанці 7-10 червня 1994 року. Концептуальні засади щодо здобуття освіти неповносправними викладено в Саламанкській декларації та Рамках дій щодо освіти осіб з особливими потребами. Вони мали слугувати основою освітньої політики та практичної діяльності 92-х держав-учасниць конференції.

Рамки дій ґрунтуються на національному досвіді країн, рекомендаціях ООН загалом та Стандартних правилах забезпечення рівних можливостей для інвалідів, зокрема. Керівний принцип Рамок дій полягає в тому, що школи мають приймати всіх дітей, незважаючи на їхні фізичні, інтелектуальні, соціальні, емоційні, мовленнєві чи інші особливості. Термін «спеціальні освітні потреби» стосується не лише дітей з психофізичними порушеннями, а й обдарованих дітей та дітей, які мають труднощі в навчанні, обумовлені різними факторами (соціальні, економічні, політичні тощо). Суспільство має концентруватись не на недоліках дітей, а на їхніх потенційних можливостях.

Рамки дій визначають нові підходи до освіти осіб з особливими потребами. Саме в умовах інклюзії особи з особливими освітніми потребами можуть досягти самих високих результатів в галузі освіти та соціальної інтеграції.

У 9 пункті Рамок дій наголошується, що кожна країна має свій досвід надання допомоги дітям з психофізичними порушеннями, з огляду на який і повинна вирішувати питання організації спеціальної та інклюзивної освіти. В країнах, де спеціальна освіта є добре розвинутою, саме спеціальні заклади мають стати основою для розвитку інклюзивних, оскільки персонал таких установ має вагомий педагогічний досвід. Це є ключовим аспектом організації інклюзивної освіти для кожної країни.

Конвенція ООН про права інвалідів, затверджена ООН 13 грудня 2006 р., ратифікована Постановою Верховної Ради України 16.12.2009, набрала чинності 06.03.2010 р. Документ є одним із найвагоміших у сфері захисту прав людей з інвалідністю. Конвенція визначає міжнародні стандарти основних прав і свобод людей з інвалідністю, загальну основу для ефективної участі держав та громадськості. Проголошені стандарти охоплюють політичні та громадянські права людей з інвалідністю, зокрема, права на доступність, участь, освіту, охорону здоров'я, працевлаштування та соціальний захист. Розуміння поняття інвалідності в Конвенції базується на соціальній моделі.

Стаття 5. Держави-учасниці визнають, що всі особи є рівними перед законом і мають право на рівний захист закону й рівне користування ним без будь-якої дискримінації. Держави-учасниці забороняють будь-яку дискримінацію за ознакою інвалідності й гарантують інвалідам рівний та ефективний правовий захист від дискримінації на будь-якому ґрунті.

Стаття 7. Діти-інваліди. Держави-учасниці вживають усіх необхідних заходів для забезпечення повного здійснення дітьми-інвалідами всіх прав людини й основоположних свобод нарівні з іншими дітьми. В усіх діях стосовно дітей-інвалідів першочергова увага приділяється вищим інтересам дитини.

Стаття 9. Виявлення й усунення перепон і бар'єрів, що перешкоджають доступності, повинні поширюватися, зокрема: на будинки, дороги, транспорт й інші внутрішні та зовнішні об'єкти, зокрема школи, житлові будинки, медичні установи та робочі місця.

Стаття 24. Держави-учасниці визнають право інвалідів на освіту. З метою реалізації цього права без дискримінації й на підставі рівності можливостей держави забезпечують інклюзивну освіту на всіх рівнях протягом усього життя.

Нормативно-правова база діяльності інклюзивних ЗЗСО в Україні:

1. Конституція України від 28.06.1996 р.:
 - стаття 53 (основні права людини, серед яких право на освіту);
 - стаття 46 (право на соціальний захист).
2. Закон України «Про освіту» від 5 вересня 2017 р.:
 - стаття 1, пункт 2, 10 (основні терміни та їх визначення);
 - стаття 3, пункт 6 (право на освіту);
 - стаття 19 («Освіта осіб з особливими освітніми потребами»);
 - стаття 20 («Інклюзивне навчання»).
3. Закон України від «Про повну загальну середню освіту» від 16 січня 2020р.:
 - стаття 1, пункт 12, 13 (сутність інклюзивного навчання; інклюзивне освітнє середовище);
 - стаття 20 («Інклюзивне навчання»).
4. Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні».:
 - стаття 32 (повноваження у сфері освіти, охорони здоров'я, культури, фізкультури і спорту).
5. Закон України від 05.06.2014 р. № 1324-VII «Про внесення змін до деяких законів України про освіту щодо організації інклюзивного навчання».
6. Закон України від 23.05.2017 р. № 2053-VIII «Про внесення змін до Закону України «Про освіту» щодо особливостей доступу осіб з особливими освітніми потребами до освітніх послуг».
7. Указ Президента України «Про заходи, спрямовані на забезпечення додержання прав осіб з інвалідністю» від 13.12.2016 р.
8. Указ Президента України «Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року» (від 25.6.2013 р. № 344/2013).
9. Указ Президента України «Про заходи щодо розв'язання актуальних проблем осіб з обмеженими фізичними можливостями» (від 19.5.2011 р. № 588).
10. Указ Президента України «Про додаткові невідкладні заходи щодо створення сприятливих умов життєдіяльності осіб з обмеженими фізичними можливостями» (від 18.12.2007 р. № 1228).
11. Положення про інклюзивно-ресурсний центр, затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 12.07.2017 р. № 545.
12. Постанова Кабінету Міністрів України від 09.08.2017 р. № 588 «Про внесення змін до Порядку організації інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах».
13. Постанова Кабінету Міністрів України від 22.08.2018 р. № 617 «Деякі питання створення ресурсних центрів підтримки інклюзивної освіти та інклюзивно-ресурсних центрів».
14. Наказ Держспоживстандарт від 28.07.2010 р. № 327 (доповнено Класифікатор професій посадою асистента вчителя інклюзивного навчання).
15. Наказ Міністерства освіти і науки України від 01.10.2010 р. № 912 «Про затвердження Концепції розвитку інклюзивного навчання».

16. Наказ Міністерства освіти і науки України від 06.12.2010 р. № 1205 «Про затвердження Типових штатних нормативів загальноосвітніх навчальних закладів».
17. Положення про спеціальні класи для навчання дітей з особливими освітніми потребами у загальноосвітніх навчальних закладах (наказ Міністерства освіти і науки України від 09.12.2010 р. № 1224, зареєстрований в Міністерстві юстиції України 29.12.2010 р. за № 1412/18707).
18. Наказ Міністерства освіти і науки України від 31.12.2015 р. № 1436 «Про затвердження Плану заходів щодо забезпечення права на освіту дітей з особливими освітніми потребами в загальноосвітньому просторі».
19. Наказ Міністерства освіти і науки України від 26.09.2016 р. № 1148 «Про надання грифів Міністерства освіти і науки України навчальній літературі для дітей з особливими освітніми потребами».
20. Наказ МОН України від 04.04.2017 р. № 527 «Про видання навчальної літератури для дітей з особливими освітніми потребами у 2017 році».
21. Наказ Міністерства освіти і науки України від 21.07.2017 р. № 1081 «Про затвердження Типового навчального плану для дітей з інтелектуальними порушеннями помірною та тяжкою ступеня (початкова школа)».
22. Наказ МОН України від 22.03.2018 р. № 271 «Про затвердження Примірною переліку корекційних засобів навчання та реабілітаційного обладнання для спеціальних закладів освіти».
23. Наказ Міністерства освіти і науки України від 08.06.2018 р. № 609 «Про затвердження Примірною положення про команду психолого-педагогічного супроводу дитини з особливими освітніми потребами в закладі загальної середньої та дошкільної освіти».
24. Наказ МОН України від 25.06.2018 р. № 693 «Про затвердження типової освітньої програми спеціальних закладів загальної середньої освіти I ступеня для дітей з особливими освітніми потребами».
25. Лист МОН України від 09.06.2016 р. № 1/9-293 «Про доступність дітей з особливими потребами до опорних навчальних закладів».
26. Лист Міністерства освіти і науки України від 10.01.2017 р. № 1/9-2 «Про сучасні підходи до навчально-виховного процесу учнів з особливими освітніми потребами».
27. Лист Міністерства освіти і науки України від 06.02.2017 р. № 1/9-63 «Щодо навчальної літератури для дітей з особливими освітніми потребами».
28. Лист-роз'яснення МОН України від 05.02.2018 р. № 2.5.-281 «Роз'яснення щодо тривалості уроків в інклюзивних класах та функціональних обов'язків асистента учителя».
29. Лист Департаменту загальної середньої та дошкільної освіти МОН України від 05.02.2018 р. № 2.5-281 «Про надання роз'яснення стосовно тривалості уроків в інклюзивних класах, функціональних обов'язків асистента вчителя».
30. Лист МОН України від 31.08.2020 р. № 1/9-495 «Щодо організації навчання осіб з особливими освітніми потребами у закладах загальної середньої освіти у 2020/2021 навчальному році».
31. Додаток до листа МОН №1/9-421 від 05.08.2020 р. «Методичні рекомендації щодо організації освітнього процесу в спеціальних закладах загальної середньої освіти у 2020/21 навчальному році».

Уперше тлумачення інклюзивної освіти презентовано в Концепції розвитку

інклюзивної освіти 2010 року, розроблення якої було викликано необхідністю вирішення важливих питань щодо забезпечення права на якісну освіту дітей з особливими потребами. Ця Концепція відображає одну з головних демократичних ідей – усі діти є цінними й активними членами суспільства. Згідно з Концепцією, інклюзивна освіта – це комплексний процес забезпечення рівного доступу до якісної освіти дітям з ООП шляхом організації їх навчання у ЗЗСО на основі застосування особистісно орієнтованих методів навчання, з урахуванням індивідуальних особливостей навчально-пізнавальної діяльності таких учнів [54].

Питання організації інклюзивного навчання в ЗЗСО регламентовано Законом України «Про освіту» 2017 р., згідно з яким інклюзивна освіта – це система освітніх послуг, гарантованих державою, що базується на принципах недискримінації, врахування багатоманітності людини, ефективного залучення та включення до освітнього процесу всіх його учасників [34].

Роблячи спроби потрактувати сутність інклюзивної освіти, учені переосмислюють накопичений досвід і виокремлюють певні риси, які увиразнюють цю дефініцію. Вітчизняні дослідники Н. Софій та Ю. Найда інклюзивну освіту розуміють як систему освітніх послуг, що ґрунтується на принципі забезпечення основного права дітей на освіту та права здобувати її за місцем проживання, що передбачає навчання учнів з різними нозологіями в умовах школи. Це процес, у якому ЗЗСО намагається відповідати на потреби всіх учнів, вносячи необхідні зміни до навчальної програми та ресурсів, щоб забезпечити рівність можливостей усіх здобувачів освіти, незалежно від їхнього психофізичного стану [66]. А. Колупаєва трактує інклюзивну освіту як процес, у якому школа намагається відповідати на потреби всіх учнів, вносячи необхідні зміни до навчальної програми та ресурсів, з метою забезпечення рівних можливостей. Науковець акцентує увагу на основних принципах інклюзивної освіти: рівному доступі до навчання у ЗЗСО та отримання якісної освіти кожною дитиною; визнанні здатності до навчання кожної дитини та необхідності створення суспільством відповідних умов для цього; забезпеченні права дітей розвиватись у родинному оточенні та мати доступ до всіх ресурсів місцевої спільноти; залученні батьків до освітнього процесу дітей як рівноправних партнерів та їх перших учителів; навчальних програмах, які ґрунтуються на особистісно орієнтованому та індивідуальному підходах, що сприяють розвитку навичок навчання протягом усього життя; визнанні факту, що інклюзивне навчання передбачає додаткові ресурси, необхідні для забезпечення особливих освітніх потреб дитини; використанні результатів сучасних досліджень та практики в реалізації інклюзивної моделі навчання; командному підході у вихованні та навчанні дітей, який передбачає залучення педагогів, батьків, спеціалістів [38].

Важливою в контексті дослідження є Постанова Кабінету Міністрів України від 15 серпня 2011 р. N 872 «Порядок організації інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах».

1. Цей Порядок визначає вимоги до організації інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах з метою реалізації права дітей з особливими освітніми потребами на освіту за місцем проживання, їх соціалізації та інтеграції в суспільство, залучення батьків до участі у навчально-виховному процесі.

2. Освітні послуги надаються дітям з особливими освітніми потребами загальноосвітніми навчальними закладами у класах з інклюзивним навчанням із застосуванням особистісно орієнтованих методів навчання та з урахуванням індивідуальних особливостей навчально-пізнавальної діяльності таких дітей.

3. Для організації інклюзивного навчання дітей з особливими освітніми потребами (дітей з вадами фізичного та психічного розвитку, в тому числі дітей-інвалідів) у загальноосвітніх навчальних закладах створюються умови для: забезпечення безперешкодного доступу до будівель та приміщень такого закладу дітей з вадами опорно-рухового апарату, зокрема тих, що пересуваються на візках, та дітей з вадами зору; забезпечення необхідними навчально-методичними і наочно-дидактичними посібниками та індивідуальними технічними засобами навчання; облаштування кабінетів учителя-дефектолога, психологічного розвантаження, логопедичного для проведення корекційно-розвиткових занять; забезпечення відповідними педагогічними кадрами.

4. Рішення про утворення класів з інклюзивним навчанням приймається керівником загальноосвітнього навчального закладу з урахуванням освітніх запитів населення за умов наявності необхідної матеріально-технічної та методичної бази, відповідних педагогічних кадрів і приміщень, що відповідають санітарно-гігієнічним вимогам, згідно з Положенням про загальноосвітній навчальний заклад, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 27 серпня 2010 р. N 778 (778-2010-п) (Офіційний вісник України, 2010 р., N 65, ст. 2291), за погодженням з відповідним органом управління освітою.

5. Власник загальноосвітнього навчального закладу виділяє в установленому порядку кошти для забезпечення безперешкодного доступу до будівель та приміщень таких закладів дітей з особливими освітніми потребами, створення відповідної матеріально-технічної та методичної бази, забезпечує підвищення кваліфікації педагогічних працівників з питань надання освітніх послуг дітям з особливими освітніми потребами у класах з інклюзивним навчанням, сприяє провадженню інноваційної діяльності, здійснює заходи щодо придбання транспортних засобів для підвезення таких дітей до місця навчання та додому. Власник та керівник загальноосвітнього навчального закладу несуть відповідальність за організацію, стан та якість інклюзивного навчання.

6. У загальноосвітніх навчальних закладах здійснюється психолого-педагогічне супроводження дітей з особливими освітніми потребами працівниками психологічної служби (практичними психологами, соціальними педагогами) таких закладів та відповідними педагогічними працівниками. Діяльність працівників психологічної служби (практичних психологів, соціальних педагогів) координують центри практичної психології і соціальної роботи, міські (районні) методичні кабінети.

7. Зарахування дітей з особливими освітніми потребами до класів з інклюзивним навчанням здійснюється в установленому порядку відповідно до висновку психолого-медико-педагогічної консультації.

8. Для забезпечення ефективності навчально-виховного процесу наповнюваність класів з інклюзивним навчанням становить не більш як 20 учнів, з них: одна - три дитини з розумовою відсталістю або вадами опорно-рухового апарату, або зниженим зором чи слухом, або затримкою психічного розвитку тощо; не більш як двоє дітей сліпих або глухих, або з важкими порушеннями мовлення, або складними вадами розвитку (вадами слуху, зору, опорно-рухового апарату в поєднанні з розумовою відсталістю, затримкою психічного розвитку), або тих, що пересуваються на візках.

9. Навчання у класах з інклюзивним навчанням здійснюється за типовими навчальними планами, програмами, підручниками та посібниками, рекомендованими МОНУ для загальноосвітніх навчальних закладів, у тому числі спеціальними підручниками.

10. Навчально-виховний процес у класах з інклюзивним навчанням здійснюється відповідно до робочого навчального плану загальноосвітнього навчального закладу,

складеного на основі типових навчальних планів загальноосвітніх навчальних закладів, з урахуванням індивідуальних особливостей навчально-пізнавальної діяльності дітей з особливими освітніми потребами. На основі зазначеного робочого навчального плану розробляється індивідуальний навчальний план для дітей з особливими освітніми потребами (далі - індивідуальний навчальний план) з урахуванням висновку психолого-медико-педагогічної консультації. Розклад уроків для дітей з особливими освітніми потребами складається з урахуванням індивідуальних особливостей їх навчально-пізнавальної діяльності, динаміки розумової працездатності протягом дня і тижня та з дотриманням санітарно-гігієнічних вимог.

11. Особливістю навчально-виховного процесу дітей з особливими освітніми потребами є його корекційна спрямованість.

12. В індивідуальному навчальному плані передбачається від трьох до восьми годин на тиждень для проведення корекційно-розвиткових занять з урахуванням висновку психолого-медико-педагогічної консультації та типових навчальних планів спеціальних загальноосвітніх навчальних закладів для дітей, які потребують корекції фізичного та/або розумового розвитку. Такі години враховуються під час визначення гранично допустимого тижневого навчального навантаження дітей з особливими освітніми потребами. Корекційно-розвиткові заняття проводяться відповідними вчителями-дефектологами та практичними психологами.

13. Відповідно до висновку психолого-медико-педагогічної консультації та за згодою батьків для дітей з особливими освітніми потребами педагогічні працівники, у тому числі вчителі-дефектологи, розробляють індивідуальну навчальну програму з урахуванням навчальних програм загальноосвітніх навчальних закладів, яка затверджується керівником навчального закладу та переглядається двічі на рік (у разі потреби частіше) з метою її коригування.

14. Особистісно орієнтоване спрямування навчально-виховного процесу забезпечує асистент вчителя, який бере участь у розробленні та виконанні індивідуальних навчальних планів та програм, адаптує навчальні матеріали з урахуванням індивідуальних особливостей навчально-пізнавальної діяльності дітей з особливими освітніми потребами.

15. Оцінювання навчальних досягнень дітей з особливими освітніми потребами здійснюється згідно з критеріями оцінювання навчальних досягнень учнів та обсягом матеріалу, визначеним індивідуальною навчальною програмою. Система оцінювання навчальних досягнень дітей з особливими освітніми потребами повинна бути стимулюючою.

16. Державна підсумкова атестація дітей з особливими освітніми потребами здійснюється відповідно до Положення про державну підсумкову атестацію.

17. Діти з особливими освітніми потребами залучаються до позакласної та позашкільної роботи з урахуванням їх інтересів, нахилів, здібностей, побажань, віку, індивідуальних особливостей навчально-пізнавальної діяльності та стану здоров'я. Позашкільна робота з дітьми з особливими освітніми потребами проводиться відповідно до Положення про порядок організації індивідуальної та групової роботи в позашкільних навчальних закладах

Таким чином, ратифікація основних міжнародних документів зумовила реформування в Україні правового поля, створила умови розробки власної нормативно-правової бази на засадах дотримання загальноприйнятих прав людини, зокрема права на освіту дітей з особливими освітніми потребами. Нині відбуваються кардинальні зміни в освітній

політиці стосовно дітей з різними нозологіями. Удосконалення законодавчого та нормативно-правового забезпечення інклюзії визначає її майбутні перспективи.

Питання для самоконтролю

1. Що визначає Конвенція ООН про права дитини (1989 р.) стосовно дітей з інвалідністю?
2. Які основні принципи Саламанкської декларації щодо освіти осіб з особливими потребами?
3. Яка роль інклюзивних шкіл у формуванні рівних можливостей для всіх дітей, згідно з Рамками дій щодо освіти осіб з особливими потребами?
4. Як забезпечується підтримка розвитку інклюзивних шкіл на міжнародному рівні, згідно з Рамками дій?
5. Коли була затверджена Конвенція ООН про права інвалідів та коли вона набрала чинності в Україні?
6. Які основні права людей з інвалідністю визначені в Конвенції?
7. Що означає соціальна модель поняття інвалідності, зазначена в тексті Конвенції?
8. Які законодавчі акти України забезпечують реалізацію права на інклюзивне навчання?

3

ОСНОВНІ ПІДХОДИ ДО НАДАННЯ ОСВІТИ ДІТЯМ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ

Розрізняють кілька підходів до надання освіти дітям з обмеженими можливостями здоров'я. Основні з них - мейнстримінг, інтеграція, інклюзія. У зарубіжній практиці вони використовуються як близькі за значенням, але не тотожні.

Мейнстримінг. Передбачає розширення соціальних контактів між дітьми з обмеженими можливостями здоров'я та їхніми ровесниками. Здебільшого це позаурочна форма спілкування: участь у спільних масових заходах, перебування в літніх таборах, відвідування клубів за інтересами. Але як показали дослідження, такі стосунки в позаурочний час характеризуються нетривалістю та обмеженістю.

Інтеграція в сучасному суспільстві є провідним напрямком у навчанні і вихованні дітей з особливостями психофізичного розвитку. У широкому значенні інтеграція – це процес забезпечення осіб з порушеннями у психофізичному розвитку правами і можливостями брати участь у всіх видах і формах соціального життя на рівні й разом з іншими членами суспільства. У вузькому сенсі інтеграція розглядається як процес надання учням з психофізичними порушеннями освітніх послуг у звичайних класах загальноосвітньої школи.

Інтеграція здійснюється у двох формах: соціальній та педагогічній.

Соціальна інтеграція передбачає соціальну адаптацію дитини з психофізичними вадами у загальну систему соціальних стосунків передусім у межах того освітнього середовища, в яке вона інтегрується (Л. Шипіцина). Інтеграція в суспільство дітей з особливостями психофізичного розвитку – це цілеспрямований процес передачі суспільством соціального досвіду з урахуванням особливостей і потреб різних категорій дітей з порушеним розвитком за активної їх участі та забезпечення адекватних для цього умов. Наслідками цього процесу є включення дітей в усі соціальні системи, структури, соціуми й зв'язки, призначені для дітей з типовим розвитком; активна участь в основних

напрямах життя і діяльності суспільства згідно з віком, статтю, що готує їх до повноцінного дорослого життя, найбільш повної самореалізації і розкриття як особистості.

Освітня інтеграція передбачає надання дітям з психофізичними вадами можливості спільного навчання в одній школі чи класі з дітьми, що нормально розвиваються, за програмою масової або спеціальної школи (А. Колупаєва).

Ще Л. Виготський наголошував на вагомості створення такої системи навчання, в якій можна було б пов'язати спеціальне навчання з навчанням дітей з нормальним розвитком. Завданням виховання дитини з порушеним розвитком вчений вважав її інтеграцію в життя та створення умов компенсації її недоліків з урахуванням не лише біологічних, а й соціальних факторів. Інтеграція відображає спробу залучити учнів з особливими потребами до загальноосвітніх шкіл. Учень пристосовується до вимог навчального закладу. У існуючих нормативних документах та наукових джерелах описано такі форми інтегрованого навчання:

- повна – включення дитини з психологічною готовністю до спільного навчання та відповідним віковій нормі рівнем психофізичного і мовленнєвого розвитку в типовий загальноосвітній заклад як рівноцінної із однолітками; корекційну допомогу дитина при цьому одержує згідно потреб у спеціалістів за місцем навчання та проживання;

- комбінована – діти з близьким до норми рівнем психофізичного та мовленнєвого розвитку навчаються у разі з однолітками з типовим розвитком, у процесі навчання одержують допомогу вчителя-дефектолога;

- часткова - перебування дітей з особливими потребами, котрі не спроможні нарівні із однолітками з типовим розвитком оволодіти освітнім стандартом, у загальноосвітніх закладах лише частину дня;

- тимчасова – періодичне об'єднання зі здоровими дітьми для проведення спільних заходів.

В умовах загальноосвітніх закладів інтеграція здійснюється шляхом організації спеціальних груп компенсуючого типу або спеціальних класів. Наголосимо, що форми інтеграції залежать від рівня розвитку дитини, а саме: повна і комбінована форми є прийнятними для дітей з високим рівнем психофізичного і мовленнєвого розвитку; часткова і тимчасова форми доцільні для дітей з нижчим рівнем розвитку, виразними психофізичними порушеннями.

Розрізняють також інтервальну і екстервальну моделі інтеграції. Інтервальну вчені розглядають як таку, що здійснюється всередині системи спеціальної освіти, а екстервальну – як взаємодію спеціальної і масової освіти. Зворотна інтеграція – цей термін використовують тоді, коли діти з типовим розвитком через якісь причини відвідують спеціальну школу. Спонтанна інтеграція (стихийна, неконтрольована) – відвідування дітьми з особливостями психофізичного розвитку загальноосвітніх закладів без спеціального психолого-педагогічного супроводу й допомоги. Є шкідливою для розвитку й соціалізації дитини.

Інклюзія. Інклюзія – це політика й процес, що надає можливість всім дітям брати участь у всіх програмах. ЮНЕСКО розглядає інклюзію як процес визнання і реагування на різноманітність потреб всіх тих, хто навчається. До відчужених вразливих груп ЮНЕСКО відносить такі категорії дітей:

- діти, які потерпають від насилля;
- діти-біженці або переміщені діти;
- діти, які працюють;

- мігранти;
- релігійні меншини;
- діти з бідного середовища;
- діти, які працюють в домашньому господарстві;
- мовні меншини;
- етнічні меншини;
- безпритульні діти;
- діти в зонах конфліктів (діти-солдати);
- діти з обмеженими можливостями;
- діти з кочових громад;
- сироти ВІЛ/СНІДУ

Одним із головних завдань інклюзії є відгук на широкий спектр освітніх потреб в шкільному середовищі та за його межами. Інклюзія потребує змін на всіх рівнях освіти, оскільки є особливою системою навчання, що охоплює весь різноманітний контингент учнів та диференціює освітній процес відповідно до потреб учнів усіх груп та категорій.

Інклюзивна освіта – це система освітніх послуг, яка ґрунтується на принципі забезпечення основного права дітей на освіту та права навчатись за місцем проживання, що передбачає навчання дитини з особливостями психофізичного розвитку в умовах загальноосвітнього закладу. Інклюзивне навчання передбачає створення освітнього середовища, яке відповідало б потребам і можливостям кожної дитини, незалежно від особливостей її психофізичного розвитку. Інклюзивна освіта є підходом, який допомагає адаптувати освітню програму та освітнє середовище до потреб учнів, які відрізняються своїми навчальними можливостями. Інклюзивна освіта є позитивною не лише для дітей з порушеннями психофізичного розвитку, а й для їх здорових ровесників.

Ключові аспекти розуміння інклюзії

1. Інклюзія – це процес. Це постійний пошук ефективних шляхів задоволення індивідуальних потреб усіх дітей. Відмінності лише стимулюють навчання.
2. Інклюзія пов'язана з визначенням перешкод і їх подоланням. Справжня інклюзія передбачає оцінювання розвитку дитини та стан середовища, збір інформації з різних джерел для розробки індивідуального плану розвитку та його реалізації на практиці.
3. Інклюзія має створювати умови для присутності, участі та досягнень всіх учнів.
4. Інклюзія передбачає певний наголос на ті групи учнів, які можуть бути виключеними або обмеженими у типових умовах навчання.

Інклюзивний заклад - це заклад освіти, що реалізує інклюзивні підходи, надаючи можливість всім учням одержати досвід, який сприяє подоланню упереджень і дискримінації, формуванню позитивного ставлення до тих, хто відрізняється.

Як показує практика, у сучасних школах навчаються діти з найрізноманітніших груп, чимало з них мають особливі освітні потреби. Це не лише діти з обмеженими можливостями чи інвалідністю, а й учні, які мають порушення поведінки, діти з іншого культурного та мовного середовища, ті, кого незалежно від причини зараховують до групи ризику. Відтак, курикулум має орієнтуватися на всіх здобувачів освіти, враховувати їхні потреби та надавати кожному можливість досягти успіху. Зважаючи на це, більшість інновацій у практиці навчання та в розробці навчально-методичного забезпечення мають забезпечити оптимальне навчання кожної дитини, враховуючи індивідуальні освітні та інші потреби, використовуючи особистісний та диференційований підходи. Головна

характеристика інклюзивної школи – здатність задовольняти освітні потреби всіх учнів, тобто бути ефективною. В такій школі незадовільні навчальні досягнення окремого учня не можуть пояснюватися його особистою «нездатністю» чи «неспроможністю», зумовленими порушеннями розвитку. Інклюзивна школа має забезпечувати: досягнення кожним учнем найвищих результатів (прийнятних для нього); найсприятливіші умови для посилення всіх аспектів учнівських досягнень і розвитку; постійне вдосконалення педагогічної практики всіма працівниками освітнього закладу. Наразі спеціальна та масова освіта мають нагоду об'єднати зусилля, щоб акумулювати кращі практики й змінити або реорганізувати освітні послуги таким чином, щоб всі учні мали змогу максимально реалізувати свій потенціал. Йдеться про створення такої системи освіти, в якій увага зосереджена на оптимальних методах для всіх без винятку учнів, де весь педагогічний колектив виконує одне спільне завдання – надає підтримку всім учням

Відповідно запровадження інклюзивної освіти має ґрунтуватись на таких принципах: цінність здобувача освіти не залежить від його здібностей і досягнень; кожна дитина є здатною відчувати і думати; вона має право на спілкування й на те, щоб її почули; справжня освіта може здійснюватися лише у контексті реальних взаємостосунків; усі школярі потребують підтримки і дружби ровесників; для усіх учнів досягнення прогресу скоріше можуть бути у тому, що вони можуть робити, ніж у тому, що не можуть; різноманітність посилює усі сторони життя дитини.

Питання для самоконтролю

1. Які три основні підходи до надання освіти дітям з обмеженими можливостями здоров'я визначаються в сучасній практиці?
2. Що передбачає мейнстримінг у контексті освіти дітей з особливими освітніми потребами?
3. Які основні форми інтеграції виділяються у навчанні дітей з психофізичними порушеннями?
4. Чим відрізняється інклюзія від інтеграції?
5. Які принципи інклюзивної освіти зазначені у Саламанкській декларації?
6. Як інклюзивне навчання забезпечує індивідуальні потреби кожної дитини?
7. Які завдання ставить перед собою інклюзія в освітньому процесі?
8. Що таке інтернальна і екстернальна моделі інтеграції, і в чому їх особливості?
9. Як визначається інклюзивний заклад освіти?

КОМАНДА ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОГО СУПРОВОДУ

Діяльність команди психолого-педагогічного супроводу регламентує Наказ МОНУ від 08.06.2018р. № 609 «Про затвердження Примірного положення про команду психолого-педагогічного супроводу дитини з особливими освітніми потребами в закладі загальної середньої та дошкільної освіти», яке визначає склад, основні завдання та функції учасників команди супроводу.

Члени команди супроводу розглядають навчання дитини не як виконання окремих вправ з удосконалення психолого-педагогічної діяльності, а як цілісну свідому діяльність.

Поділяємо думку А. Колупасової, яка розрізняє:

1. Команду на рівні класу (учитель, асистент учителя, батьки, дитина);

2. Шкільну команду (працівники ЗЗСО, які долучаються до вивчення особливостей розвитку дитини і подальшого її супроводу);

3. Команду підтримки (додаткові фахівці, які не є працівниками школи) до якої належать, зокрема й фахівці інклюзивно-ресурсного центру. Оскільки не кожен заклад освіти має у своєму штаті фахівців із психологічної, корекційної та спеціальної освіти, в такому випадку педагоги закладу освіти потребують фахової підтримки. Співпраця інклюзивно-ресурсного центру та закладу освіти дозволить педагогам, які працюють з дітьми з особливими освітніми потребами, долати професійний стрес, отримати професійну допомогу, що буде сприяти ефективній організації інклюзивного навчання в закладі освіти.

Запорукою успішної реалізації моделі інклюзивної освіти є ефективна співпраця педагогів, відповідних фахівців, батьків та здобувачів освіти. Усі спеціалісти з проблем розвитку дітей є важливими помічниками та партнерами. У школі має бути створена своєрідна мережа підтримки. Всі працівники та адміністрація ЗЗСО, всі, хто працює з дитиною з особливими освітніми потребами, мають допомагати один одному, обмінюватися знаннями, намагатися максимально використовувати місцеві ресурси для досягнення головної мети – реалізації дитиною її потенційних можливостей.

Як показує практика, створення команди психолого-педагогічного супроводу дітей з особливими освітніми потребами є ключовим елементом забезпечення інклюзивної освіти. Ефективна координація, постійне підвищення кваліфікації членів команди, використання сучасних технологій та активна співпраця з батьками дозволяють забезпечити належні умови для розвитку, самореалізації та соціалізації дітей з особливими потребами. Сьогодні гостро постає питання диференціації освітніх потреб дитини і особливостей її психолого-педагогічного супроводу у зв'язку з її можливостями включення у загальноосвітній навчальний процес на засадах інклюзії. Виникає потреба поглиблення диференційованої діагностики інтелектуального розвитку дитини з ООП та обґрунтування відповідної індивідуальної програми її навчання і розвитку.

Характерними рисами командної роботи з дитиною, яка має відхилення в розвитку є: сумісне бачення; відданість ідеї спільної роботи; взаємопов'язаність; загальна відповідальність. Принципами роботи команди психолого-педагогічного супроводу є повага до особливостей дитини, дотримання інтересів дитини, недопущення дискримінації та порушення її прав, командний підхід, активна співпраця з батьками (залучення їх до освітнього процесу та розробки індивідуальної програми розвитку), конфіденційність та дотримання етичних принципів, міжвідомча співпраця.

Ефективність психолого-педагогічного супроводу дітей з ООП в освітньому просторі залежить від згуртованої роботи групи супроводу, здатної працювати в режимі командної взаємодії і здійснювати повноцінну психолого-педагогічну допомогу дитині. У склад команди психолого-педагогічного супроводу дитини з ООП входять постійні учасники та залучені фахівці, кожен з яких відповідає за певний аспект роботи з дитиною з ООП. Проаналізуємо орієнтовний склад такої команди (табл.1).

Орієнтовний склад команди психолого-педагогічного супроводу

Член команди	Функціональні обов'язки
Адміністрація ЗЗСО (Директор/заступник директора з НВР)	координує роботу команди супроводу, забезпечує ресурсну підтримку та контроль за виконанням індивідуальних програм розвитку; відповідає за впровадження інклюзивних практик у школі та організацію професійного розвитку педагогічного колективу.
Класний керівник	відповідає за загальну організацію навчального процесу та забезпечення адаптації навчального матеріалу до потреб дитини з ООП; співпрацює з іншими членами команди для розробки індивідуального освітнього маршруту для дитини.
Асистент вчителя	дає індивідуальну підтримку дитині з ООП під час навчання; допомагає в адаптації завдань і матеріалів, сприяє інтеграції дитини в класний колектив.
Психолог	проводить психолого-педагогічну діагностику, виявляє особливості розвитку та потреби дитини; організовує індивідуальні та групові психо-корекційні заняття, консулює педагогів і батьків.
Логопед	відповідає за корекцію мовленнєвих порушень у дітей з ООП; проводить індивідуальні заняття з розвитку мовлення та комунікативних навичок.
Соціальний педагог	підтримує соціалізацію дитини з ООП, організовує заходи, спрямовані на інтеграцію дитини в суспільство; працює з сім'єю дитини, надає соціально-педагогічну підтримку.
Реабілітолог	проводить заняття з фізичної реабілітації, спрямовані на розвиток і підтримку фізичних можливостей дитини; співпрацює з іншими фахівцями для забезпечення комплексного підходу.
Медичний працівник	забезпечує медичний супровід дитини з ООП у школі; проводить профілактичні огляди, надає першу медичну допомогу та консулює педагогів і батьків щодо стану здоров'я дитини.
Батьки (опікуни)	активно співпрацюють з командою супроводу, беруть участь у розробці ІОМ, забезпечують підтримку дитини вдома; відвідують консультації, тренінги, організовані школою або іншими організаціями.

Цей склад може бути розширений або змінений залежно від конкретних потреб дитини та умов навчального закладу. Ключовим є те, що кожен член команди виконує свою функцію, спільно працюючи на благо дитини з ООП, щоб забезпечити її успішну інтеграцію в освітній процес і суспільне життя. Склад команди супроводу може змінюватися в залежності від конкретних потреб дитини, умов навчального закладу та наявних ресурсів. Для забезпечення комплексного підходу до роботи з дітьми з різними нозологіями, можуть залучатися додаткові фахівці, що представлено в табл. 2

Розширений склад команди психолого-педагогічного супроводу

Член команди	Функціональні обов'язки
Спеціальний педагог	має спеціалізовану підготовку для роботи з дітьми з різними вадами (наприклад, з порушеннями слуху, зору, інтелектуального розвитку) та проводить індивідуальні та групові заняття, спрямовані на розвиток спеціальних навичок, таких як альтернативне спілкування або соціальна адаптація.
Дефектолог	спеціалізується на корекційно-розвивальній роботі з дітьми, які мають порушення психофізичного розвитку; веде корекційні заняття, спрямовані на розвиток когнітивних функцій, мотивації до навчання, соціальної адаптації.
Тьютор	здійснює індивідуальний супровід дитини з ООП, допомагає у вирішенні навчальних та соціальних задач; співпрацює з педагогами та батьками для забезпечення індивідуального підходу до навчання.
Арт-терапевт:	використовує методи арт-терапії для розвитку емоційного, соціального та когнітивного стану дітей з ООП; організовує заняття з малювання, музики, театральної діяльності тощо.
Фахівець з сенсорної інтеграції	працює з дітьми, які мають сенсорні порушення, допомагає їм адаптуватися до зовнішнього середовища; використовує спеціальні вправи для розвитку координації рухів, рівноваги, сенсорного сприйняття.
Музичний терапевт	використовує музику як інструмент для терапії, сприяючи розвитку емоційної сфери та комунікативних навичок; проводить індивідуальні та групові заняття з музикотерапії.
Лікар-фахівець (невролог, психіатр, ортопед)	залучається за потреби для медичного супроводу дитини, призначення терапії або лікування, яке впливає на освітній процес; консультує педагогів та батьків щодо медичних аспектів, які необхідно враховувати під час навчання дитини.
Фахівець з альтернативної комунікації:	допомагає дітям, які мають труднощі з вербальним спілкуванням, освоювати та використовувати альтернативні способи комунікації (наприклад, картки PECS, жестова мова, комунікативні програми).
Координатор інклюзії:	відповідає за загальну координацію роботи інклюзивної команди, планування зустрічей; забезпечує ефективну комунікацію.

Педагогам слід пам'ятати, що головною ланкою команди, що працює з дітьми з ООП повинні бути батьки. Саме вони проводять зі своїми дітьми найбільше часу і є найважливішими учасниками навчальних команд своїх дітей. Адже, хто як не батьки, найкраще знають здібності, нахили, сильні та слабкі сторони, особливості розвитку своїх дітей і саме тому можуть підтримувати найефективніше. Вони є природними носіями ідеї, духу залучення дітей з ООП до загальної системи і, крім того, є замовниками і споживачами цього виду освітніх послуг.

Таким чином, у школі має бути створена своєрідна мережа підтримки. Всі працівники та адміністрація, всі, хто працює з дитиною з особливими освітніми потребами, мають допомагати один одному, намагатися максимально використовувати місцеві ресурси для досягнення головної мети – реалізації школярем його потенційних можливостей та підготовки до незалежної життєдіяльності. Важливо, щоб кожен фахівець працював в тісній співпраці з іншими, забезпечуючи комплексний підхід до вирішення потреб дитини.

Питання для самоконтролю

1. Які основні завдання і функції учасників команди психолого-педагогічного супроводу відповідно до наказу МОНУ від 08.06.2018р. № 609?
2. Як визначається склад команди психолого-педагогічного супроводу в інклюзивному освітньому середовищі?
3. Які ключові аспекти взаємодії між учителями, асистентами вчителя та іншими фахівцями команди супроводу?
4. Яка роль асистента вчителя в процесі інклюзивного навчання та які його обов'язки відповідно до інструкції?
5. Як визначити оптимальний склад команди супроводу для дитини з ООП?
6. Чому важливо проводити комплексну оцінку розвитку дитини перед розробкою індивідуальної програми розвитку ?
7. Які методи збору інформації про дитину з ООП є найбільш ефективними для створення ІПР?
8. Як забезпечити ефективну співпрацю між інклюзивно-ресурсними центрами та закладами освіти для підтримки педагогів?
9. Які критерії мають враховувати педагоги при розробці індивідуального навчального плану для учня з ООП?
10. Як оцінюється виконання індивідуальної програми розвитку (ІПР) і хто відповідає за цей процес в навчальному закладі?

5

ІНДИВІДУАЛЬНА ПРОГРАМА РОЗВИТКУ ТА ІНДИВІДУАЛЬНИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ПЛАН ДИТИНИ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ

Індивідуальна програма розвитку – це важливий письмовий документ, який загалом є контрактом між педагогічним колективом і батьками чи опікунами дитини. Він закріплює вимоги до організації навчання школяра, зокрема визначає характер освітніх послуг і форм підтримки. Відповідно до листа Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 18.5.2012 р. №1/9-384 «Про організацію інклюзивного навчання в загальноосвітніх навчальних закладах», для здобувачів освіти з особливими потребами, які навчаються в інклюзивних класах, треба розробляти індивідуальну програму розвитку (ІПР).

Постанова Кабінету Міністрів України від 15 серпня 2011 р. № 872 «Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання в загальноосвітніх навчальних закладах». Згідно наказу МОНУ від 8 червня 2018 р. № 609, команда супроводу переглядає ІПР з метою її коригування та визначення прогресу розвитку дитини два рази на рік (у разі потреби частіше).

Індивідуальна програма розвитку виконує низку функцій, у тому числі:

1. Навчально-методичну. Як інструмент організації навчання, індивідуальна програма розвитку окреслює перелік послуг, які надаються здобувачеві освіти. Вона містить загальну інформацію про дитину, поточні показники успішності й поведінки, рекомендації психолого-медико-педагогічної консультації, навчальні цілі, способи та форми оцінювання навчальних досягнень, показники динаміки розвитку, адаптації та модифікації, які необхідно здійснити, враховуючи її потреби. В ІПР також зазначаються додаткові послуги, які надаються фахівцями (до прикладу, психологом, логопедом, корекційним педагогом). Як інструмент організації навчання, цей документ повинен бути достатньо докладним і чітким. У випадку переходу дитини з одного навчального закладу в інший індивідуальна програма розвитку передається разом з іншими документами.

2. Комунікативну. Як засіб комунікації, ІПР спрямована на вирішення одразу кількох завдань. Насамперед, вона інформує всіх значущих для учня осіб (зокрема, батьків) про те,

чому навчання дитини потребує розробки індивідуальної програми розвитку. ІПР розробляється командою фахівців, які безпосередньо працюють з дитиною, із залученням членів родини. Така співпраця забезпечує інформування батьків про потенційні можливості дитини, динаміку її розвитку та регулює комплекс суперечливих питань, які можуть виникати між батьками та вчителями в освітньому процесі.

3. Менеджменту. Окрім вичерпного переліку різних видів підтримки, додаткових послуг, адаптації та модифікації, необхідних для успішного навчання й розвитку дитини, в ІПР також варто визначити, чи потрібні дитині або її батькам додаткові консультації, спеціальний транспорт, допоміжний персонал та інші супутні послуги. В ІПР треба зазначити, які фахівці надають послуги цій дитині та яка їх щоденна тривалість. Це дає змогу адміністрації навчального закладу здійснювати кадровий розподіл і планування.

4. Підзвітності. Ще одна важлива функція ІПР – забезпечення підзвітності. Адже вона є своєрідною угодою між школою та батьками. Укладаючи її, школа бере на себе зобов'язання виділяти ресурси для учня. Наприклад, якщо в ІПР зазначено, що з учнем працюватиме логопед тричі на тиждень по одній годині, то зменшення кількості годин або заміна одного фахівця іншим неприпустимі. Однак, якщо один з наведених альтернативних варіантів більше відповідає потребам дитини, в ІПР слід внести зміни з урахуванням цих потреб.

5. Моніторингу та контролю дотримання нормативних вимог. Індивідуальна програма розвитку також слугує засобом моніторингу або контролю дотримання нормативних положень. Необхідно добре знати складові ІПР і стежити за тим, щоб усі послуги були описані в ній належним чином. Коли представники управління освіти проводять контроль організації навчально-виховного процесу закладу, перевіряють якість надання освітніх послуг дітям з особливими освітніми потребами, вони насамперед звертають увагу на ІПР. Саме вона є документальним свідченням організації навчання таких дітей в інклюзивних умовах, а отже, предметом вивчення при здійсненні контролю та наданні методичної допомоги органами управління освітою.

Індивідуальну програму розвитку розробляє група фахівців, у склад якої входять: заступник директора з навчально-виховної роботи, учителі, асистент учителя, психолог, учитель-дефектолог та інші педагогічні працівники. До процесу розробки ІПР обов'язково залучаються батьки або особи, які їх замінюють. Участь батьків у розробці ІПР є надзвичайно важливою. Батьки не тільки надають важливу інформацію про особливості розвитку дитини (інформація про стан здоров'я, розвиток, інтереси, особливості поведінки дитини тощо), вони узгоджують ІПР, підписуючи її.

Підписання батьками ІПР є обов'язковим і свідчить про те, що вони знають і поділяють навчальні цілі й завдання, визначені на рік; усвідомлюють характер модифікацій та адаптації навчального процесу; а також поінформовані про моніторинг і перегляд індивідуальної програми розвитку.

Програма містить загальну інформацію про здобувача освіти, оцінку наявного рівня розвитку дитини, необхідні додаткові послуги, види необхідних адаптацій та модифікацій освітнього процесу (навчальні цілі, навчальні матеріали, форми та методи навчання тощо), індивідуальну навчальну програму, а за потреби й індивідуальний навчальний план у контексті заповнення індивідуальної програми розвитку (ІПР).

Індивідуальна програма розвитку розробляється на один рік. Однак члени команди з розробки ІПР можуть у будь-який момент модифікувати програму або скласти нову. Це може виявитись необхідним, до прикладу, якщо: дитина досягла поставленої навчальної

мети; у неї виникають труднощі при досягненні визначених цілей; виникла необхідність збільшити кількість послуг дитині; її переводять в інший навчальний заклад тощо.

Складові індивідуальної програми розвитку

Під час створення індивідуальної програми розвитку особлива увага звертається на розробку конкретних навчальних стратегій і підходів, а також системи додаткових послуг, які дадуть дитині змогу успішно навчатись в умовах інклюзивного класу. Зазвичай в індивідуальній програмі розвитку містяться такі розділи:

Загальна інформація про дитину

Період виконання _____
 Загальні відомості про здобувача освіти:
 прізвище, ім'я, по батькові _____
 дата народження _____
 повне найменування ЗЗСО, в якому навчається дитина _____
 рік навчання _____

Відомості про особливості розвитку учня (особливі освітні потреби, стан здоров'я, фізичний і мовленнєвий розвиток, когнітивну, емоційно-вольову сферу, навчальну діяльність)

Порядковий номер	Дата	Короткий зміст	Джерело інформації
------------------	------	----------------	--------------------

Нааявний рівень знань та вмінь

Потенційні можливості	Потреби

Група фахівців упродовж 1–2-х місяців (залежно від складності порушень розвитку) вивчає можливості та потреби дитини, фіксує результати вивчення. Зокрема: уміння, сильні якості та труднощі, стиль навчання дитини з ООП (візуальний, кінестетичний, полісенсорний та ін., особливо якщо один зі стилів домінує), у чому їй потрібна допомога; інформація про вплив порушень розвитку здобувача освіти на його здатність до навчання.

Спеціальні та додаткові послуги

Додаткові освітні та соціальні потреби школяра (додаткова підтримка асистента вчителя, супровід соціальним працівником, робота з вчителем-дефектологом, вчителем-логопедом тощо)

- Так (зазначити потреби) _____
 Ні

Психолого-педагогічна допомога, що надається під час проведення у позаурочний час корекційно-розвиткових занять

Найменування заняття	Фахівець, який проводить	Місце проведення заняття	Дата проведення заняття	Періодичність

В індивідуальній програмі розвитку треба передбачити заняття з відповідними фахівцями (логопедом, фізіотерапевтом, психологом та іншими спеціалістами). Учителі та фахівці співпрацюють над інтегруванням додаткових послуг у освітній процес.

Як показує практика, іноді учень потребує більш інтенсивних або особливих послуг, які можуть надаватись лише у відповідному середовищі (наприклад, заняття з використанням спеціальної апаратури тощо). У цьому випадку доцільно домовитися з відповідним закладом, який може надавати такі послуги.

В індивідуальній програмі розвитку треба визначити кількість і тривалість занять фахівців з дитиною. Крім того, слід указати, де повинні надаватись відповідні послуги. Додаткові спеціальні послуги (додаткові послуги педагогів та інших фахівців, які необхідні дитині для успішного засвоєння програми) це: послуги логопеда, психолога, реабілітолога, послуги з перекладу жестовою мовою, організація відпочинку, в тому числі лікувально-оздоровчого; консультаційні послуги, у тому числі з покращення мобільності й орієнтації. До додаткових послуг також належать медичні, зокрема лікаря або шкільної медсестри (за необхідності).

Характеристика здобувача освіти

Сфера розвитку	Стисла характеристика	Заплановані дії	Очікувані результати/уміння
Емоційно-вольова			
Фізична			
Когнітивна			
Мовленнєва			
Соціальна			

Адаптації/модифікації

Навчальні предмети (у разі, коли потенційні можливості здобувача освіти не дають змоги засвоїти навчальну програму, що призводить до необхідності розроблення адаптованої або модифікованої програми)

Порядковий номер	Навчальний предмет	Програма	
		адапована	модифікована
Звільнення від вивчення окремих навчальних предметів			
☐ Так (вказати предмет (предмети) _____ ☐ Ні			
Адаптація (необхідне підкреслити)			
Пристосування середовища: доступність, інтенсивність освітлення, зменшення рівня шуму в класі, приміщення для усамітнення, інше _____			
Психолого-педагогічна адаптація: збільшення часу на виконання завдань, чергування видів діяльності, виконання завдань за зразком, вид та частота релаксації, використання засобів концентрації уваги, інше _____			
Адаптація навчального матеріалу: адаптація навчальних посібників, наочних матеріалів, картки-підказки, використання друкованих текстів з різним розміром шрифтів, інше _____			
Необхідне спеціальне обладнання			
☐ Так (вказати обладнання) _____ ☐ Ні			

Під час складання індивідуальної програми розвитку необхідно проаналізувати, які адаптації та модифікації слід розробити для облаштування освітнього середовища,

застосування належних методів викладання, навчальних матеріалів, обладнання, урахування сенсорних та інших потреб дитини. Розглянемо детальніше характер можливих адаптації та модифікації.

Модифікація – трансформує характер представлення матеріалу шляхом зміни змісту або концептуальної складності навчального завдання. До прикладу, скорочення чи доповнення змісту навчального матеріалу; модифікація навчального плану або освітніх цілей і завдань для конкретної дитини, корекція завдань, визначення змісту, який необхідно засвоїти. Водночас точно оцінити знання, уміння й навички окремих учнів доволі складно, навіть із застосуванням модифікацій.

При застосуванні різних видів адаптації зміст навчання залишається незмінним, а при застосуванні модифікацій він, зазвичай, змінюється. В окремих випадках використання модифікацій може виявитися необхідним для того, щоб надати конкретній дитині можливість брати участь у класних заняттях. Як показує практика, модифікації можуть бути виконані шляхом:

- скорочення змісту матеріалу, який необхідно засвоїти. Учень може брати участь лише в окремих частинах уроку і/або опанувати лише частину змісту навчального матеріалу. Іноді вимоги уроку перевищують можливості здобувача освіти, однак від нього все ж вимагається часткова участь у роботі на уроці;

- зниження вимог до участі в роботі. Школяр може виконувати лише частину завдань, у цьому випадку від дитини може вимагатися засвоєння всього матеріалу або лише його частини.

Будь-які види модифікацій необхідно обговорювати з родиною дитини, оскільки у більшості випадків модифікація змінить те, що дитина має знати і вміти робити. Як показує практика, модифікації змісту й методики можуть включати: різнорівневе навчання; навчання в малих групах; вивчення мови з дітьми, для яких мова навчання не є рідною; організацію роботи в центрах; проекти; варіювання завдань відповідно до різних рівнів здібностей та задатків; надання підтримки в індивідуальному навчанні; ретельнішу організацію групової роботи; додаткове навчання за поглибленими програмами після школи.

Адаптація змінює характер представлення матеріалу, не змінюючи зміст або концептуальну складність навчального завдання. Адаптації покликані розв'язувати специфічні завдання, зумовлені індивідуальними потребами. До прикладу: дитина, яка внаслідок інвалідності не може працювати зі звичайними друкованими матеріалами, інформацію та вказівки необхідно надавати вербально і в письмовій формі; причому набуті знання вона також має демонструвати аналогічним чином. Зокрема, можуть використовуватись такі види адаптацій:

- пристосування освітнього середовища (збільшення інтенсивності освітлення в класних кімнатах, де є діти з порушеннями зору, зменшення рівня шуму в класі, де навчається дитина зі знизеним слухом, забезпечення її слуховим апаратом, створення відокремленого блока у приміщенні ЗЗСО для учнів початкової ланки);

- адаптація навчальних підходів (використання навчальних завдань різного рівня складності, збільшення часу на виконання навчального завдання, зміна темпу занять, чергування видів діяльності тощо);

- адаптація навчальних матеріалів (адаптація навчальних посібників, наочних та інших матеріалів, використання друкованих текстів з різним розміром шрифтів, картки-підказки тощо).

Актуальною в контексті дослідження є адаптація форм і методів викладання. Зокрема:

- залучення ровесників чи волонтерів для надання допомоги;
- проведення уроку двома або більше вчителями;
- надання інформації та завдань з використанням дидактичного роздаткового матеріалу;
- надання матеріалу в меншому обсязі (за потреби), до прикладу: зменшення кількості математичних нерівностей, задач на одній сторінці; скорочення завдань; попереднє використання графічних організаторів, які допоможуть скеровувати увагу дитини у процесі читання;
- використання сигнальних жестів;
- повторення завдань, пояснень та представлення їх у різній формі (усній, письмовій або в аудіо-записі);
- виділення маркером ключових думок у тексті підручника;
- використання малюнків, схем і конкретних матеріалів

На основі робочого навчального плану ЗЗСО розробляється індивідуальний навчальний план з урахуванням рекомендацій ІРЦ та на основі Типових навчальних планів спеціальних ЗЗСО для дітей, які потребують корекції фізичного та(або) розумового розвитку.

Індивідуальний навчальний план

Індивідуальний навчальний план та індивідуальна навчальна програма розробляються відповідно до особливостей інтелектуального розвитку здобувача освіти.

Індивідуальний навчальний план визначає перелік предметів та кількість годин для їх вивчення.

Навчальний предмет _____

Цілі навчання	Зміст	Педагогічні технології, спрямовані на досягнення мети	Оцінювання знань, які засвоїв учень за рік/півріччя
---------------	-------	---	---

Індивідуальний навчальний план (ІНП) – це документ, що відображає процес планування для окремо взятого здобувача освіти. Визначає: перелік навчальних предметів, послідовність їх вивчення, кількість годин на вивчення кожного предмета за роками та тижневу кількість годин (враховуються додаткові години на індивідуальні та групові заняття, курси за вибором, факультативи тощо); для проведення корекційно-розвиткових занять в індивідуальному навчальному плані учня передбачається від 3 до 8-ми годин на тиждень. Відповідно до принципу структурування освіти індивідуальний навчальний план повинен враховувати: особливості психічного розвитку дитини; базові основи загальної освіти, на яких будуються всі загальноосвітні й спеціальні програми; сукупність освітніх галузей; відповідність їх тим знанням, які необхідні дитині з порушеннями розвитку для соціалізації; взаємодія й взаємозамінність педагогів.

На основі характеристики учня команда психолого-педагогічного супроводу визначає його сильні сторони й пріоритетні навчальні потреби (або загальні аспекти, які потребують уваги й зосередженої роботи). Як правило, ці аспекти можна згрупувати за сферами. Чим ширший діапазон потреб дитини, то більшу кількість сфер передбачено для вдосконалення в його ІНП.

Індивідуальна програма розвитку повинна містити довгострокові цілі для кожного навчального предмета, в якому учень потребує допомоги (наприклад, з читання, математики

або письма). Тут не йдеться про короткострокові завдання, які визначають окремо. Зазвичай формулювання довгострокових цілей є другим етапом у порядку денному на засіданні з розробки ІПР. Вони відображають широкі проблемні ділянки, в яких було досягнуто згоди і над якими повинна працювати команда фахівців.

Короткострокові завдання – це послідовність етапів, які проходить учень у досягненні визначеної річної цілі. Після узгодження характеристики актуального рівня успішності та цілей на навчальний рік можна приступати до вироблення короткострокових завдань, спрямованих на реалізацію довгострокових цілей. Крім того, у процесі їх формулювання стає зрозуміло, які послуги треба надати учню. Основою для вироблення короткострокових завдань слугують дані про актуальний рівень успішності та додаткові послуги, яких потребує дитина для виконання цілей ІПР.

Короткострокові завдання містять: визначення знань, умінь і навичок, які повинен набути учень відповідно до довгострокових цілей; методику реалізації певної цілі; критерії оцінювання її досягнення; строки періодичного оцінювання.

Короткострокові завдання дають змогу вчителю й батькам спостерігати за успіхами дитини. Якщо певних очікуваних результатів не досягнуто або, навпаки, досягнуто швидше передбаченого часу, то впродовж навчального року здійснюється перегляд ІПР у цій частині. Тобто перегляд ІПР учня може здійснюватися за потреби частіше, щоби вносити зміни тоді, коли в них виникає потреба.

Узгодження з батьками

Узгодження індивідуальної програми розвитку з:

1) батьками/законними представниками:

прізвище, ім'я, по батькові батьків/законних представників

Підпис _____ дата _____

2) учнем у разі, коли йому виповнилося 16 і більше років

підпис _____ дата _____

Ознайомившись з індивідуальною програмою розвитку, батьки зможуть зрозуміти: чому їхня дитина потребує розробки індивідуальної програми розвитку; хто з фахівців надаватиме освітні та додаткові спеціальні послуги; тривалість цих послуг і розклад занять; методи та періодичність оцінювання; періодичність перегляду індивідуальної програми розвитку та надання інформації про перебіг її реалізації.

Підписання батьками ІПР є важливим кроком до її реалізації, програма вважається прийнятою тоді, коли вона погоджена з батьками та підписана ними. Після розробки ІПР бажано систематично зустрічатися з батьками для обговорення динаміки розвитку дитини. Існує багато причин, чому батьки дитини відмовляються ставити свій підпис під ІПР. Можливо, вони не хочуть, щоб їхню дитину впродовж дня забирали зі звичайного класу для занять зі спеціалістами; або наполягають на більш інтенсивних навчальних втручаннях, ніж пропонує ЗЗСО. Слід пам'ятати, що відмова батьків ставити свій підпис, імовірно, зумовлена поважною причиною, тому передусім їй необхідно з'ясувати й у подальшому враховувати у процесі визначення своїх кроків. Знання цих причин допоможе приймати рішення про подальші дії.

Батьки можуть уважати, що команда психолого-педагогічного супроводу спланувала недостатньо заходів для досягнення дитиною прогресу. Варто пояснити, що ІПР є гнучким механізмом, який змінюється, розвивається та постійно переглядається, тому поступово

пропозиції батьків будуть задоволені; нагадати батькам, що вони завжди залишають за собою право контролю над виконанням ІПР та її змінами.

Інформація про прогрес дитини

План консультування батьків/законних представників у процесі розроблення/виконання індивідуальної програми розвитку

Дата	Мета	Відповідальні особи
------	------	---------------------

Моніторинг стану розвитку здобувача освіти та його навчальних досягнень

Сфери розвитку/ навчальні предмети	Строк проведення моніторингу			
	протягом першого семестру	після закінчення першого семестру	протягом другого семестру	після закінчення навчального року

Невід’ємною складовою процесу розробки індивідуальної програми розвитку є оцінка динаміки розвитку дитини з особливими освітніми потребами, збирання відомостей про її успіхи (учнівські роботи, результати спостережень педагогів, контрольні аркуші, результати тестів тощо). Визначення рівня сформованості знань, умінь і навичок учнів з ООП здійснюється з метою забезпечення позитивної мотивації до навчання, інформування дітей про їх індивідуальні досягнення, визначення ефективності педагогіки партнерства.

Оцінювання навчальних досягнень учнів з розумовою відсталістю, з комплексними порушеннями розвитку, які навчаються за індивідуальним навчальним планом і програмою, здійснюється за обсягом матеріалу, визначеним індивідуальною навчальною програмою. Якщо дитина з особливими освітніми потребами має сенсорні порушення та збережений інтелект і потребує створення відповідних адаптацій навчальних матеріалів і корекційних занять з учителем-дефектологом, для неї розробляється та частина індивідуальної програми розвитку, яка стосується надання цих послуг та розроблення відповідних адаптацій. За потреби адаптується навчальна програма, але розробка індивідуального навчального плану є недоцільною. Відомості про прогрес учня (із зазначенням відповідних дат) записуються безпосередньо в індивідуальну навчальну програму. Процес складання індивідуальної програми розвитку дитини з особливими освітніми потребами має диференційований характер, розробляється на основі аналізу проблеми розвитку учня та його освітніх потреб.

Строк дії ІПР

Індивідуальна програма розвитку розробляється на один рік. Двічі на рік (за потреби частіше) програма переглядається з метою її коригування. Зокрема це може виявитись необхідним, до прикладу, якщо: здобувач освіти досяг визначених у ІПР навчальних цілей; у дитини виникають труднощі із засвоєнням визначеного змісту навчального матеріалу; виникає необхідність перейти до наступного рівня складності виконання завдань; у дитини виникають труднощі у процесі досягнення визначених цілей; виникла потреба збільшити кількість послуг дитині; здобувача освіти переводять в іншу школу тощо.

Питання для самоконтролю

1. Що таке індивідуальна програма розвитку (ІПР) і яку роль вона відіграє в організації навчання учнів з особливими освітніми потребами?
2. Які функції виконує індивідуальна програма розвитку?

3. Які фахівці беруть участь у розробці ІПР, і чому важливо залучати батьків до цього процесу?
4. Які особливості включаються в розділ «Спеціальні та додаткові послуги» ІПР?
5. Яка різниця між адаптацією та модифікацією в контексті індивідуальної програми розвитку?
6. Як ІПР забезпечує підзвітність у навчальному процесі для учнів з особливими освітніми потребами?

СПІВПРАЦЯ З БАТЬКАМИ, ЩО ВИХОВУЮТЬ ДИТИНУ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ

Для успішної реалізації інклюзивних програм надзвичайно важливою є ефективна співпраця педагогів і родин дітей з особливими освітніми потребами. Керівник ЗЗСО є фасилітатором у налагодженні стосунків між педагогами, фахівцями та батьками. Учителі-практики акцентують увагу на факторах, які допомагають школі залучати батьків до активної участі в ухваленні всіх рішень, що стосуються дитини. Зокрема, це: сприятлива атмосфера, коли педагогічний колектив дружньо налаштований і допомагає в усьому; постійне двостороннє спілкування між родиною дітей і школою; сприйняття батьків як колег тощо.

Для педагогів практика, орієнтована на сім'ю, означає визначення цілей і шляхів їх досягнення, погоджених із родинами. Це підвищує вірогідність отримання бажаних результатів, впевненість і компетентність, здатність батьків ухвалювати рішення стосовно їхньої дитини. Педагоги мають бути підготовлені до роботи з усіма членами родини, водночас, і батьки мають бути готовими до співпраці із ЗЗСО. Як показує практика, батьки беруть участь в освіті своїх дітей, коли переконані, що можуть бути залученими до цієї важливої роботи; коли відчують, що можуть бути корисними для своєї дитини; коли існує ефективна педагогіка партнерства. Саме ці фактори найважливіші в усвідомленні батьками своєї ролі та власної ефективності. Так, до прикладу, ступінь задоволення батьків включенням їхньої дитини у освітній простір безпосередньо пов'язаний з розумінням школою особливостей нозології, а також з мірою здійснення пристосувань середовища, з готовністю школи працювати з батьками. Основною метою взаємодії з батьками є: створення тісного контакту батьків з педагогами як ресурсу для надання постійної допомоги у розв'язанні проблемних питань, пов'язаних з вихованням дитини; участь батьків у громадській діяльності в межах ЗЗСО; підготовка батьків як учасників змін у соціумі.

Як показує практика, ефективними формами роботи з батьками є: загальні засідання по інформуванню; батьківські навчальні семінари, тренінги про завдання та зобов'язання батьків у процесі виховання та навчання дітей; індивідуальне та групове консультування; «батьківські посиденьки»; сімейні свята.

В інклюзивних класах варто: організувати інтерактивний стенд «Батьківське віконечко» (батьки обмінюються цікавою інформацією та досвідом виховання й розвитку дітей, готуючи матеріали та розміщуючи їх на стенді у батьківському куточку); започаткувати ведення інформаційно-довідкових рубрик у куточку для батьків: «Запрошуємо до обговорення», «Дискусійна трибуна», «Відкритий мікрофон» тощо; урізноманітнювати й наповнювати новим змістом анкети для батьків і, звичайно ж, використовувати результати опитування у плануванні подальших кроків щодо

вдосконалення педагогічної взаємодії; систематично організовувати заходи партнерського спілкування за участю батьків та педагогів (засідань за круглим столом, дебатів, дискусій тощо); здійснювати опосередкований вплив на батьків за допомогою творчих завдань різної тематики, що передбачають творчу взаємодію дітей і дорослих; впроваджувати спільні проєкти для дітей, батьків і педагогів щодо розв'язання актуальних психолого-педагогічних завдань, саморозвитку всіх учасників інклюзії, зміцнення дружніх та родинних стосунків.

Батьки можуть брати участь в: практичній діяльності з дитиною разом з фахівцями (ігри, виховні заходи, екскурсії тощо); створенні та адаптації дидактичних матеріалів; ремонтних роботах; флешмобах тощо. В інклюзивному освітньому середовищі батьки дітей з особливими освітніми потребами відіграють важливу роль у процесі створення індивідуальної програми розвитку, яка проявляється, головним чином, в наданні інформації про дитину, її родину, наданні необхідної допомоги для забезпечення індивідуальної траєкторії розвитку здобувача освіти. Батьки також:

- надають важливу інформацію, котра допоможе створити та максимально успішно реалізувати індивідуальну програму розвитку дитини;

- надають зворотну інформацію щодо перенесення дитиною сформованих навичок у побутові домашні ситуації;

- консолідує та забезпечують безперервність освітнього процесу, розпочатого педагогічним персоналом навчального закладу;

- підтримують відкритий діалог із ЗЗСО.

Використання практик орієнтованих на сім'ю

В освітніх закладах можуть використовуватися три принципи практики, орієнтованої на сім'ю:

1. Сім'ю необхідно вважати основним одержувачем послуг. Надаючи освітні послуги, треба враховувати потреби всіх членів родини, які займаються освітою дитини та доглядом за нею.

2. Необхідно підтримувати й шанувати рішення, які приймаються родинною. Другий принцип визнає важливість родини і пропонує фахівцям розглядати її членів як найважливіших учасників освітньої команди – головних людей, котрі відповідають за ухвалення рішень стосовно освіти їхньої дитини та піклування про неї. Діапазон такої співпраці може бути дуже широким: від індивідуальної роботи з учителями для вирішення конкретних проблем – до участі в батьківських радах, які, працюючи спільно з педагогічним персоналом, допомагають приймати рішення щодо навчальної програми закладу.

3. Необхідно надавати широкий спектр послуг, покликаних поліпшити функціонування дитини та родини. Необхідно зважати на культурні особливості кожної сім'ї, забезпечувати доступ до офіційних суспільних послуг (медичних, соціальних і освітніх тощо).

Родини дітей з особливими освітніми потребами відповідальні за них упродовж усього життя. Тому, одне з найважливіших завдань педагогів – допомогти батькам повірити в себе, у власні сили, аби вони могли подолати всі проблеми. До кожної родини слід знайти індивідуальний підхід, оскільки в кожній є свої потреби, можливості та пріоритети.

Саме завдяки підтримці ЗЗСО батьки отримують необхідний досвід і стають менш залежними від фахівців, коли приймають рішення стосовно догляду за дітьми з різними нозологіями та визначення їхнього майбутнього. Освітні програми можуть впливати і на поведінку батьків, змінювати їхні сподівання щодо своїх дітей. Важливо, щоб у школі були

передбачені різні види спілкування та взаємодії між родинами і педагогами (деякі батьки хочуть спілкуватися в письмовій формі, іншим потрібні особисті зустрічі – індивідуальні чи групові). Поступово сім'ї набувають певного педагогічного досвіду, внаслідок чого поліпшуються знання та вміння, підвищується їхня самоповага. Як показує практика, більшість родин ділиться з педагогами інформацією особистого характеру, що дає змогу фахівцям з'ясувати, в чому їм потрібна допомога. Якщо родини заперечують необхідність особливої уваги до їхньої дитини, школа має наполегливо та послідовно заохочувати їх до участі в освітньому процесі; у цьому випадку слід надавати інформацію фактичного характеру й уникати певних оцінок та висновків. Запорукою добрих стосунків між ЗЗСО і сім'єю є повага, толерантність, некритичне ставлення (без критики), емпатія, співчуття та порозуміння.

Оскільки родини є головними наставниками своїх дітей, вони мають повне право на особливу увагу й повагу з боку професіоналів. Шкільні педагоги можуть багато в чому допомогти батькам. До прикладу, ініціювати розмову на теми, про які сім'я говорити не наважується (чимало батьків «важких» дітей спочатку приховують свій гнів, образу, розпач; коли ж вони бачать, що вчитель розуміє їхні переживання, вони охоче йдуть на контакт, досягають компромісу).

Педагоги мають позитивно й відверто ставитися до батьків дітей, незалежно від їхніх особистих якостей. Коли вчитель не дає оцінок, не критикує, а делікатно, без будь-якого тиску заохочує родини до прийняття власних рішень, імовірність позитивного результату збільшується. Якщо ж учитель не схвалює дії батьків стосовно дитини, це може спричинити відчуженість і опір з їхнього боку.

Члени команди психолого-педагогічного супроводу мають враховувати сімейні обставини, співчувати родинам і відповідним чином демонструвати це під час спілкування. Спостерігаючи за реакцією батьків, фахівці можуть визначити, чи достатньо ефективно висловлюють свої міркування.

Варто зазначити, що батьки – головні експерти з питань, що стосуються їхніх дітей, а педагоги ж – експерти з питань розвитку, освіти та соціалізації дітей в цілому. Тому коли вчителі та батьки активно співпрацюють, їх знання, компетентності та ресурси подвоюються, а це справляє загальний позитивний вплив на розвиток школяра. Одні родини повністю задоволені своєю взаємодією з фахівцями, іншим може здаватися, що їхню точку зору не враховують, і це призводить до втрати довіри. Якщо батьки не відчують довіри до педагогів та інших фахівців, їм дуже важко ділитися з ними інформацією і спільно приймати важливі рішення. Коли батьки є активними членами команди, навчальна програма дитини стає насиченою та максимально ефективною. Коли ж батьки не залучені до справи, індивідуальні навчальні програми дітей, здебільшого, компромісні.

Для успішної взаємодії членів команди психолого-педагогічного супроводу з сім'єю, що виховує дитину з ООП варто врахувати наступні рекомендації:

1. Чітко й послідовно потрібно наголошувати на цінностях дитини. Те, як педагоги ЗЗСО говорять про школяра під час формального і неформального спілкування на початку навчального року, суттєво впливає на розвиток стосунків з сім'єю цієї дитини. Батьки цінують здатність вчителів бачити різні аспекти особистості дитини, а не лише її академічну успішність; вміння звертати увагу на індивідуальний прогрес школяра, а не ставити інших як взірць для наслідування. Батьки поважають педагогічних працівників, які намагаються зрозуміти, що означає мати дитину з особливими потребами. Іноді виявляють розчарування

системою освіти щодо повільних темпів удосконалення роботи школи в інклюзивній практиці.

2. Формувати в учасників інклюзивного освітнього середовища крос-культурні цінності. Якщо педагоги глибше розумітимуть наявну різноманітність культур, вони зможуть краще розробити тактику роботи з дітьми, навчати їх та ефективніше співпрацювати із сім'ями (значний вплив на культуру справляють: соціальне становище, віросповідання, освіта та професія батьків, їх вік тощо).

3. Уміти змінювати стереотипне мислення. Деякі батьки вважають, що є педагоги, які судять про них і роботу з дітьми лише за фактом наявності у їхньої дитини відхилень у розвитку. Часто члени команди психолого-педагогічного супроводу схильні до поспішних узагальнень, працівникам школи необхідно давати змогу вивчати причини виникнення стереотипів. Розглядаючи методи спілкування між педагогами і сім'єю, батьки звертають увагу на необхідність гнучкіше підходити до планування часу зустрічей, допомагати родинам спілкуватися між собою, щоб вони могли розподіляти обов'язки, пов'язані з наглядом за дітьми.

4. Першим кроком на шляху до діалогу є необхідність встановлення особистих контактів з батьками. Деякі педагоги володіють прекрасними вміннями скорочувати психологічну відстань між батьками і фахівцями. Ці вчителі можуть створити атмосферу, в якій батьки не почуваються ніяково (емпатія, толерантність, стиль спілкування). Однак, іноді у відносинах спостерігаються прояви, які батьки називають «синдромом експерта».

5. Для успішної співпраці потрібна безперервна й ефективна взаємодія сім'ї та ЗЗСО. Деякі батьки вважають, що добре мати одну особу в школі, з якою вони мають підтримувати контакт. При цьому підкреслюється важливість стійких контактів з людиною, котра добре знає дитину та її індивідуальні особливості. Педагогам необхідно поцікавитися у батьків, з якими працівниками школи вони хотіли б підтримувати зв'язок, як часто, яким чином (беручи участь у різних зустрічах, телефоном, за допомогою письмових повідомлень). Крім того, згодом уявлення батьків щодо контактів зі школою можуть змінюватися з урахуванням різних чинників, пов'язаних зі змінами в житті сім'ї. Деякі батьки вважають ефективною формою відвідини вчителями помешкань учнів, оскільки такі відвідини дітей у домашній обстановці, на їхню думку, можуть допомогти вчителям побачити здібності вихованців, визначити траєкторію розвитку.

6. Один із найефективніших способів залучення батьків до освітнього процесу – запросити їх до класу. Це дає їм змогу ознайомитися із сучасними стратегіями роботи з дітьми, які вони потім зможуть використовувати вдома. Деякі батьки самі охоче приєднуються до занять з дітьми у класі, іншим для цього потрібна певна допомога. Члени команди мають скеровувати дії батьків, ефективно використовувати їхню присутність. Доцільно розробити певні загальні рекомендації щодо роботи з дітьми, які допоможуть батькам почуватися у класі зручніше і впевненіше, а також зроблять їхню діяльність продуктивнішою.

Питання для самоконтролю

1. Як керівник ЗЗСО може забезпечити ефективну співпрацю між педагогами та родинами дітей з особливими освітніми потребами?
2. Які фактори, на думку вчителів, сприяють активній участі батьків у освітньому процесі їхніх дітей?
3. Як визначення цілей у співпраці з батьками може вплинути на ефективність навчання дітей з особливими потребами?
4. Які методи підтримки та залучення батьків до освітнього процесу є найбільш ефективними?

5. Яким чином педагогічна взаємодія з батьками допомагає в адаптації інклюзивних програм у школі?
6. Як забезпечити безперервність освітнього процесу через співпрацю між школою та батьками дітей з ООП?
7. Яку роль відіграють батьки в створенні та реалізації індивідуальних програм розвитку для дітей з особливими потребами?
8. Як педагоги можуть поліпшити взаємодію з батьками, якщо останні не бачать необхідності в особливій увазі до їхньої дитини?
9. Які принципи практики, орієнтованої на сім'ю, можуть бути корисними для забезпечення ефективної співпраці з родинами дітей з особливими потребами?
10. Як можна розвивати крос-культурні цінності серед учасників інклюзивного освітнього середовища для покращення взаємодії з родинами?

ОСОБЛИВОСТІ ВЕДЕННЯ ДОКУМЕНТАЦІЇ В ІНКЛЮЗИВНОМУ КЛАСІ

Питання документування в інклюзивному класі одне з найпоширеніших та мало унормоване в українському законодавстві. На сьогодні немає чітко затвердженого переліку обов'язкових документів для асистента вчителя. Нова Інструкція (наказ МОН України від 25 червня 2018р. №676 «Про затвердження інструкції з діловодства у закладах загальної середньої освіти») унормовує загальні засади ведення діловодства у закладах ЗЗСО.

Пропонуємо орієнтовний перелік документації для оптимізації роботи вчителя та асистента вчителя в інклюзивному класі:

- Клопотання про відкриття класу з інклюзивним навчанням (заява батьків, наказ керівника навчального закладу «Про відкриття та функціонування класу (групи) з інклюзивним навчанням»).
- Завірена директором ксерокопія висновку Інклюзивно-ресурсного центру.
- Індивідуальна програма розвитку дитини з особливими освітніми потребами.
- Угоди про співпрацю з фахівцями ЗЗСО, ІРЦ щодо залучення спеціалістів для реалізації корекційно-розвиткової складової.
- Індивідуальний робочий навчальний план здобувача освіти на поточний навчальний рік, погоджений директором ЗЗСО.
- Посадова інструкція асистента вчителя (вихователя), затверджена керівником навчального закладу на основі Посадової інструкції МОН України.
- Інструкція з охорони праці.
- Таблиця координації діяльності команди психолого-педагогічного супроводу погоджена заступником директора ЗЗСО.

Найменування заняття	Фахівець, який проводить заняття	Місце проведення заняття	Дата проведення заняття	Періодичність
Ритміка(ЛФК) (2год)	Реабілітолог ПІБ	Мукачівський ліцей №30	Понеділок - 11.25 П'ятниця - 15.00	Постійно
Корекційне заняття (1 год)	Соц. педагог ПІБ	Мукачівський ліцей №30	Вівторок – 13.30	Постійно
Корекційне заняття (1 год)	Практичний психолог ПІБ	Мукачівський ліцей №30	понеділок – 13.05	Постійно

ПОГОДЖЕНО
Директор Мукачівського ліцею № 30
_____ (ПІБ)
« ____ » _____ 2020 р.

Індивідуальний навчальний план
для дитини з особливими освітніми потребами
Петренко І., учня 3 класу
на 2020 – 2021 н.р.

Освітні галузі	Навчальні предмети	Кількість годин на тиждень в 3 класі
Мовно-літературна	Українська мова та літературне читання	7
	Англійська мова	2
Математична	Математика	4
Природнича Соціальна і здоров'язбережувальна Громадська та історична	Я досліджую світ	3
Мистецька	Мистецтво (обр.)	1
	Мистецтво (м.)	1
Технологічна	Дизайн і технології	1
Інформатична	Інформатика	1
Фізкультурна	Фізична культура	3
Усього:		23
Корекційно-розвиткова робота	Корекція розвитку	2
	Ритміка (ЛФК)	2
Додатковий час на предмети, факультативи, індивідуальні заняття та консультації		-
Гранично допустиме навчальне навантаження		22
Сумарна кількість годин інваріантної і варіативної складових		27

– Індивідуальний розклад занять здобувача освіти та графік роботи асистента вчителя на поточний навчальний рік, затверджений директором закладу освіти.

Графік роботи асистента вчителя

Дні тижня	Розклад уроків	Розклад дзвінків
Понеділок	1.Математика 2.Фізична культура 3.Українська мова (письмо) 4.Ритміка (ЛФК) 5.Українська мова(читання)	8.30 – 9.10 9.25 – 10.05 10.20 – 11.00 11.15 – 11.55 12.10 – 12.50
Вівторок	1. 2.Математика 3.Українська мова (читання) 4. ЯДС 5.Мистецтво (обр.)	9.25 – 10.05 10.30 – 11.10 11.15 – 11.55 12.10 – 12.50
Середа	1.Англ.мова 2.Українська мова(письмо) 3. Математика 4. Інформатика 5. Плавання	8.30 – 9.10 9.25 – 10.05 10.20 – 11.00 11.15 – 11.55 12.10-12.50
Четвер	1.Українська мова(читання) 2.Математика 3.Мистецтво(муз.) 4.ЯДС 5.Диз.і технології	8.30 – 9.10 9.25 – 10.05 10.20 – 11.00 11.15 – 11.55 12.10 – 12.50
П'ятниця	1.Корекційне заняття 2. Українська мова(письмо) 3. Українська мова (читання) 4. Англійська мова 5.ЯДС 6. Фізична культура	8.30 – 9.00 9.25 – 10.05 10.20 – 11.00 11.15 – 11.55 12.10 – 12.50 13.00 - 13.40

– Журнал щоденного обліку роботи асистента вчителя (щоденник спостережень). Асистент вчителя ретельно спостерігає за розвитком школярів з особливими освітніми потребами; фіксує свої спостереження про успіхи та труднощі дитини. Це надає змогу постійно та ефективно моніторити цілі індивідуальної програми, переглядати їх в разі потреби на основі даних спостережень.

Дата	Урок	Тема, мета	Адаптації/модифікації	Оцінювання/примітка
15.03	математика	Додавання і віднімання в межах 1000 (без переходу через десятків)	Виконання завдань на друкованих/індивідуальних картках	Незначний прогрес / учень працював у спокійному темпі, виявляв старанність у роботі.

– Портфоліо асистента вчителя (вміщує інформацію про кваліфікацію педагога; проблемне питання, над яким працює; кращі методичні напрацювання тощо).

Варто зазначити, що в кожному ЗЗСО заступник директора з навчально-виховної роботи повинен заздалегідь ознайомити вчителя та асистента вчителя з переліком їх вимогами до ведення документації, що оптимізує їх професійну діяльність. Працюючи в розмаїтому учнівському колективі, педагоги покликані застосовувати гнучкі й творчі підходи до викладання, планувати й проводити уроки так, щоб вони були насиченими й багатогранними, давали змогу варіювати форми роботи (наприклад, фронтальну, групову або роботу над індивідуальними проектами), а також інші методики, «які сприяють ефективному навчанню в процесі активної міжособистісної взаємодії дітей».

Питання для самоконтролю

1. Як організовано процес супроводу учнів з особливими освітніми потребами в рамках інклюзивного навчання у вашому навчальному закладі?
2. Яким чином ведеться моніторинг успіхів і труднощів учнів з ООП? Чи використовуються індивідуальні картки чи інші спеціалізовані інструменти для оцінювання?
3. Як часто проводиться корекційна робота для учнів з інклюзивною формою навчання, і хто визначає її періодичність та зміст?
4. Як організована співпраця асистента вчителя з іншими фахівцями, такими як психологи, реабілітологи та соціальні педагоги? Як це відображається в документації?
5. Які форми адаптації навчального процесу та методів роботи використовуються для учнів з ООП під час уроків? Як фіксуються ці зміни в документації?
6. Які нормативно-правові документи та інструкції повинні бути підготовлені для діяльності асистента вчителя у вашій школі, і чи є їхнє чітке унормування на рівні закладу?

8

ПОРТФОЛІО ДИТИНИ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ

З метою оцінювання індивідуальних досягнень здобувачів освіти в інклюзивному класі ефективним методом є портфоліо (це накопичувальна система оцінювання, що передбачає формування умінь школярів ставити цілі, планувати і організовувати власну навчальну діяльність). У широкому розумінні портфоліо – це спосіб фіксування, накопичення та оцінки індивідуальних досягнень школяра протягом певного періоду навчання. Сутність портфоліо означає показати все, на що здібний школяр. Портфоліо передбачає акцентуацію вчителя на індивідуальні досягнення учнів, їх активну участь у накопиченні різних видів робіт, які засвідчують результати в індивідуальному розвитку; інтеграцію кількісних і

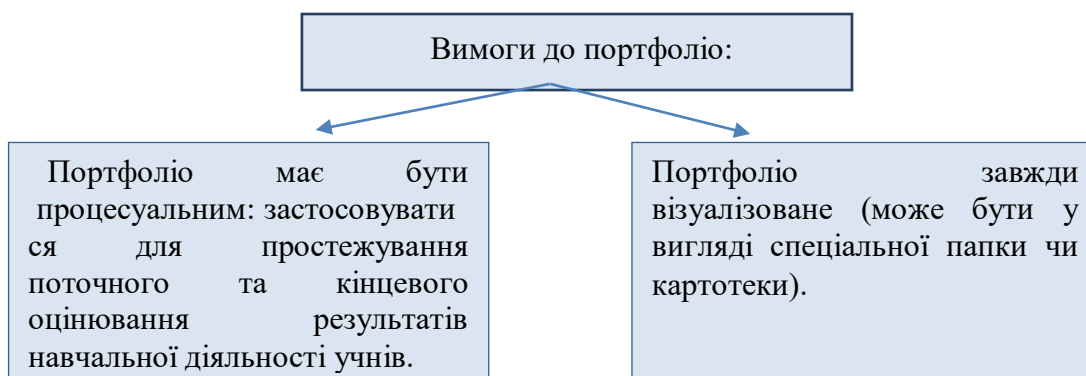
якісних оцінок; підвищення ролі самооцінки. До прикладу, учительське портфоліо може вміщувати: графіки швидкості читання; навчальні досягнення фіксовані оцінкою у вигляді дробу: знаменник вказує на кількість помилок, які допустив здобувач освіти у попередній роботі, а чисельник – кількість помилок в даній роботі; завдання, спрямовані на усунення помилок допущених у роботах; зразки робіт з числа тих, що виконуються щоденно та домашніх робіт; графік зростання швидкості читання, який дитина складає з батьками або асистентом вчителя; ілюструє навчальні досягнення за допомогою оціночних лінійок; розв'язання простих задач на віднімання.

Таке оцінювання передбачає певну підготовку: визначення критеріїв для включення учнівських напрацювань до портфоліо; форми подання матеріалу; спланованість оцінного процесу; елементи самооцінки з боку учня тощо. В інклюзивному класі оцінювання відбувається на основі курикулуму. У широкому розумінні, курикулум визначає знання, вміння, установки та методи їх формування. Він охоплює такі сфери, як зміст предметів, педагогічні методи і підходи, поточне й підсумкове оцінювання, а також відповідні ресурси для організації, впровадження та викладання навчальних програм. В оцінюванні на основі курикулуму базою для вимірювання знань і навичок учня слугують задачі курикулуму (довготермінові та короткотермінові мета і завдання уроку). У процесі оцінювання на основі курикулуму вчитель встановлює, чи розуміє учень сутність цього явища.

Залежно від конкретної мети навчання добирається відповідний тип портфоліо: портфоліо документів, портфоліо досягнень, портфоліо розвитку, портфоліо підготовленості, показовий портфоліо. До його складання, по можливості, потрібно залучати самого учня. Портфоліо має бути процесуальним, тобто охоплювати певний період навчальної діяльності, і візуальним. Укладання портфоліо допомагає вчителю:

- розкрити індивідуальні можливості дитини;
- стежити за динамікою навчальних досягнень учня за певний проміжок часу;
- визначати ефективність та відповідність індивідуальної програми розвитку можливостям дитини, відтак коригувати її;
- стежити за розвитком соціалізації та формуванням особистості учня;
- здійснювати зворотний зв'язок між дитиною, батьками, учителем.

Разом з тим, портфоліо зорієнтоване не лише на процес оцінювання, але і самооцінювання. В інклюзивному класі добре запровадити портфоліо, яке добиратиме учень самостійно. Це дасть змогу вчителю розв'язати низку важливих корекційних завдань.

Типи портфоліо:

– Робоче портфоліо – добираються як поточні роботи, так і зразки підсумкових робіт. До його створення долучаються: вчитель, учень та батьки.

– Показове портфоліо – містить лише найкращі роботи учня і не включає поточних робіт. Учень сам формує таке портфоліо і вирішує, що туди покласти.

– Портфоліо, або облік, що веде вчитель. Містить контрольні (тестові) завдання, зразки робіт, роботи не відібрані учнем для показового портфоліо.

Портфоліо учня може містити такі розділи:

Титульний аркуш (прізвище, ім'я, по батькові дитини; навчальний заклад, клас), контактна інформація.

Розділ: «Навчальні досягнення здобувача освіти».

Сторінки: Українська мова; Математика; «Я досліджую світ» тощо. У цьому розділі вміщені контрольні та самостійні роботи дитини з ООП; завдання, спрямовані на усунення помилок, допущених у роботах; зразки щоденних робіт; зразки домашніх робіт, підсумкові роботи (за семестр, навчальний рік).

Розділ «Соціальна компетентність школяра».

Представлені записи вчителя про особливості співпраці учня з однокласниками на уроці, у позаурочний час; особливості спілкування з однолітками, дорослими, коло друзів.

Розділ «Суспільна робота».

Доручення, які дитина виконує в класі, у школі; участь у суспільно корисній праці, подяки за виконане тощо.

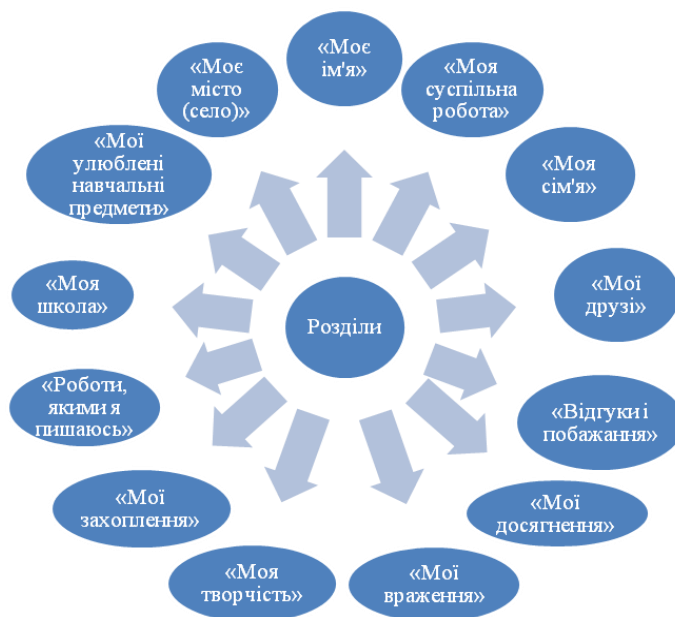
Розділ «Творчі роботи».

Це можуть бути малюнки, казки, вірші. Якщо виконана об'ємна робота (виріб), треба помістити її фотографію. Якщо дитина брала участь у виставці або конкурсі, необхідно вказати.

Розділ «Відгуки і побажання».

Вміщують висновки та побажання за результатами навчального року.

У разі складання портфоліо учнем, воно може містити такі розділи:

Мета учнівського портфоліо: формування в учня відповідальності і самостійності навчання; розвиток вміння давати якісну оцінку результатів власного навчання та діяльності; розвиток уміння аналізувати власні інтереси, схильності, потреби і співвідносити їх з наявними можливостями; формування пізнавальних інтересів і готовність до самостійного пізнання; розвиток ситуації успіху, що призводить до підвищення самооцінки і впевненості у власних можливостях.

Оцінювання навчальних досягнень учнів з особливими освітніми потребами полягає у встановленні рівня в оволодінні змістом предмета порівняно з вимогами чинних програм та встановлених критеріїв оцінювання здобувачів початкової освіти, однак має свої особливості, зумовленими особливостями їх психічного та фізичного розвитку.

У процесі навчання в інклюзивному класі вчитель використовує різні методи діагностики, добираючи їх у залежності від індивідуальних особливостей та освітніх можливостей усіх здобувачів освіти, теми, змісту, що дозволить подолати суб'єктивізм і формалізм в перевірці та оцінюванні навчальних досягнень школярів.

Питання для самоконтролю

1. Які основні переваги використання портфоліо як методу оцінювання в інклюзивному класі?
2. Як портфоліо сприяє розвитку самооцінки у здобувачів освіти? Наведіть приклади його впливу на процес навчання.
3. Які критерії використовуються для визначення знань і навичок учнів?
4. Опишіть основні типи портфоліо, їх особливості та роль у навчальному процесі.
5. Як вчитель може використовувати портфоліо для корекції індивідуальних програм розвитку учнів з особливими освітніми потребами?
6. Яким чином оцінювання в інклюзивному класі допомагає визначити рівень соціалізації учня? Як можна фіксувати ці досягнення в портфоліо?

9

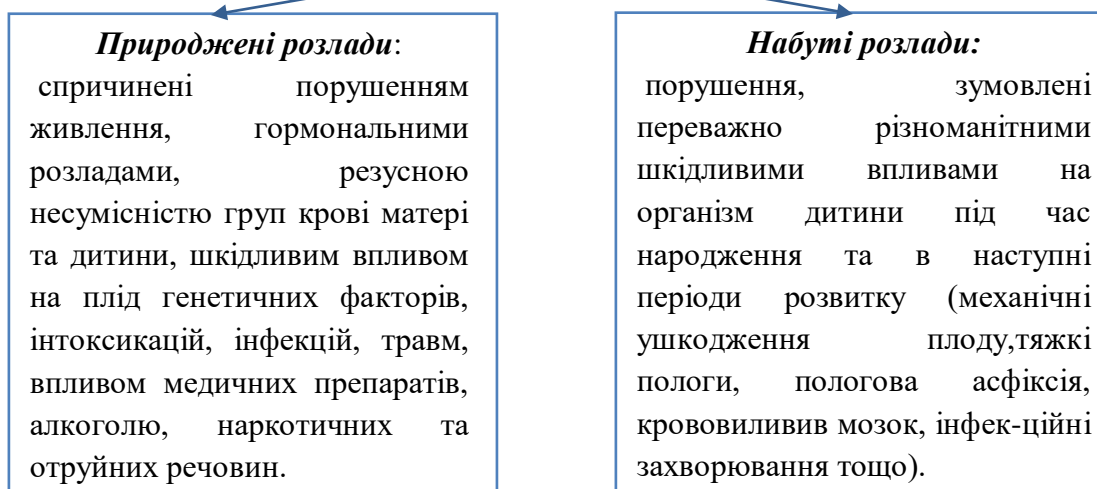
МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ПЕДАГОГАМ ЩОДО РОБОТИ З ДІТЬМИ З РІЗНИМИ НОЗОЛОГІЯМИ

Нозологія (грец. *nosos* хвороба + *logos* навчання). Відповідно до закону України «Про освіту» особа, яка потребує додаткової постійної чи тимчасової підтримки в освітньому процесі з метою забезпечення її права на освіту, є особою з особливими освітніми потребами. Розглянемо найбільшу групу дітей, яка входить до поняття «особливі діти» – діти з особливостями (порушеннями) психофізичного розвитку. Такі діти мають відхилення від нормального фізичного чи психічного розвитку, зумовлені природженими чи набутими розладами. Залежно від типу порушення виокремлюють такі категорії дітей:

- з порушеннями слуху (глухі, оглухлі, зі зниженим слухом);
- з порушеннями зору (сліпі, осліплі, зі зниженим зором);
- з порушеннями інтелекту (розумово відсталі, із затримкою психічного розвитку);
- з мовленнєвими порушеннями;
- з порушеннями опорно-рухового апарату;

- зі складною структурою порушень (розумово-відсталі сліпі чи глухі; сліпоглухонімі та ін.);
- з емоційно-вольовими порушеннями та дітей з аутизмом.

Виділяють:

Навчання та виховання дітей з порушеннями психофізичного розвитку здійснюють з урахуванням особливостей їхнього розвитку, використанням специфічних заходів та організаційних форм навчальної роботи, залежно від характеру розладу. Проаналізуємо їх детальніше.

З порушеннями слуху (глухі, оглухлі, зі зниженим слухом)

Статистикою встановлено, що близько у 10% людей є різноманітні порушення слуху. У корекційній педагогіці науковці виділяють такі групи дітей у відповідності до ступеня порушення слухової функції і часу виникнення відхилення: глухі, зі зниженим слухом (слабочуючі) і пізнооглухлі.

Поради педагогам:

- детально ознайомтесь з цією нозологією;
- навчіться перевіряти справність слухового апарату дитини;
- ознайомтеся зі спеціальними технічними засобами, які сприятимуть ефективності освітнього процесу;
- учень має сидіти достатньо близько, добре бачити вчителя, однокласників та унаочнення, він повинен чітко бачити артикуляційний апарат усіх учасників освітнього середовища;
- використовуйте якомога більше унаочнень;
- перед тим, як розпочати повідомлення нового матеріалу, інструкцій щодо виконання певного завдання, переконайтеся, що учень дивиться на вас і слухає;
- використовуйте дидактичний матеріал, що найповніше передає зміст уроку;
- переконайтеся, що всі слова в тексті зрозумілі, за можливості спрощуйте текст;
- ініціюйте мовленнєве спілкування дитини, не перебивайте її, дайте можливість висловити свою думку.
- час від часу переконайтесь, що школяр вас розуміє, якщо ви повідомляєте складний матеріал, який містить терміни, формули, дати, прізвища, географічні назви, доцільно надати його дитині в письмовій формі.

З порушеннями зору (сліпі, осліплі, зі зниженим зором)

Порушення зору може мати різний ступінь – від тотальної сліпоти, що зустрічається рідко; часткової сліпоти, коли дитина не може розрізняти колір і форму, але може бачити світло, до незначного зниження зору. За певної підготовки, яку школярі з порушенням зору починають отримувати ще в ЗДО, вони досить вільно та самостійно орієнтуються, пересуваються. Розрізняють такі поняття для дітей з ООП: залишковий зір, знижений зір, слабозорий, тотально сліпий. Такі терміни використовуються для опису стану учнів, які мають порушення зору.

Поради вчителю:

- через кожні 10-15 хвилин здобувач освіти повинен 1-2 хвилини перепочити, роблячи спеціальні вправи;
- освітлення робочого місця учня має бути не менш як 75-100 кДж/м;
- в унаочненнях доцільно збільшити шрифт, фон зробити не білим, а світло-жовтим чи світло-зеленим;
- пишучи на класній дошці, матеріал розташовуйте так, щоб в учня він не зливався в суцільну лінію. З'ясуйте, написи яким кольором крейди школяр бачить краще;
- давайте можливість учням підійти до дошки чи унаочнення, щоб краще роздивитися написане;
- намагайтеся все, що пишете на дошці, продублювати роздавальним матеріалом;
- зверніть увагу на якість роздавального матеріалу: це має бути матовий, а не глянцева папір, шрифт – великий і контрастний;
- не переобтяжуйте здобувача освіти читанням великих текстів під час самостійного опрацювання матеріалу, краще поясніть ще раз усно, переконайтеся, що він усе зрозумів;
- варто використовувати аудіозаписи на уроках читання;
- доцільно переглянути вимоги до письмових робіт, іноді слабозорому учневі необхідно писати з використанням трафарету, щоб правильно розташувати текст на сторінці та дотримуватися рядків.
- стежте за осанкою дитини й водночас не обмежуйте її, коли вона надто близько підносить тексти до очей.

З порушеннями інтелекту (інтелектуальні порушення, із затримкою психічного розвитку)

Інтелектуальні порушення – сукупність спадкових, вроджених (олігофренія) або рано набутих (деменція) стійких синдромів загального психічного відставання у розвитку, які проявляються в утрудненні соціальної адаптації головним чином через переважаючий інтелектуальний дефект. Почуття цих дітей бідні і недиференційовані. Недостатній розвиток мислення, його критичності обмежує можливості розумовідсталіх дітей аналізувати свою поведінку. На цьому фоні у здобувачів освіти найчастіше формується завищена самооцінка. Інтелектуальні порушення класифікуються за видами, формами, ступенями, діагнозами. Кожен вид, форма чи ступінь розумової відсталості має як спільні, так і відмінні особливості.

Поради вчителю:

- перед тим як прийняти до класу дитину з інтелектуальними порушеннями, слід детально ознайомитися з її анамнестичними даними;
- необхідно вивчити спеціальну медичну та методичну літературу з метою

з'ясування впливу різних видів ушкоджень (пологові травми, хвороби, психічні захворювання тощо) на процеси навчання і розвитку;

- детально вивчити особливості розвитку психічних процесів дитини з легко інтелектуальними порушеннями (стан пам'яті, уваги, мислення, працездатності, темп роботи, прояви поведінки, стан емоційно-вольової сфери тощо);

- ознайомитися з сучасними педагогічними підходами і методиками;

- за необхідності зверніться до фахівців за порадою. Вони допоможуть вам визначитися щодо ефективних методів навчання конкретного здобувача освіти, шляхів адаптування розкладу та особливостей досягнення цілей індивідуальної навчальної програми;

- намагайтеся повідомляти інформацію якомога доступніше, конкретніше;

- замість обмеженого вербального подання нової інформації, продемонструйте яскраву наочність (малюнки, реальні об'єкти тощо), а також можливість сприймати якісь речі на дотик;

- розподіляйте нові завдання на маленькі кроки, демонструйте цю кроковість. Стежте, щоб учень виконував завдання крок за кроком, за необхідності, надавайте допомогу; одразу коментуйте дії учня;

- навчайте здобувачів освіти навичкам самообслуговування, соціальної поведінки, надавайте відомості про різні професії, формуйте у них соціальну компетентність;

- залучайте дитину з ООП до позаурочної діяльності. Працюйте разом із батьками учня та колегами над створенням та виконанням індивідуального навчального плану, що задовольняє потреби школяра;

- у дітей з інтелектуальними порушеннями переважає конкретно-наочне мислення, це варто враховувати педагогам при викладанні навчального матеріалу;

- підтримуйте в дитини впевненість у своїх силах, прагнення до пізнавальної діяльності, створюйте для неї ситуацію успіху.

Діти із затримкою психічного розвитку

Затримка психічного розвитку (ЗПР) – порушення нормального темпу психічного розвитку, коли окремі психічні функції (пам'ять, увага, мислення, емоційно-вольова сфера) відстають у своєму розвитку від прийнятих психологічних норм для даного віку. Цей характер відставання з часом долається, і тим успішніше, чим раніше виявляється причина. Дуже важливо створити необхідні умови корекції, які забезпечують нормальне навчання й виховання дітей цієї категорії. Характер затримки психічного розвитку обумовлює зміст і глибину порушень структури навчально-пізнавальної діяльності цієї категорії учнів. Традиційною є класифікація на основі етіологічного принципу, де виділяють чотири основні варіанти ЗПР: конституційного походження; соматогенного походження; психогенного походження; церебрально-органічного походження.

Поради вчителю:

- зосередьте увагу на сильних сторонах здобувача освіти та спирайтеся на них у процесі навчання, водночас будьте готові до того, що доведеться поступово заповнювати прогалини в його знаннях, уміннях і навичках;

- подавайте зміст навчального матеріалу невеликими частинами, використовуючи мультисенсорний підхід (слуховий, візуальний, маніпуляційний), якомога більше повторюйте та закріплюйте вивчене;

- заохочуйте дитину, підтримуйте її позитивну мотивацію до навчання;
- дещо сповільніть темп навчання, зважаючи на знижені психічну витривалість і розумово працездатність школяра, будьте терплячими, якщо учневі потрібно пояснити чи показати щось багаторазово. Віднайдіть оптимальний варіант взаємодії з ним (поясніть новий матеріал до уроку, на занятті дайте покроковий алгоритм дій);
- практикуйте прикладне застосування набутих учнем знань, спільно з дитиною поетапно аналізуйте виконання завдань;
- урізноманітнюйте навчальну діяльність, однак забезпечуйте плавний перехід від одних видів діяльності до інших;
- завдання мають відповідати віковим та інтелектуальним можливостям дитини;
- надавайте школярам достатньо часу для виконання завдання та практичного застосування нових умінь і навичок, однак надто тривале виконання однієї справи може стомити їх;
- не перекладайте подолання проблем у навчанні виключно на батьків, допомагайте їм усвідомлювати найменші успіхи дитини та закріплювати їх.
- подолання труднощів у навчанні – це результат спільної тривалої та копіткої роботи команди психолого-педагогічного супроводу;
- використовуйте доступне мовлення, висловлюйтеся чітко та лаконічно, якщо вам потрібно пояснити щось складне, розподіліть інформацію на частини.
- уникайте словесних штампів та образних висловів, якщо ви не впевнені в тому, що дитина їх знає;
- викладаючи новий матеріал, розповідайте все покроково, якщо необхідно, використовуйте ілюстрації, будьте готовими повторити кілька разів.

З мовленнєвими порушеннями

Мовленнєві проблеми сьогодні стали досить поширеним явищем. Затримки в розвитку мовлення спричиняють затримку розумового розвитку дитини, обмежують її загальний потенціал. Учні з мовленнєвими порушеннями мають функціональні або органічні відхилення в стані центральної нервової системи. Вони швидко виснажуються, стомлюються. Ці школярі дратівливі, збудливі, емоційно нестійкі. У них спостерігається нестійкість уваги та пам'яті, низький рівень контролю за власною діяльністю, порушення пізнавальної діяльності, знижена розумова працездатність; часто виникають невротичні реакції на зауваження, низьку оцінку чи несхвальні висловлювання вчителя або однокласників. Більшість цих порушень усувається в дошкільному та молодшому шкільному віці. Водночас трапляються випадки, коли й у середніх та старших класах ці розлади не подолані.

Поради вчителю:

- проконсультуйтеся з педагогами, які навчали дитину в попередні роки, зверніться до психолога та логопеда, поговоріть з батьками;
- від складу команди психолого-педагогічного супроводу залежатиме правильність визначення стратегії та тактики корекційної допомоги, вибір необхідних засобів для успішного навчання;
- запитуйте в дитини про труднощі, які вона відчуває під час сприйняття, обробки, застосування інформації;
- виконуйте всі рекомендації логопеда, інших фахівців, батьків щодо спеціальних вправ та адаптації матеріалу для конкретного здобувача освіти;

– дізнайтеся про можливості використання ІКТ, спеціальних комп'ютерних програм (до прикладу, перетворення друкованого тексту в аудіовідтворення), інших технічних засобів, залежно від особливостей навчання конкретного учня;

– не ігноруйте дитину, якій складно говорити, не намагайтеся прискорити розмову, не перебивайте, не квапте її;

– підтримуйте візуальний контакт з дитиною, не думайте, що ускладнення мовлення – показник низького рівня інтелекту, що школяр, який має мовленнєві порушення, не може зрозуміти вас;

– спочатку намагайтеся ставити такі запитання, які передбачають короткі відповіді або відповідні жести;

– не вдавайте, що зрозуміли, якщо це не так, повторіть те, що ви зрозуміли, і не соромтеся перепитати те, чого не зрозуміли;

– якщо у вас виникають проблеми в спілкуванні з дитиною, запитайте, чи не хоче вона використати інший спосіб – надрукувати, написати.

З порушеннями опорно-рухового апарату

Порушення опорно-рухового апарату виникають унаслідок певного захворювання, що призводить до розладу рухових функцій (до прикладу, дитячий церебральний параліч у важкій формі, розсіяний склероз, захворювання кісток), унаслідок травми хребта або ампутації. Діти з порушеннями опорно-рухового апарату відчують труднощі під час пересування, користуються різноманітними допоміжними засобами: інвалідними візками, милицями, тростинками чи «ходунками». При деяких важких травмах хребта відбувається ушкодження спинного мозку, який відповідає за рухову активність кінцівок, унаслідок чого відбувається їх параліч. Дитячий церебральний параліч (ДЦП) виникає внаслідок порушення в тій частині мозку, яка відповідає за контроль і координацію роботи м'язів. ДЦП характеризується неспроможністю повною мірою контролювати координацію рухів і м'язову силу. Залежно від того, який відділ мозку уражено, можуть виникати різкі м'язові напруження (спазми), мимовільні рухи, характерна «танцююча» хода. Крім того, можуть виникати аномальні відчуття та сприйняття, порушення зору, слуху та мовлення, напади, затримка в розумовому розвитку. Діти з ДЦП можуть відвідувати звичайну школу та вчитися разом з усіма. Залежно від ступеня та характеру порушення дітям із ДЦП потрібно створювати для навчання спеціальні умови: безбар'єрне середовище для тих, хто пересувається на візку; пристосування для письма або малювання, якщо в дитини спостерігають розлади моторики тощо.

Поради учителям:

– дізнайтеся більше про цю нозологію (церебральний параліч);

– інколи вигляд дитини з церебральним паралічем справляє враження, що вона не зможе навчатися як інші. Зосередьте увагу на конкретній дитині й дізнайтеся безпосередньо про її особисті потреби та здібності;

– навчіться використовувати допоміжні технології (спеціальні пристрої для письма, додаткове устаткування для комп'ютера);

– проконсультуйтеся з фізіотерапевтом стосовно режиму навантаження здобувача освіти, необхідних перерв, нагадуйте про це учневі та стежте, щоб він не перевтомлювався;

– іноді в дітей із церебральним паралічем може спостерігатися зниження слуху на високочастотні тони, водночас зберігається на низькі, намагайтеся говорити на нижчих тонах, переконайтеся, що школяр добре чує звуки т, к, с, п, е, ф, ш;

- знизьте вимоги до письмових робіт здобувача освіти, можливо, йому буде зручно використовувати спеціальні пристосування, комп'ютер чи інші технічні засоби;
- стежте, щоб необхідні матеріали, навчальне приладдя, унаочнення були в межах досяжності дитини;
- не обтяжуйте школяра надмірним піклуванням, допомагайте, коли напевно знаєте, що він не може щось подолати, або коли він звернеться по допомогу;
- учневі необхідно більше часу для виконання завдання, адаптуйте вправи відповідним чином, розробіть завдання у вигляді тестів тощо.
- дитині на візку потрібна допомога для того, щоб подолати численні архітектурні бар'єри. Коли йдеться про дітей, допомога необхідна практично завжди, а помічникам потрібен інструктаж.
- візок слід котити повільно, оскільки він легко набирає швидкість і несподіваний поштовх може призвести до втрати рівноваги.
- завжди переконуйтеся у доступності місць, де заплановані заходи: наприклад, екскурсія.

Як стверджують педагоги-практики, для того щоб досягти високих результатів у навчанні дітей з особливими освітніми потребами вчителі, асистенти повинні володіти різноманітними методами, прийомами та засобами роботи. Тільки за умови досконалого знання та вміння втілювати в практику, залежно від особливостей дитини, різноманітні прийоми роботи можна досягти успіху. До методичної скарбнички педагога, що працює в інклюзивному класі можна запропонувати такі навчально-методичні прийоми.

Діти з особливими освітніми потребами освоюють способи наочно-образного мислення, здобувають уміння і навички колективної навчальної діяльності, читають, пишуть, рахують, вчаться елементарним прийомам особистої гігієни, самообслуговування, мобільності. В початковій школі, в інклюзивних класах, проводиться корекційна робота з розвитку зорового сприйняття, тактильних відчуттів та дотикового сприйняття, лікувальної фізкультури, ритміці, соціально-побутової орієнтації, орієнтуванню в просторі, корекції мовних порушень. Розвитку координації рухів, як показує практика, сприяють фізичні та музичні вправи з різними атрибутами: стрічками, прапорцями, обручами, хустинками, м'ячами, брязкальцями тощо.

Для розвитку дрібної моторики на уроках можна використовувати будь-який природний матеріал: жолуді, каштани, висушену горобину, горіхи. Дитині пропонується спочатку перебрати змішаний матеріал на окремі види. Поступово ускладнюють завдання, пропонуючи брати в праву руку один предмет, а в ліву – інший.

Цікавим прийомом використання розмовного мовлення, до прикладу, слабкозорих дітей є складання «живої» картини. «Жива» картина – це викладання дітьми сюжету з окремих фрагментів з даної теми (наприклад, тема «Весна в лісі»). Асистент вчителя готує фрагменти картини, характерні для певної пори року (сонечко, проліски, кущі, дерева, струмочок, білочка, зайчик тощо). З цих заготовок можна викласти складну картину, а потім розповісти про неї. Цей прийом можна використовувати в різних варіантах. Робота починається з розглядання сюжетної картини і викладання дитиною такої ж. Можна запропонувати викласти картину під диктовку. Це дає можливість закріпити вміння орієнтуватися на аркуші паперу або якомусь обмеженому просторі (верх, низ, середина, верхній лівий кут, нижній правий кут тощо). Далі дитина може самостійно придумати сюжет і викладати картинку, або складати її після прослуховування оповідання, вірша, бесіди. Такий вид діяльності

породжує інтерес, заохочує працювати всі аналізатори: зоровий, слуховий, тактильний, кінестатичний.

Вправи для тренування пам'яті:

Вправа 1. Дитині пропонують запам'ятати другі слова з пари, наприклад: кішка—молоко, стіл-хліб, тісто -мука, чашка-спрага, щітка-зуби. З кожним уроком кількість пар збільшується.

Вправа 2. Для цієї вправи слід дібрати 10 однакових за фактурою дрібних іграшок (можна використовувати м'які або з «Кіндер-сюрпризів»). Дитині дають усі іграшки на декілька хвилин роздивитися, дозволяють погратися, через 2 хвилини одну іграшку замінюють так, щоб дитина не бачила, і просять її назвати.

Вправа 3. «Магазин». Дитині пропонують «сходити» в магазин і купити 2—3 предмети (назви предметів, які потрібно купити, заздалегідь пишуть на картках по одній назві на картку), згодом кількість предметів-назв покупок збільшується.

Вправа 4. «Запам'ятай товариша». Діти стають по двоє обличчям один до одного, їм пропонується розглянути товариша протягом 2—3 хвилин, потім діти повертаються один до одного спиною і по черзі описують те, що запам'ятали.

Вправа 5. Для виконання цього завдання слід добрати 10—12 предметних картинок. Дитині пропонують розглянути картинки протягом 1—2 хвилин, а потім назвати ті, що запам'яталися.

Комплекс спеціальних ігор та вправ, спрямованих на поліпшення сенсорної інтеграції дітей – аутистів:

1. Обертання по колу
2. Розгойдування на гойдалках або в гамаку
3. Перекочування зі спини на живіт
4. Загортання в килим, ковдру, важкі тканини, рулон паперу
5. Пролізання в обмежений простір, подолання перешкод
6. Штовхання важких предметів, ігри з важким м'ячем
7. Розтягування еластичних стрічок
8. Балансування на гімнастичних м'ячах
9. Катання на животі на роликівій дошці
10. Лазіння по тренажерним стінкам
11. Перетягування канату
12. Стрибки на матраці, батуті, в мішку, через скакалку
13. Стрибки з маракасами в руках
14. Стрибки на паличці конячка в ритмі музики
15. Імітація рухів тварин
16. Рухи під музику, спів пісень з рухами
17. Наслідування поз і черговості рухів
18. Футбол паперовим пакетом
19. Кидки в ціль паперових сніжків
20. Ігри з мильними бульбашками
21. Дидактичні ігри на матеріалі твердих і м'яких вкладок, мозаїк, матрьошок.
22. Дослідницькі ігри з водою, з піском, камінчиками, мушлями, в сухому басейні, ігри з надувними і плаваючими предметами.

Ігри для дітей з особливими освітніми потребами з роздатковим дидактичним матеріалом.

Гра №1. Візьміть картку із зображенням, наприклад, машини. Покладіть її перед дитиною. Вимовте слово «машина» і визначте, на який звук це слово починається. Тепер запропонуйте дитині знайти ще картинки, які починаються на такий же звук. Викладаємо картинки – м'ячик, молоток, ведмідь, маляр в ряд. Вийшов потяг. Він відправляється в подорож. Яке місто починається на «М»?

Гра №2. Назвіть дитині 3-4 слова, наприклад: кішка, ваза, огірок, вантажівка. Запропонуйте відшукати потрібні слова і покласти в тій послідовності, в якій ви їх називали.

Гра №3. Покладіть перед дитиною чотири картки. Потрібно знайти зайвий предмет. Групуємо картинки за кольором, розміром, величиною тощо.

Гра №4. Знаходимо логічні зв'язки між предметами. Наприклад, покладіть картинку із зображенням банана. Яку картку потрібно покласти наступною? Це може бути мавпа, так як вона любить їсти банани. Може бути пальма, так як банани ростуть на пальмі. Ви поклали мавпу. Дайте можливість дитині подумати. Наступна може бути кішка. Чому кішка? Тому що і у кішки, і у мавпи є довгий хвіст. І так далі.

Гра №5. Знайди все, що має круглу форму (квадратну, трикутну). Можна першу картинку покласти із зображенням геометричної фігури і скласти потяг із картинок які мають таку форму. Наприклад, після кола кладемо кавун, м'яч, блюдце.

Гра №6. Підбираємо предмети відносно групової приналежності: до стільця підбираємо картинку з меблями, до кухаря – картинку з професіями, до флейти – музичні інструменти.

Гра №7. Підбираємо картинки, зображення яких мають однакові властивості – гумові, залізні, скляні, холодні, м'які, живі, літають, повзають, такі що можна зустріти в лісі і т.д.

Гра №8. Розподіляємо картинки на дві купки – живий та неживий предмет. Ефективним засобом навчання дітей з особливими освітніми потребами є використання педагогами комунікаційних пристроїв (від найпростіших до найскладніших): комунікаційних дошок з малюнками, символами, буквами або словами. Дитина з особливими потребами може спілкуватися вказуючи пальцем або очима на малюнки, символи. Існують і більш складні комунікаційні пристрої, в яких використовуються голосові синтезатори, що допомагають «розмовляти» з іншими. В контексті сьогодення, в інклюзивному освітньому середовищі актуальними є комп'ютерні технології: від електронних іграшок зі спеціальними кнопками до складних комп'ютерних програм, що працюють від простих адаптованих клавіш.

Сподіваємося, що зазначені поради будуть корисними для практичної повсякденної роботи педагога в класі, де навчаються діти з особливими освітніми потребами.

Питання для самоконтролю

1. Назвіть основні категорії дітей з порушеннями психофізичного розвитку.
2. Як класифікуються діти з порушеннями слуху в корекційній педагогіці?
3. Які рекомендації даються педагогам для роботи з дітьми з порушеннями слуху?
4. Що таке залишковий зір і як він впливає на навчання дітей з порушеннями зору?
5. Які рекомендації для роботи з дітьми, які мають порушення зору?
6. Що розуміється під інтелектуальними порушеннями, і які їх основні форми та ступені?
7. Які поради надаються вчителям щодо роботи з дітьми з інтелектуальними порушеннями?
8. Що таке затримка психічного розвитку, і як вона впливає на навчальну діяльність дитини?
9. Які підходи використовуються для корекції затримки психічного розвитку у дітей?
10. Які методи допомагають працювати з дітьми з мовленнєвими порушеннями?
11. Які основні проблеми виникають у дітей з мовленнєвими порушеннями, і як вони можуть впливати на навчання?
12. Які технічні засоби можуть бути корисними для дітей з порушеннями слуху або зору?
13. Як можна адаптувати навчальний процес для дітей з порушеннями психофізичного розвит

ГЛОСАРІЙ

Адаптація – це пристосування середовища: доступність, інтенсивність освітлення, зменшення рівня шуму в класі, приміщення для усамітнення, інше; психолого-педагогічна адаптація: збільшення часу на виконання завдань, чергування видів діяльності, виконання завдань за зразком, вид та частота релаксації, використання засобів концентрації уваги, інше; адаптація навчального матеріалу: адаптація навчальних посібників, наочних матеріалів, картки-підказки, використання друкованих текстів з різним розміром шрифтів, інше.

Адаптація/модифікація освітніх програм – трансформація характеру викладення навчального матеріалу шляхом зміни освітніх цілей, змісту або концептуальної складності навчального завдання для конкретної особи з особливими освітніми потребами, зокрема, шляхом спрощення змісту та скорочення матеріалу, інтеграції двох або більше навчальних предметів.

Аномальні діти – діти, які мають суттєві відхилення від нормального фізичного чи психічного розвитку, зумовлені вродженими та набутими дефектами, і потребують спеціальних умов навчання й виховання. Залежно від виду аномалії дітей поділяють на такі категорії (глухі, слабочуючі, оглухлі); зору (сліпі, слабозорі, осліпті); інтелекту (розумово-відсталі, із затримкою психічного розвитку); діти з мовленнєвими вадами; з порушеннями опорно-рухового апарату; із складною структурою порушень (розумово відсталі сліпі та слабозорі, розумово-відсталі глухі та слабочуючі, глухі та слабозорі, сліпоглухонімі тощо).

Асистент вчителя – це педагогічний працівник, що призначається на посаду керівником закладу освіти, має педагогічну освіту та забезпечує особистісно орієнтоване спрямування освітнього процесу.

Асистент дитини – не педагогічний працівник та тільки супроводжує учня. Інклюзивний клас – це клас у закладі загальної середньої освіти, в якому серед інших учнів навчаються одна, дві або три дитини з особливими освітніми потребами.

Брадїлалїя (від грецького слова: bradys – повільний, laba – мова) – патологічно уповільнений темп мови. Мова надмірно уповільнена, з розтяганням голосних звуків, з млявою, нечіткої артикуляцією. Більшості хворих з такою патологією властива загальна млявість, загальмованість, повільність. Часто відзначається уповільнений темп не тільки зовнішньої, але й внутрішньої мови. У дітей з брадїлалїєю зазвичай бувають і порушення загальної моторики, уваги, пам'яті, мислення.

Булїнг (bullying, від англ. bully – хуліган, забіяка) (цькування) – це діяння (дії або бездіяльність) учасників освітнього процесу, які полягають у психологічному, фізичному, економічному, сексуальному насильстві, у тому числі із застосуванням засобів електронних комунікацій, що вчиняються стосовно малолітньої чи неповнолітньої особи та (або) такою особою стосовно інших учасників освітнього процесу, внаслідок чого могла бути чи була заподіяна шкода психічному або фізичному здоров'ю потерпілого.

Вада – фізичне або психічне відхилення від норми, яке обмежує соціальну діяльність, та підтвержене психолого-медико-педагогічною комісією відносно дитини та установою медико-соціальної експертизи відносно дорослого, а також у передбачених цим Законом випадках повторною експертизою.

Вербальне оцінювання – можна використовувати як усні, так і письмові оцінні судження щодо навчальних досягнень учнів. При цьому оцінні судження формулюють так, аби охарактеризувати процес навчання учня та означити кількісний і якісний його результати: ступінь засвоєння знань і вмінь з навчальних предметів

Девіантна (лат. *deviatio* – відхилення) поведінка – система вчинків, що відрізняються від загальноприйнятих у суспільстві норм права, культури, моралі.

Дефект – вада, недолік, пошкодження у фізичному або психічному стані дорослої людини, дитини.

Дисграфія – певне порушення листа, при дисграфії порушення написання за фонетичним принципом, в результаті чого виникає велика кількість специфічних помилок, що спотворюють звуковий склад слова.

Дискримінація – дія або поведінка, ґрунтована на упередженні, негативних переконаннях стосовно певної групи людей.

Дислалія – порушення звуковимови при нормальному слухові та збереженій іннервації мовного апарату. В залежності від локалізації порушення та причин, що обумовлюють дефект звуковимови.

Дислексія – часткове специфічне порушення процесу читання, яке виражається стійкими специфічними помилками, які зумовлені несформованістю або розладами функцій, що забезпечують процес читання. За ступенем вираженості розрізняють: алексію – повну неможливість оволодіння читанням або повну його втрату, та дислексію – труднощі в оволодінні читання та дефект його формування. Дислексія може бути самостійним розладом та проявлятися поряд з іншими важкими порушеннями мовлення – дислаліями, дизартріями, алаліями.

Дитина-інвалід – 1) особа віком до 18 років (повноліття) зі стійким розладом функцій організму, спричиненим захворюванням, травмою (її наслідками) або вродженими вадами розумового чи фізичного розвитку, що призводить до обмеження нормальної життєдіяльності та зумовлює необхідність надання їй соціальної допомоги і захисту; 2) це дитина зі стійкими розладами функцій організму, спричинені захворюванням, травмою або вродженими вадами розумового чи фізичного розвитку, що зумовлюють обмеження її нормальної життєдіяльності та необхідності додаткової соціальної допомоги і захисту.

Дитячий церебральний параліч – це група захворювань у дітей з патологією центральної нервової системи. Термін «церебральний параліч» вживається для характеристики групи хронічних станів, при яких уражена рухова і м'язова активність з порушенням координації рухів. Слово «церебральний» означає «мозковий» (від латинського слова «*cerebrum*» – «мозок»), а слово «параліч» (від грецького «*paralysis*» – «розслаблення») визначає недостатню, низьку фізичну активність.

Діти з особливими освітніми потребами – поняття, яке широко охоплює всіх учнів, чий освітні потреби виходять за межі загальноприйнятої норми; стосується дітей з особливостями психофізичного розвитку, обдарованих та дітей із соціально вразливих груп (вихованці дитячих будинків тощо).

Заїкання – вада мовлення, що виявляється у мимовільному повторенні окремих звуків, складів або цілих фраз, неприродному розтягуванні звуків або блоках мовчання, протягом яких людина, що заїкається, не може вимовити звук. Ймовірно, заїкання з'явилося практично одночасно з мовою, адже згадки про нього доходять до нас з якнайдавніших часів.

Заклад з інклюзивною формою навчання – ЗЗСО, в якому створені спеціальні умови для отримання освіти особами, які потребують корекції фізичного та/або розумового розвитку, спільно з особами, які не мають таких обмежень.

Затримка психічного розвитку – відноситься до розряду слабо виражені відхилення у психічному розвитку і займає проміжне місце між нормою і патологією. Діти із затримкою психічного розвитку не мають таких важких відхилень у розвитку, як розумова відсталість, первинне недорозвиток мови, слуху, зору, рухової системи. Основні труднощі, які вони відчують, пов'язані насамперед із соціальною (в тому числі шкільною) адаптацією та навчанням.

Здобувачі освіти – вихованці, учні, студенти, курсанти, слухачі, стажисти, аспіранти (ад'юнкти), докторанти, інші особи, які здобувають освіту за будь-яким видом та формою здобуття освіти.

Інвалідність – 1) міра втрати здоров'я та обмеження життєдіяльності, що перешкоджає або позбавляє конкретну особу здатності чи можливості здійснювати діяльність у спосіб та в межах, що вважаються для особи нормальними залежно від вікових, статевих, соціальних і культурних факторів; 2) обмеження в можливостях обумовлених фізичними, психічними, сенсорними, соціальними, культурними, законодавчими та іншими бар'єрами, які не дозволяють людині бути інтегрованою в суспільство і брати участь в житті сім'ї та держави на тих же умовах, як і інші члени суспільства.

Індивідуалізація – врахування в процесі навчання індивідуальних особливостей учнів в усіх його формах і методах, незалежно від того, які особливості і в якій мірі враховуються.

Індивідуалізоване навчання – це навчання за суто індивідуальними програмами, змістом, формами, засобами, темпом, формами контролю і оцінювання його тощо. Воно може втілюватися в межах і на основі індивідуалізації навчання як системи відносин і передбачає: 1) всебічне знання учня, його здібностей та можливостей; 2) наявність відповідним чином підготовлених учителів; 3) наявність адаптованих (індивідуалізованих) курсів, програм тощо; 4) добре налагоджену й розвинуту матеріально-технічну базу.

Індивідуальна програма розвитку – документ, що забезпечує індивідуалізацію навчання особи з особливими освітніми потребами, закріплює перелік необхідних психолого-педагогічних, корекційних потреб/послуг для розвитку дитини та розробляється групою фахівців з обов'язковим залученням батьків дитини з метою визначення конкретних навчальних стратегій і підходів до навчання.

Індивідуальна форма навчання – форма організації освітнього процесу, спрямована на забезпечення права осіб, які потребують корекції фізичного та/або розумового розвитку, на здобуття освіти з урахуванням індивідуально- особистісних особливостей розвитку.

Індивідуальний навчальний план (ІНП) – це один з найважливіших інструментів у роботі з дітьми з особливими освітніми потребами. Індивідуальний навчальний план – це формальний документ, який містить детальну інформацію про дитину і послуги, які вона має отримувати. Він розробляється командою педагогів і фахівців та об'єднує їхні зусилля з метою розробки комплексної програми роботи з дитиною і, водночас, визначає, які саме послуги надаватиме кожний фахівець. Батьки є активними учасниками розробки індивідуального навчального плану, оскільки вони знають своїх дітей краще за інших. Індивідуальний навчальний план визначає необхідні адаптації/модифікації та слугує

підґрунтям для подальшого планування навчальних занять. Він розробляється та реалізується для кожного учня з особливими освітніми потребами.

Індивідуально-консультативна робота – це форма організації навчальної роботи, яка здійснюється шляхом створення необхідних умов для виявлення і розвитку індивідуальних особливостей учнів на основі особистісно-діяльнісного підходу. Індивідуально-консультативна робота проводиться з метою посилення мотивації тих, хто навчається, до пізнавальної діяльності і спрямування її в необхідному руслі.

Інклюзивне освітнє середовище – сукупність умов, способів і засобів їх реалізації для спільного навчання, виховання та розвитку здобувачів освіти з урахуванням їхніх потреб та можливостей

Інклюзивно-ресурсний центр (ІРЦ) – це установа, яка створена з метою реалізації права дітей з особливими освітніми потребами віком від 2 до 18 років на здобуття дошкільної та загальної середньої освіти, в тому числі, у закладах професійної (професійно-технічної) освіти та інших навчальних закладах, які забезпечують здобуття загальної середньої освіти.

Інклюзія – (від англ. inclusion – включення) – процес збільшення ступеня участі всіх громадян в соціумі, і насамперед, що мають труднощі у фізичному розвитку. Він припускає розробку і застосування таких конкретних рішень, які зможуть дозволити кожній людині рівноправно брати участь в академічному і суспільному житті. Термін інклюзія має відмінності від термінів інтеграція та сегрегація. При інклюзії всі зацікавлені сторони повинні брати активну участь для отримання бажаного результату.

Командний підхід – це співпраця педагогів, фахівців та батьків, спрямована на реалізацію потенційних можливостей дитини з метою підготовки до незалежного життя в суспільстві.

Компетентність – динамічна комбінація знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, інших особистих якостей, що визначає здатність особи успішно соціалізуватися, провадити професійну та/або подальшу навчальну діяльність.

Освітнє середовище – сукупність об'єктивних зовнішніх умов, факторів, соціальних об'єктів, необхідних для успішного функціонування освіти. Це система впливів і умов формування особистості, а також можливостей для її розвитку, які містяться в соціальному і просторово-предметному оточенні.

Особа з особливими освітніми потребами – особа, яка потребує додаткової постійної чи тимчасової підтримки в освітньому процесі з метою забезпечення її права на освіту.

Оцінювання – це процес встановлення рівня навчальних досягнень учня (учениці) в оволодінні змістом предмета, уміннями та навичками відповідно до вимог навчальних програм.

Портфоліо дитини – тека з роботами дитини (малюнки, аплікації, робочі зошити, роботи на роздруківках). Усі матеріали, які допоможуть визначити прогрес дитини в оволодінні навичок наприкінці певного періоду (півріччя або навчального року).

Психолого-педагогічний супровід – це комплексна система заходів з організації освітнього процесу та розвитку дитини, передбачена індивідуальною програмою розвитку.

Результати навчання – знання, уміння, навички, способи мислення, погляди, цінності, інші особисті якості, набуті в процесі навчання, виховання та розвитку, які можна ідентифікувати, спланувати, оцінити й виміряти та які особа здатна продемонструвати після завершення освітньої програми або окремих освітніх компонентів.

Ресурсна кімната – спеціально облаштована кімната, що відповідає вимогам доступності та універсального дизайну, призначена для надання (проведення) індивідуальних та/або групових психолого-педагогічних та корекційно-розвивальних послуг (занять); психологічного розвантаження, соціально-побутового орієнтування, формування навичок самообслуговування.

Сегрегація (від лат. segregatio – відділення) – політика примусового відділення якої-небудь групи населення. Зазвичай згадується як одна з форм релігійної і расової дискримінації (відділення групи за расовою або етнічною ознакою).

Синдром – сукупність симптомів із загальним патогенезом.

Соціалізація – комплексний процес засвоєння індивідом певних соціальних ролей і/або інтеграція до певної соціальної групи. Соціалізація виступає одним із основоположних соціальних процесів, що забезпечує існування людини в середині суспільства. Соціалізація являє собою процес входження людини в суспільство, включення її в соціальні зв'язки та інтеграції її з метою встановлення її соціальності.

Соціальна адаптація – пристосування індивіда до умов соціального середовища, формування адекватної системи відносин із соціальними об'єктами, рольова пластичність поведінки, інтеграція особистості у соціальні групи, діяльність щодо освоєння стабільних соціальних умов, прийняття норм і цінностей нового соціального середовища, форм соціальної взаємодії.

Форма навчання – це зовнішня сторона організації навчального процесу, що відображає спосіб організації діяльності учнів та вчителів, який здійснюється в певному порядку і режимі, та залежить від кількості учнів, характеру взаємодії суб'єктів навчального процесу, рівня самостійності, специфіки педагогічної діяльності.

Формувальне оцінювання – це інтерактивне оцінювання прогресу дитини, що дає змогу вчителю відповідним чином адаптувати її освітній процес. ... У процесі організації контрольної-оцінювальної діяльності необхідно враховувати спостереження за навчальним поступом учнів.

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аркадьєва О. Проблема опанування навичок читання молодшими школярами із дитячим церебральним паралічем (ДЦП) у світлі сучасних досліджень [Електронний ресурс] / О. Аркадьєва // Особлива дитина: навчання і виховання. – 2015. – № 2. – С. 67–71. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DLog_2015_2_11
2. Асистент учителя в інклюзивному класі [Електронний ресурс]: навч.-метод. посіб. / Н. М. Дятленко, Н. З. Софій, О. В. Мартинчук, Ю. М. Найда; під заг. ред. М. Ф. Войцехівського. – К.: ТОВ «Вид. дім «Плеяди», 2015. – 172 с. – Режим доступу: http://nmcio.ippo.kubg.edu.ua/wpcontent/uploads/2015/05/ Assist_teacher_4_All_print.pdf
3. Бондар О. Фізичний розвиток дітей молодшого шкільного віку з порушеннями слуху [Електронний ресурс] / О. Бондар, В. Джевага // Спорт. вісн. Придніпров'я. – 2015. – № 2. – С. 17-20. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/svp_2015_2_4
4. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов. ред. В. Г. Бусел. – К. – Ірпінь: ВТФ «Перун», 2004. – 1230 с.
5. Волошин О. Роль асистента вчителя в умовах інклюзивного навчання / О. Волошин // Дитина з особливими потребами. – 2015. – № 5. – С. 2–4.
6. Всеукраїнський фонд «Крок за кроком»: програма «Інклюзивна освіта»: [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://www.ussf.kiev.ua/index.php>.
7. Гаврилова Н. С. Класифікації порушень мовлення [Електронний ресурс] / Н. С. Гаврилова // Зб. наук. пр. Кам'янець-Поділ. нац. ун-ту ім. Івана Огієнка. Серія соціально-педагогічна. – 2012. – Вип. 19 (1). – С. 327–349. – Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpkr_sp_2012_19\(1\)_38](http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpkr_sp_2012_19(1)_38)
8. Гончаренко С. Український педагогічний словник / С. Гончаренко // – К. : Либідь, 1997. – 376 с.
9. Данілавічюте Е.А. Стратегії викладання в інклюзивному навчальному закладі: [навч.-метод. посіб.] / Е.А. Данілавічюте, С.В. Литовченко; за заг. ред. А.А. Колупасової. – К. : Видавнича група «А.С.К.», 2012. – 360 с.
10. Дефектологічний словник: навчальний посібник / за ред. В.І. Бондаря, В.М. Синьова; [упоряд. В.М. Тіماشова] // – Київ: «МП Леся», 2011. – 528с.
11. Дичківська І.М. Інноваційні педагогічні технології: навч. посіб. / Дичківська. І.М //– К.: Академвидав. 2004. - 352 с.
12. Дмитрієва І. В. Командна взаємодія фахівців у процесі індивідуального супроводу дитини в умовах інклюзивного навчання : Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки). Збірник наукових праць. 2016. No 7. URL: <http://aqce.com.ua/vypusk-7-t-1-t-2/dmitrijeva-ivkomandna-vzajemodija-fahivciv-u-procesi-individualnogo-suprovodu-ditini-v-umovah-inkluzivnogo-navchannja.html> (дата звернення: 05.05.2019).
13. Дубасенюк О.А. Професійна підготовка майбутнього вчителя до педагогічної діяльності : [моногр.] / Дубасенюк О.А., Семенюк Т.В., Антонова О.Є. – Житомир : Житомир. держ. пед. ун-т, 2003. – 193 с.
14. Елькін М.В. Формування професійної компетентності вчителя / Елькін М.В. // – Х. : Вид. група «Основа», 2013. – 112 с.

15. Енциклопедія освіти / Академія пед. наук України; гол. ред. В. Г. Кремень // – К. : ЮРІНКОН ІНТЕР, 2008. – 148 с.
16. Євдошенко О. А. Порушення зору в дітей. Причини, наслідки та особливості роботи / О. А. Євдошенко // Дитина з особливими потребами. – 2016. – № 12. – С. 8–12.
17. Засркова Н. Діяльність асистента вчителя / Наталія Засркова // Завуч. – 2015. – № 13. – С. 13–15.
18. Засенко В. В. Сучасні проблеми теорії і практики навчання дітей з особливими потребами / В. В. Засенко // Сучасні тенденції розвитку спеціальної освіти (українсько-канадський досвід) Матеріали Міжнародної конференції, Київ, 25-26 травня 2004 р. / Під ред. В. І. Бондаря, Р. Петришина. — К.: Наук. світ, 2004.
19. Зелінська К. О. Розвиток комунікативних умінь молодших школярів з інтелектуальними вадами засобами арттерапії [Електронний ресурс] / К. О. Зелінська // Зб. наук. пр. Кам'янець-Поділ. нац. ун-ту ім. Івана Огієнка. Серія соціально-педагогічна. – 2013. – Вип. 22 (1). – С. 173–181. – Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpkr_sp_2013_22\(1\)_23](http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpkr_sp_2013_22(1)_23).
20. Ілляшенко Т. Інтеграція дітей з особливими освітніми потребами у загальноосвітній заклад / Тамара Ілляшенко // Соціальний педагог. – 2009. - №5. – С. 26 – 35.
21. Інвалідність та суспільство: навч. посіб. / Байда Л., Красюкова – Еннс О. та ін.; під заг. ред. Л. Байди // Київ : видавн. поліграф. центр «Київський університет», 2012. 188 с.
22. Індекс інклюзії: загальноосвітній навчальний заклад : [навч.-метод. посіб.] / [Патрикєєва О.О., Софій Н.З., Луценко І.В., Василяшко І.П.] // під заг. ред. Шинкаренко В.І. – К. : ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2011. – 96 с.
23. Індекс інклюзії: розвиток навчання та участі в життєдіяльності шкіл: посіб./ [Тоні Бут]; перекл. з англ. Київ.: ТОВ Видавничий дім «Плеяди», 2015., 190с. URL: http://www.ussf.kiev.ua/images/news/2015.09.03/2/Index_ForInclusion.pdf (дата звернення: 15.05.2019).
24. Інклюзивна компетентність майбутнього вчителя теоретико-методичні аспекти : [метод. реком. для викл. вищ. пед. навч. закл.] / [Ю.Д. Бойчук, О.С. Бородіна, К.І. Васильєва та ін.] // – Х. : ХНПУ ім. Г.С. Сковороди, 2014. – 32 с.
25. Інклюзивна освіта в теорії і практиці діяльності школи / Колупаєва А. та ін.. Київ : Директор школи. Шкільний світ. 2011. № 7. С. 17–22.
26. Інклюзивна освіта від А до Я: poradnik для педагогів і батьків / укладачі Н.В. Заєркова, А. О. Трейтяк // - Київ, 2016 - 68 с.
27. Інклюзивна освіта. Всеукраїнський фонд «Крок за кроком»: веб-сайт. URL: <http://www.ussf.kiev.ua/index.php/go=Inklus> (дата звернення: 23.11.2019).
28. Інклюзивна школа: особливості організації та управління: Навчально-методичний посібник/ Кол. авторів: Колупаєва А.А., Софій Н.З., Найда Ю.М. та ін. За заг. ред. Даніленко Л.І.// – К.: 2007. – 128 с.
29. Інклюзивне навчання: Міністерство освіти і науки України. URL: <https://mon.gov.ua/ua/tag/inklyuzivne-navchannya>(дата звернення: 23.11.2019).
30. Інклюзивний клас: асистенти вчителя допомагають учням з особливими освітніми потребами. URL: <https://studway.com.ua/inklyuzivniyklas/> (дата звернення: 15.08.2019).
31. Коваль Л. В. Організація діяльності асистента вчителя щодо забезпечення індивідуалізації навчання учнів з особливими освітніми потребами [Електронний ресурс] /

Л. В. Коваль // Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови : зб. наук. пр. / НАПН України, Ін-т спец. педагогіки ; ГО «Асоц. фахівців спец. та інклюз. освіти». – К., 2015. – Вип. 10. – С. 93–97. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ooop_2015_10_17.

32. Колупаєва А.А. Путівник для батьків дітей з особливими освітніми потребами : [навч.-метод. посіб.: у 9 кн.] / А.А. Колупаєва // – К. : ТОВ ВПЦ «Літопис-XX», – 2010. – 38 с.

33. Кольба В. Написання характеристики на дитину з особливими потребами / В. Кольба // Дефектолог. – 2014. – № 4. – С. 5–7.

34. Концепція Нової української школи [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://nus.org.ua/wp-content/uploads/2017/07/konczepczyia.pdf>.

35. Концепція розвитку інклюзивної освіти / Інформаційний збірник Міністерства освіти і науки України. – 2010. – №34-35-36.

36. Костюк В.М. Запровадження інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах України / В.М. Костюк // Митна справа. – 2011. – № 6 (78). – С. 84-88.

37. Кузьмінський А.І. Технологія і техніка шкільного уроку : [навч. посіб.] / А.І. Кузьмінський, С.В. Омеляненко. – К. : Знання, 2010. – 335 с.

38. Лалак Н. Професійне становлення вчителя початкової школи в умовах сьогодення / Н. Лалак, Л. Фенчак // Vzdelavanie a spolocnost IV : medzinarodny nekonferenčný zborník. – Presov, 2019. – С.44-48

39. Лалак Н. В. До проблеми створення інклюзивного освітнього середовища в закладах загальної середньої освіти / Н. В. Лалак, К. В. Чекан // Міжнародний науковий журнал "Освіта і наука" / ред. кол.: Т.Д. Щербан (гог. ред.);заст. гол. ред.: Jerzy Piwowarski; В.В. Гоблик. – Мукачево-Ченстохова : РВВ МДУ; Академія ім. Я. Длугоша, 2019. – №Випуск 1(26). – С.136-139.

40. Лалак Н. В. Інклюзивна освіта як модель сучасного соціального устрою в Україні / І.І. Лалак Н.В. Гальович // Освіта і формування конкурентоспроможності фахівців в умовах євроінтеграції : збірник тез доповідей за матеріалами II Міжнародної науково-практичної конференції (м.Мукачево, 25-26 жовтня 2018 року) / гол. ред. Т.Д. Щербан. – Мукачево : МДУ, 2018. – С.76-78.

41. Лалак Н. В. Інклюзивна компетентність як складова професійної компетентності сучасного менеджера освіти / Н. В. Лалак, К. В. Чекан // Сучасні тенденції розвитку науки і освіти в умовах поглиблення євроінтеграційних процесів : збірник тез доповідей III Всеукраїнської науково-практичної конференції (16-17 травня 2019 р., м. Мукачево) / ред.кол. : Т.Д.Щербан (гол.ред.) та ін. – Мукачево : МДУ, 2019. – С. 359-361

42. Лалак Н. В. Особливості психолого-педагогічного супроводу дітей з обмеженими можливостями в умовах інклюзії / Н. В. Лалак, Л. М. Граб, Х. Ю. Лешко // Психологія: теорія і практика : збірник наукових праць / гол. ред. І.О. Корнієнко. – Мукачево-Київ : РВВ МДУ, 2019. – №Вип.1(3). – С.100-107.

43. Лалак Н. В. Особливості розвитку обдарованої дитини в інклюзивному навчальному середовищі / Н. В. Лалак // Обдаровані діти - інтелектуальний потенціал держави : матеріали X-ої Міжнародної науково-практичної конференції (3-10 липня 2017 р., м. Чорноморськ, Одеська обл.). – Київ : Інститут обдарованої дитини, 2017. – С.192-194.

44. Лалак Н. В. Особливості функціонування закладів загальної середньої освіти на засадах інклюзії / Н. В. Лалак, К. В. Чекан // Науковий вісник Мукачівського державного університету. Серія "Педагогіка та психологія" : збірник наукових праць / гол.ред. Г.В. Товканець. – Мукачево : МДУ, 2018. – Випуск 2(8). – С.146-149

45. Лалак Наталія Інклюзія крок за кроком : дидактичні матеріали для роботи з учнями в інклюзивному класі / Наталія Лалак // Учитель початкової школи. – 2018. – № 9. – С.18-21.
46. Луценко І. Помилка асистента: зосередженість лише на учневі з особливими освітніми потребами призводить до його стигматизації / підгот. Наталія Кулик // Освіта України. – 2016. – 21 берез. (№ 11). – С. 14.
47. Методичні рекомендації «Особливості організації освітнього процесу у закладах освіти з інклюзивною формою навчання»: URL:<http://www.svyatoshinruo.kiev.ua/2018-02-23-07-43-52/2018-02-23-07-58-53/6740-q-> (дата звернення: 13.08.2019).
48. Міністерство освіти і науки України: офіційний веб-сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://mon.gov.ua/ua/activity/education/56/693/zagalni_vidomosti1/
49. Навчально-методичний посібник «Інклюзивне навчання в закладах загальної середньої освіти : керівництво для тренерів», 2018. - 174 с.
50. Нова українська школа : poradnik dla vchytelja / за заг. ред. Н. М. Бібік Київ : ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2017.
51. Огляд ролі асистентів учителів у канадських школах. Досвід провінцій Манітоба, Нова Шотландія та Альберта: посіб./ Чернобой Е., Красюкова-Еннз О. Київ : Паливода А. В., 2012. 32 с.
52. Організаційно-методичні засади діяльності інклюзивно-ресурсних центрів: навчально-методичний посібник / за заг. ред. М.А. Порошенко та ін. Київ: 2018. 252 с.
53. Основи інклюзивної освіти: Навч. метод. посіб. / МОН молодь спорту України, НАПН України, Ін-т спец. Педагогіки/під заг.ред. А.А. Колупаєвої. Київ: вид. «А.С.К.», 2012. 308 с. (Серія «Інклюзивна освіта»).
54. Паливода А. В. Інклюзивна освіта. Посібник для батьків. Досвід Канади: посіб. Київ. 2012. 120 с.
55. Підтримай себе – підтримай дитину : путівник для батьків дітей з особливими потребами / Методичні матеріали / Авторський колектив проекту «Інклюзивна освіта: крок за кроком», – Київ : ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2015. 34 с.
56. Спільне викладання в інклюзивному класі: метод. матеріали. / укладач Н.З. Софій. Київ : ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2015. 70 с.
57. Створення індивідуальної програми розвитку для дітей з особливими освітніми потребами: метод. посіб. / за заг. ред. Н. З. Софій, Київ : ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2015. 66 с.
58. Шевців З. М. Основи інклюзивної педагогіки : підручник Ш 37. Київ : «Центр учбової літератури», 2016. 248 с.
59. Lalak N. Preparing future teachers for creating health preservation environment at primary schools in terms of inclusive education / N. Lalak, M. Lavrenova, L. Fenchak // Наука і освіта : науково-практичний журнал. – Одеса, 2016. – №10. – С.109-114.
60. Lalak N. V. Training of primary school teachers for the ukrainian language lesson in an inclusive learning environment / N. V. Lalak, M. V. Lavrenova // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології : науковий журнал. – Суми : СумДПУ ім. А.С. Макаренка, 2016. – №1(55). – С.94-102.

ДОДАТКИ

Додаток А

Стислі характеристики основних нозологій

Аутизм і глибокі порушення розвитку.

Аутизм і глибокі порушення розвитку невизначеної природи мають багато спільних рис. Як правило, вони стають очевидними в дітей приблизно в три роки. Аутизм і глибокі порушення розвитку – неврологічні розлади, які порушують здатність дитини до спілкування, до розуміння мови, до гри і взаємодії з іншими.

Глухота, сліпо-глухота і порушення слуху.

Глухота – це тяжкі порушення слуху, внаслідок яких людина не здатна сприймати звукову інформацію в будь-яких або майже будь-яких формах. Сліпо-глухота – це комбіноване враження органів зору і слуху, при якому спостерігаються тяжкі порушення розвитку, зокрема комунікативних навичок. Порушення слуху – це постійне або тимчасове погіршення слуху. Люди з порушеним слухом звичайно здатні сприймати певні звукові сигнали, зокрема мову.

Відставання у розвитку.

Діагноз «відставання у розвитку» ставлять дітям віком до восьми років, у яких спостерігаються значні затримки розвитку в одній або кількох сферах. Це не стосується незначного тимчасового відставання. Йдеться про суттєві порушення, які за відсутності спеціальної допомоги можуть призвести до серйозних проблем з навчанням у школі.

Затримка психічного розвитку.

Із затримкою психічного розвитку називають людей, рівень психічного розвитку яких нижчий за посередній і в яких спостерігаються труднощі в навчанні і соціальній адаптації, набагато нижчий за посередній загальний рівень інтелектуального розвитку.

Синдром Дауна.

Це один з найпоширеніших хромосомних розладів, що легко розпізнається і який характеризується порушеннями розумового розвитку. Синдром спричинюється хромосомними розладами: внаслідок порушення в розвитку клітини, в якій нараховується 47 (замість 46 хромосом – як це буває при нормальному розвитку). Ця додаткова хромосома змінює перебіг розвитку організму і, зокрема, мозку. У більшості випадків Синдром Дауна діагностують під час хромосомного аналізу, одразу після народження.

Ортопедичні вади.

До ортопедичних вад належать важкі порушення опорно-рухового апарата. Вони негативно відбиваються на навчальних успіхах дітей. Інші види порушення здоров'я До інших видів порушень здоров'я належать різноманітні гострі і хронічні захворювання, що невідомо впливають на життєдіяльність дітей, а також їхні навчальні успіхи (наприклад, захворювання серця, туберкульоз, ревматизм, артрит, астма, серповиднокліткова (меніскоцитарна) анемія, гемофілія, епілепсія, отруєння свинцем, лейкемія, розлади уваги в поєднанні з гіперактивністю, діабет тощо)

Серйозні емоційні розлади.

Про серйозні емоційні розлади можна говорити, якщо в дитини протягом тривалого часу спостерігаються такі симптоми: – Дитини не здатна до навчання, і це не пов'язано зі станом її інтелекту, сенсорної системи або іншими медичними чинниками; – Дитина не здатна будувати задовільні стосунки з однолітками і дорослими; – У дитини

спостерігається невідповідна поведінка або дивні почуття у звичних обставинах; — Дитина відчуває себе глибоко нещасною або перебуває у стані депресії; — Особисті або якісь інші проблеми викликають у дитини страх або погіршення фізичного стану.

Тяжкі або численні вади.

Раніше особи з важкими вадами традиційно вважалися розумово відсталими, оскільки не отримували необхідної освіти і підтримки. Коли таких дітей залучають до дошкільної програми, вони потребують постійної багатопрофільної допомоги. У цих дітей часто бувають також інші види вад, наприклад, порушення моторики і сенсорних систем, проблеми з поведінкою тощо. Специфічні види порушень здатності до навчання

Порушення здатності до навчання – це розлади в одному або кількох базових психологічних процесах, що ускладнюють розуміння чи використання розмовної і писемної мови. Вони можуть виявлятися в поганій або недосконалій здатності слухати, мислити, говорити, читати чи виконувати математичні розрахунки.

Дефекти мови.

Дефекти спричиняються недосконалістю мовних навичок і порушеннями моторики органів мови. Види дефектів можуть бути найрізноманітнішими – від поганої вимоги деяких звуків до повної нездатності розуміти і використовувати мову або розладів орально-моторних механізмів мовлення. Дефекти мови можуть викликатися втратою слуху, неврологічними розладами, затримками психічного розвитку, травмами мозку, дією хімічних і наркотичних речовин, фізичними вадами (розщілини губи і піднебіння), невикористанням мови. Однак у більшості випадків причина таких порушень невідома. Вони бувають пов'язані з іншими вадами, наприклад, аутизмом, затримками розвитку, церебральним паралічем чи різними видами нездатності до навчання.

Черепно-мозкові травми.

Травмами мозку називають викликані зовнішніми фізичними чинниками ушкодження, внаслідок яких спостерігаються загальні або часткові функціональні і психологічні розлади діяльності мозку. В результаті відкритих і закритих черепно-мозкових травм порушується когнітивна здатність, пам'ять, увага, сенсорне сприйняття, розвиток мови і моторики, погіршується здатність до аргументації, абстрактного мислення, розв'язання проблем, змінюється психосоціальна поведінка, фізичні функції, процес переробки інформації тощо. Цей діагноз не стосується вроджених або дегенеративних змін у мозку і травм при народженні.

Погіршення зору і сліпота.

Проблеми із зором у більшості випадків викликаються порушеннями функції очей, а не їхніми вадами. Крім того, погіршення зору може бути наслідком деяких дефектів і захворювань (таких як ретинальна дегенерація, альбінізм, катаракта, глаукома, проблеми з очними м'язами, дефекти рогівки, діабетична ретинопатія, вроджені вади очей, інфекції тощо) Стислий огляд вад, захворювань та інших проблем зі здоров'ям, які можуть спричинити особливі навчальні потреби Є багато вад і захворювань, внаслідок яких дитина може потребувати спеціалізованої навчальної допомоги, адаптації середовища та модифікації навчальних програм.

Алергія та астма.

Алергія – аномальна реакція на певні речовини, так звані алергени. Алергічні реакції можуть бути важкими або незначними і виникати в будь-який час. Схильність до алергічних реакцій часто зумовлена спадковими чинниками. Слід мати на увазі, що стосовно дошкільнят інформації про алергію на певні речовини може ще не бути. Астма – це

хронічне захворювання, при якому рух повітря через дихальні шляхи може бути блокований внаслідок спазму м'язів або надлишку слизу. Напади астми у хворих людей можуть спричинятися провокуючими чинниками зовнішнього середовища. Внаслідок їхньої дії дихальні шляхи звужуються і в них виникає запалення, що супроводжується утрудненим диханням і кашлем. Прояви астми в дітей і дорослих відрізняються. У дітей можуть спостерігатися такі симптоми як швидка респірація, гучне дихання, рефракція грудної клітки та гіперемія грудей.

Синдром порушення уваги в поєднанні з гіперактивністю.

Синдром порушення уваги в поєднанні з гіперактивністю являє собою нейробіологічний розлад. У дітей із цим синдромом, як правило, невідповідна поведінка і погана концентрація уваги, вони імпульсивні й гіперактивні. Ці симптоми виникають у ранньому дитинстві (звичайно до семи років), вони є хронічними і спостерігаються, як правило, щонайменше протягом шести місяців. У таких дітей можуть виникати труднощі з оволодінням соціальними вміннями, а також із розвитком гідності і самоповаги.

Церебральний параліч.

Церебральний параліч – це порушення моторних функцій і контролю м'язів внаслідок ураження мозку перед, під час або невдовзі після народження дитини. Медичний термін «церебральний» означає «той, що стосується мозку», а «параліч» - порушення здатності до довільних рухів. Церебральний параліч не є прогресуючим або заразним, його не можливо вилікувати у прямому розумінні цього слова, хоча правильне навчання та терапія, а також сучасні технології дають можливість особам із церебральним паралічем вести продуктивне життя. Церебральний параліч – це не захворювання, і його не слід так називати.

Діабет.

Діабет – це складне хронічне захворювання, при якому організм внаслідок порушення обміну речовин стає нездатним належним чином переробляти вуглеводи, жири та білки.

Епілепсія та інші види нападів.

Епілепсія – це хвороба, при якій спостерігаються раптові короткочасні зміни у роботі мозку. Коли клітини головного мозку функціонують невідповідно, свідомість людини, її рухи та дії можуть на короткий час порушуватися. Такий стан називається епілептичним нападом, тому цю хворобу інколи називають падучою. На епілепсію страждають люди всіх рас і народів. Бувають і інші, не епілептичні види нападів. Наприклад, у учнів можуть виникати конвульсії при швидкому підвищенні температури. Напади можуть спричинятися й порушенням хімічної рівноваги в організмі людини або припиненням вживання алкоголю, наркотиків і деяких ліків. Факт одного нападу ще не означає, що людина хвора на епілепсію.

Наслідки пренатального впливу алкоголю.

Ембріональний алкогольний синдром- це група порушень, безпосередньо пов'язаних з вживанням алкоголю матір'ю в період вагітності. Алкоголь може суттєво зашкодити розвитку ембріона, особливо важкі випадки алкогольного синдрому спостерігаються в разі вживання алкогольних напоїв у перші три місяці вагітності – коли формується мозок і серце дитини. Результати наукових досліджень свідчать, що алкоголь навіть у малих кількостях може порушувати розвиток плоду, тому жінки повинні повністю відмовитися від його вживання

ФУНКЦІЇ АСИСТЕНТА ВЧИТЕЛЯ

<i>Організаційна</i>
Асистент учителя забезпечує соціально-педагогічний супровід дитини з особливими освітніми потребами: разом з учителем класу проводить навчальні, виховні, соціально-адаптаційні заходи, запроваджуючи ефективні форми їх проведення, допомагає дитині при виконанні навчальних завдань, залучає учня до різних видів навчальної діяльності; у складі групи фахівців бере участь у розробці та виконанні індивідуальної програми розвитку дитини; адаптує навчальні матеріали з урахуванням індивідуальних особливостей навчально-пізнавальної діяльності дитини з особливими освітніми потребами; веде встановлену педагогічну документацію.
<i>Навчально-розвивальна</i>
Стимулює розвиток соціальної активності дітей, сприяє виявленню та розкриттю їхніх здібностей, талантів, обдарувань шляхом їх участі в науковій, технічній, художній творчості.
<i>Діагностична</i>
Разом із групою фахівців, які розробляють індивідуальну програму розвитку дітей з особливими потребами, оцінює навчальні досягнення учнів; оцінює виконання індивідуальної програми розвитку, вивчає та аналізує динаміку розвитку здобувача освіти.
<i>Прогностична</i>
На основі вивчення актуального та потенційного розвитку дитини бере участь у розробці індивідуальної програми розвитку, перегляду актуальних цілей для здобувача освіти з особливими потребами.
<i>Консультативна</i>
Спілкується з батьками, надаючи їм необхідну консультативну допомогу; інформує вчителя класу та батьків про досягнення учня. Дотримується педагогічної етики, поважає гідність особистості дитини, захищає її від будь-яких форм фізичного або психічного насильства. Постійно підвищує свій професійний рівень, педагогічну майстерність, загальну культуру.

У листі Міністерства освіти і науки України «Щодо тривалості уроків в інклюзивних класах, функціональних обов'язків асистента вчителя» від 05.02.2018 р. № 2.5-281 зазначено, що основна функція асистента вчителя як педагогічного працівника – співпраця з учителем інклюзивного класу, аби допомогти приділити увагу кожному учню під час освітнього процесу.

Відповідно до посадових обов'язків асистент учителя повинен знати:

– основи законодавства України про освіту, соціальний захист, міжнародні документи про права людини та дитини;

- державні стандарти освіти;
- нормативні документи з питань організації освітнього процесу;
- сучасні досягнення науки і практики у галузі педагогіки;
- психолого-педагогічні дисципліни;
- особливості розвитку дітей з особливими освітніми потребами різного віку;
- ефективні методи, форми та прийоми роботи з дітьми, використовуючи індивідуальний та диференційований підхід;
- рівні адаптації навчального та фізичного навантаження;
- методи використання сучасних технічних засобів та обладнання;
- основи роботи з громадськістю та сім'єю;
- етичні норми і правила організації освітнього середовища для дітей з ООП;
- норми та правила ведення педагогічної документації.

Асистент учителя повинен уміти:

- застосовувати знання в практичній професійній діяльності;
- здійснювати педагогічний супровід дитини з особливими освітніми потребами в умовах інклюзії;
- разом з іншими фахівцями складати індивідуальну програму розвитку дитини;
- вести спостереження та аналізувати динаміку розвитку дитини з ООП;
- налагоджувати міжособистісні стосунки між всіма суб'єктами освітнього процесу;
- займатись посередницькою діяльністю у сфері виховання та соціальної допомоги.

Асистент учителя повинен мати комунікативні та організаційні здібності, здатність співчувати, співпереживати; ціннісні орієнтації, спрямовані на розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, на творчу педагогічну діяльність, навички вирішення конфліктних ситуацій тощо.

Асистенту вчителя варто:

- залучати учнів до навчальної діяльності, надавати інформацію вчителю про успішність, потреби дітей;
- мотивувати та заохочувати здобувачів освіти;
- підтримувати навчання учнів, допомагати їм в позаурочний час;
- допомагати розв'язувати конфліктні ситуації;
- працювати з окремими учнями та невеликими групами дітей;
- виготовляти унаочнення чи інші дидактичні матеріали для роботи з дітьми з ООП;
- співпрацювати з іншими фахівцями під час планування і реалізації індивідуальної програми розвитку;
- спостерігати за учнями в школі, за потреби – в інших громадських місцях.

Асистенту вчителя не варто:

- оцінювати навчальні результати здобувачів освіти;
- самостійно планувати освітній процес;
- звітувати перед батьками про успішність учнів;
- вносити зміни до навчальних завдань без попереднього консультування з учителем;
- самостійно підбирати навчальний матеріал або методи викладання.
- виконувати лише роботу з «важкими» учнями протягом більшості часу.
- самостійно вносити зміни в індивідуальну програму розвитку.

Зразки ведення документації дитини з ООП

ІНДИВІДУАЛЬНА ПРОГРАМА РОЗВИТКУ

учня третього класу

Петренка І.І.,**2020-2021 н.р.**

1. Період виконання

2. Загальні відомості про учня:

- прізвище, ім'я, по батькові **Петренко І.І.**
- дата народження **25.06.2012 р.**
- повне найменування ЗЗСО, в якому навчається учень: **Мукачівський ліцей №30**
- рік навчання: **3**

3. Відомості про особливості розвитку учня (особливі освітні потреби, стан здоров'я, фізичний і мовленнєвий розвиток, когнітивну, емоційно-вольову сферу, навчальну діяльність)

Дата	Короткий зміст	Джерело інформації
__ серпня 20__ р.	<p>Фізичний розвиток. ЗМР з елементами аутизму. Деформація грудної клітки. Положення плечей та лопаток не симетричне. Плоско-вальгусні ступні. Порушення дрібної моторики.</p> <p>Мовленнєвий розвиток. Стан слуху в нормі. Спостерігається порушення звуко-вимови. Словниковий запас збіднений. Фразове мовлення розвинене недостатньо. Звернену мову ігнорує. Емоційно-вольова сфера нестійка.</p> <p>Когнітивна сфера. Дитина дуже важко йде на контакт. Розуміння зверненої мови ситуативне, в контакт вступає поступово. Зацикленість на власних переживаннях. Увага не стійка. Від співпраці з дорослими відмовляється.</p> <p>Просторові та часові уявлення сформовані частково.</p>	<p>Висновок про комплексну психолого-педагогічну оцінку розвитку дитини.</p> <p>Від __ серпня 20__ р. №__</p>

4. Наявний рівень знань і умінь здобувача освіти

Потенційні можливості	Потреби
<p>Дитина може порахувати до 20-ти. Розпізнає цифри до 50. Знайомий з діями додавання і віднімання. Вирази обчислює з допомогою калькулятора. Задачу розв'язати не може навіть з додатковим поясненням. Геометричні фігури розрізняє. Виокремлює предмет названого кольору.</p> <p>Розфарбовує, але не дотримується контуру, обводить по контуру зразка, підбирає кольори за малюнком. Знає всю абетку. Читає по складово, іноді читання переходить в плавність. При письмі потребує додаткового часу і допомоги асистента. Самостійно списати не може. Погано орієнтується в просторі зошита. Має незначний запас слів. У дитини часто змінюється настрої. Емоційно не врівноважений та непосидючий. На завданнях може</p>	<p>Потребує постійного контролю та мотивації. Під час виконання завдань потребує додаткового часу та зміни видів діяльності.</p> <p>Потребує корекційно-розвиткових занять з логопедом.</p> <p>Потребує постійного контролю та мотивації.</p>

зосередитися 15-20 хв. В зоровий контакт не іде.

5. Додаткові освітні та соціальні потреби школяра (додаткова підтримка асистента вчителя, супровід соціальним працівником, психологом, робота з вчителем-логопедом)

√ Так (зазначити потреби) – вади мовлення (робота з вчителем-логопедом) додатковий інструктаж та пояснення, не впевненість у собі (додаткова підтримка асистента вчителя)

Ні

6. Психолого-педагогічна допомога, що надається під час проведення у позаурочний час корекційно-розвиткових занять

Найменування заняття	Фахівець, який проводить заняття	Місце проведення заняття	Дата проведення заняття	Періодичність
Ритміка (ЛФК) (2 год)	Реабілітолог ПІБ	Мукачівський ліцей №30	Понеділок- 11.25 П'ятниця- 15.00	Постійно
Корекційне заняття (1 год)	Соц. педагог ПІБ	Мукачівський ліцей №30	Вівторок – 13.30	Постійно
Корекційне заняття (1 год)	Практичний психолог ПІБ	Мукачівський ліцей №30	понеділок – 13.05	Постійно

7. Характеристика здобувача освіти

Сфера розвитку	Стисла характеристика	Заплановані дії	Очікувані результати/уміння
Емоційно-вольова	Уникає контакту, не виявляє інтересу до співпраці. Не виявляє ознак розуміння суті виконуваних завдань. Може назвати окремі об'єкти. Відволікається на сторонні подразники.	Проведення тестових завдань на розвиток мислення, уваги та пам'яті. Робота з психологом за індивідуальним планом.	Вільно спілкуватися з однолітками. Аналізувати завдання. Розвиток стійкості уваги.
Фізична	ЗПМР з елементами аутизму Положення плечей та лопаток на одному рівні Форма хребта правильна. Виражена деформація грудної клітки. Сутулість. Плосковальгусна деформація ніг.	Дихальна гімнастика, комплекс вправ з паличкою, ЛФК при вадах осанки та деформації грудної клітки, гідрокінезотерапія, лікувальний масаж, гідромасаж, плавання.	Покращення постави. Зміцнення м'язового корсету, збільшення об'єму легень. Профілактика плоскостопості, вальгусної деформації завдяки комплексному підходу до реабілітації. Обов'язкова консультація ортопеда 1 раз на рік.

Когнітивна	Навчальний матеріал засвоює на низькому рівні. Зміст прочитаного вчителем не розуміє, на питання не відповідає.. Має труднощі у запам'ятовуванні програмового матеріалу. Увага короткочасна.	Вправи на концентрацію уваги, мислення. Розучування скоромовок, чистомовок для розвитку пам'яті та мовлення.	Розуміти зміст прочитаного, відповідати на питання по тексту.
Мовленнєва	Спостерігається порушення звуковимови (міжзубна вимова свистячих звуків, відсутня, автоматизація звука «р»), лексичне (словниковий запас збіднілий). Фразове мовлення розвинене недостатньо.	Корекційно-розвиткові заняття з вчителем логопедом	Практичне засвоєння лексичних та граматичних засобів мовлення. Формування зв'язного мовлення. Розвиток дрібної моторики.
Соціальна	Учень соціалізований на побутовому рівні. Важко скерувати поведінку.	Залучати до позакласної та позашкільної роботи. Налагоджувати контакт.	Соціально адаптований.

8. Навчальні предмети (у разі, коли потенційні можливості учня не дають змоги засвоїти навчальну програму, що призводить до необхідності розроблення адаптованої або модифікованої програми)

Порядковий номер	Навчальний предмет	Програма
1.	Математика	Адаптована
2.	Навчання грамоти (письмо)	Адаптована
3.	Навчання грамоти (читання)	Адаптована
4.	Я досліджую світ	Адаптована
5.	Фізична культура	
6.	Мистецтво (обр.)	
7.	Мистецтво (муз.)	
8.	Інформатика	
9.	Англійська мова	Адаптована
10.	Дизайн і технології	

Звільнення від вивчення окремих навчальних предметів

Так (вказати предмет (предмети) _____)

Ні

9. Адаптація (необхідне підкреслити)

Пристосування середовища: доступність, інтенсивність освітлення, зменшення рівня шуму в класі, приміщення для усамітнення, інше.

Психолого-педагогічна адаптація: збільшення часу на виконання завдань, чергування видів діяльності, виконання завдань за зразком, вид та частота релаксації, використання засобів концентрації уваги, інше.

Адаптація навчального матеріалу: адаптація навчальних посібників, наочних матеріалів, картки-підказки, використання друкованих текстів з різним розміром шрифтів, інше.

Необхідне спеціальне обладнання

Так (вказати обладнання) _____

Ні

10. Індивідуальний навчальний план

Індивідуальний навчальний план та індивідуальна навчальна програма розробляються відповідно до особливостей інтелектуального розвитку учня.

Індивідуальний навчальний план визначає перелік предметів та кількість годин для їх вивчення.

Навчальний предмет: Українська мова

Цілі навчання	Зміст	Педагогічні технології	Оцінювання знань, які засвоїв здобувач освіти за рік/семестр
Розрізняє слова, назви предметів ознак, дій; ставить запитання до слів. Будує зв'язні речення. Зв'язко розповідає.	Поняття про речення та текст. Розрізнення слів назв предметів та ознак. Розвиток зв'язного мовлення. Побудова речень.	Особистісно-орієнтовні технології. Технологія розвивального навчання Технологія створення ситуації успіху	
Уявлення про літературні жанри. Розрізняє позитивних та негативних героїв, характеризує їх. Читати поскладово.	Твори сучасних українських письменників. Українська народна творчість.	Ігрова технологія. Використання інформативних технологій.	

Навчальний предмет: Математика

Цілі навчання	Зміст	Педагогічні технології	Оцінювання знань, які засвоїв здобувач освіти за рік/ семестр
Удосконалювати навички лічби, порівняння чисел,	Знаходження значень виразів. Таблиця	Особистісно орієнтовна	

запису та обчислення виразів. Відтворювати послідовність чисел. Формувати вміння знаходити значення виразів користуючись таблицею множення. Записувати розв'язок задач з допомогою асистента.	множення і ділення. Розв'язування задач. Поділ на рівні частини.	технологія. ІКТ Ігрові технології.	
---	--	--	--

Навчальний предмет: ЯДС

Цілі навчання	Зміст	Педагогічні технології	Оцінювання знань, які засвоїв здобувач освіти за рік/ семестр
Називає всіх членів родини. Розрізняє свійських тварин, перелітних та осілих птахів. Знає природні явища (дощ, веселка, град, роса, листопад, сніг і тд.)	Сім'я, родина Довкілля Природа	Використання ІКТ. Розвивально-навчальна технологія. Проектна технологія. Інтерактивні технології.	

11. Джерела інформації в процесі розроблення індивідуальної програми розвитку:

- ✓ висновок ІРЦ
- ✓ батьки

12. Члени групи з розроблення індивідуальної програми розвитку

Прізвище, ім'я, по батькові	Найменування посади	Підпис
ПІБ	Заступник директора з НВР	
ПІБ	класний керівник	
ПІБ	асистент вчителя	
ПІБ	реабілітолог	
ПІБ	соц. педагог	
ПІБ	шкільний психолог	
ПІБ	мати, батько	

13. Узгодження індивідуальної програми розвитку з:

1) Батьками / Законними представниками:

Прізвища ім'я по батькові батьків / законних представників

ПІБ

підпис _____ дата _____

2) учнем у разі, коли йому виповнилося 16 і більше років

Підпис _____ дата _____

14. План консультування батьків/законних представників у процесі розроблення/виконання індивідуальної програми розвитку

Дата	Мета	Відповідальні особи
протягом року	Допомагати батькам в підготовці здобувача освіти до навчання. Співпраця у розвитку математичних та читацьких здібностей.	Асистент вчителя / ПІБ
жовтень	Перевірка адаптації здобувача освіти до шкільного процесу. Корекція мисленневих процесів.	Психолог / ПІБ
протягом року	Підтримка у навчанні. Соціалізація у шкільному колективі.	Класний керівник / ПІБ
протягом року	Дотримання правил поведінки та режиму школи.	Адміністрація школи

15. Моніторинг стану розвитку учня та його навчальних досягнень

Сфери розвитку/	Строк проведення моніторингу			
	протягом першого семестру 27.10.2020р./дата моніторингу	Після закінчення першого семестру 24.12.2020р. /дата моніторингу	Протягом другого семестру 26.03.2021р./дата моніторингу	Після закінчення навчального року 28.05.2021р./дата моніторингу
Математика	+	+	+	+
Українська мова	+	+	+	+
Читання	+	+	+	+
Трудове навчання	+	+	+	+
Образотворче мистецтво	+	+	+	+
Музичне мистецтво	+	+	+	+
Фізична культура	+	+	+	+
Інформатика	+	+	+	+
Англ. мова	+	+	+	+
Я досліджую світ	+	+	+	+
Сфери розвитку:				
Емоційно-вольова	+	+	+	+
Фізична	+	+	+	+
Когнітивна	+	+	+	+
Мовленнєва	+	+	+	+
Соціальна	+	+	+	+

Директор _____ ліцею _____ №30
(найменування посади директора загальноосвітнього навчального закладу)

(підпис)

(ініціали, прізвище)

« _____ » _____ 2021 р.

Індивідуальна навчальна програма на вересень 2020-2021 н.р.

3 клас

Навчальний предмет: математика.

Тема: узагальнення і систематизація навчального матеріалу за 2 клас. Таблиці множення і ділення (повторення)

Довгострокова мета: вправлятися у складання виразів, розв'язування задач. Формувати вміння додавати і віднімати в межах 100 без переходу через розряд. Розвивати математичне мовлення.

Короткострокові завдання		Методи оцінювання. Дата і прогрес.
02.09 – 06.09	Удосконалювати навички лічби в межах 100, прийоми усного додавання і віднімання у межах 100. Формувати вміння додавати і віднімати числа частинами. Вправлятися у розв'язуванні задач. Розвивати операції мислення. Побудова відрізків заданої довжини.	Спостереження Зразки робіт
09.09 – 13.09	Формувати вміння розв'язувати задачі на знаходження невідомого зменшуваного, невідомого від'ємника, розв'язувати задачі на дві дії. Вправлятися в обчисленні значень виразів зі змінними.	Спостереження Зразки робіт
16.09 – 20.09	Розвивати навички розуміння значень опорних слів, що визначають алгоритм розв'язування задачі. Формувати вміння розв'язувати задачі на різницеве порівняння. Вчити застосовувати знання про одиниці вимірювання довжини. Табличне множення і ділення чисел 6 – 9. Закріпити навички розрізнення геометричних фігур.	Спостереження Самостійна робота
23.09 – 30.09	Формувати навички розв'язувати рівняння, задачі на знаходження невідомих – множника, діленого дільника. Вчити застосовувати в обчисленнях правило множення і ділення на 1, 10, 100, множення на 0 і нуля на число. Удосконалювати навички лічби в межах 100, порівняння чисел. Формувати вміння розв'язувати задачі на дві дії. Розвивати обсяг математичної пам'яті.	Спостереження Контрольна робота

ПОГОДЖЕНО
 Директор Мукачівського ліцею № 30
 _____ (ПІБ)
 « ____ » _____ 2020 р.

Індивідуальний навчальний план
 для дитини з особливими освітніми потребами
 Петренка І., учня третього класу
 на 2020 – 2021 н.р.

Освітні галузі	Навчальні предмети	Кількість годин на тиждень в 3 класі
Мовно-літературна	Українська мова та літературне читання	7
	Англійська мова	2
Математична	Математика	4
Природнича Соціальна і здоров'язберезувальна Громадська та історична	Я досліджую світ	3
Мистецька	Мистецтво (обр.)	1
	Мистецтво (м.)	1
Технологічна	Дизайн і технології	1
Інформатична	Інформатика	1
Фізкультурна	Фізична культура	3
Усього:		23
Корекційно-розвиткова робота	Корекція розвитку	2
	Ритміка (ЛФК)	2
Додатковий час на предмети, факультативи, індивідуальні заняття та консультації		-
Гранично допустиме навчальне навантаження		22
Сумарна кількість годин інваріантної і варіативної складових		27

(За Типовим навчальним планом для спеціальних закладів Наказом МОН України від 26.07.2018р. № 814, додаток 5)

Ознайомлений : *(підпис батьків, асистента)*

Протокол №1

Засідання членів психолого-педагогічного супроводу
від __09.2020 р.

про розробку та узгодження індивідуального навчального плану та індивідуальної
навчальної програми відповідно до особливих освітніх потреб учня 3 класу

Присутні:

Члени групи з розроблення індивідуальної програми розвитку Петренко І.І.

Присутні:

1. Заступник директора з НВР – ПІБ
2. Класний керівник 3 класу – ПІБ
3. Асистент вчителя 3 класу – ПІБ
4. Психолог – ПІБ
5. Мати, батько учня – ПІБ
6. Соц. педагог – ПІБ
7. Реабілітолог – ПІБ

Всього: 7 чоловік

Порядок денний:

1. Обговорення ІПР.
2. Корекційно-розвиткові заняття відповідно до ІНП та рекомендацій ІРЦ.

Слухали:

1. Про індивідуальний навчальний план та індивідуальну навчальну програму відповідно до особливих освітніх потреб учня Петренко І.І.,

Виступили:

1. Заступник директора з НВР, яка ознайомила віх з висновком ІРЦ, згідно з яким розроблявся та узгоджувався індивідуальний навчальний план та індивідуальна навчальна програма Петренко І.І, а саме узгоджувалась кількість проведення корекційно-розвиткових занять та адаптація ІНП до навчальної програми.

2. Асистента вчителя, яка познайомила з нормативними документами щодо розробки ІПР, методичними рекомендаціями в закладах освіти на 2020-2021 навчальний рік щодо навчання осіб з особливими освітніми потребами.

Ухвалили:

1. Затвердити індивідуальний навчальний план для учня Петренко І.І., на 2020-2021 навчальний рік.

2. Затвердити 4 год. Корекційно-розвиткових занять, а саме 2 год. – ЛФК, 2 год. – корекція розвитку.

3. Наступне засідання провести за потребою.

За - 7 чоловік

Утрималися – 0 чоловік

Проти – 0 чоловік

Головуючий _____

ПІБ

Секретар _____

ПІБ

Розклад занять
для учня з інклюзивною формою навчання
Петренко І.І.,
Мукачівського ліцею №30
на 2020-2021 н. р.

День	№п/п	Предмети	Розклад дзвінків	Перерва	Відповідальна особа
Понеділок	1	Математика	8.30 – 9.10	15	Вч.ПІБ / Асистент вч. ПІБ
	2	Фізична культура	9.25 – 10.05	15	Вч.ПІБ / Асистент вч. ПІБ
	3	Українська мова (письмо)	10.20 – 11.00	15	Вч.ПІБ / Асистент вч. ПІБ
	4	Ритміка (ЛФК)	11.15 – 11.55	15	Вч.ПІБ / Асистент вч. ПІБ
	5	Українська мова (читання)	12.10 – 12.50	10	Вч.ПІБ / Асистент вч. ПІБ
Вівторок	1				
	2	Математика	9.25 – 10.05	15	Вч.ПІБ / Асистент вч. ПІБ
	3	Українська мова(читання)	10.20 – 11.00	15	Вч.ПІБ / Асистент вч. ПІБ
	4	Я досл. світ	11.15 – 11.55	15	Вч.ПІБ / Асистент вч. ПІБ
	5	Мистецтво(обр.)	12.10 – 12.50	10	Вч.ПІБ / Асистент вч. ПІБ
Середа	1	Англійська мова	8.30 – 9.10	15	Вч.ПІБ / Асистент вч. ПІБ
	2	Українська мова(письмо)	9.25 – 10.05	15	Вч.ПІБ / Асистент вч. ПІБ
	3	Математика	10.20 – 11.00	15	Вч.ПІБ / Асистент вч. ПІБ
	4	Інформатика	11.15 – 11.55	15	Вч.ПІБ / Асистент вч. ПІБ
	5	Плавання	12.10 – 12.50	10	Вч.ПІБ / Асистент вч. ПІБ
Четвер	1	Українська мова(читання)	8.30 – 9.10	15	Вч.ПІБ / Асистент вч. ПІБ
	2	Математика	9.25 – 10.05	15	Вч.ПІБ / Асистент вч. ПІБ
	3	Мистецтво(муз.)	10.20 – 11.00	15	Вч.ПІБ / Асистент вч. ПІБ
	4	Я досл. світ	11.15 – 11.55	15	Вч.ПІБ / Асистент вч. ПІБ
	5	Дизайн і технології	12.10 – 12.50	10	Вч.ПІБ / Асистент вч. ПІБ
П'ятниця	1	Корекційне заняття	8.30 – 9.00	15	психолог ПІБ/ Асистент ПІБ
	2	Укр. мова(письмо)	9.25 – 10.05	15	Вч.ПІБ / Асистент вч. ПІБ
	3	Українська мова(читання)	10.20 – 11.00	15	Вч.ПІБ / Асистент вч. ПІБ
	4	Англійська мова	11.15 – 11.55	15	Вч.ПІБ / Асистент вч. ПІБ
	5	Я досл. світ	12.10 – 12.50	10	Вч.ПІБ / Асистент вч. ПІБ
	6	Фізична культура	13.00-13.40	10	Вч.ПІБ / Асистент вч. ПІБ

Заступник директора _____ ПІБ

Асистент вчителя _____ ПІБ

Батьки : _____ ПІБ

« ____ » _____ 2020 р.

ДО МЕТОДИЧНОЇ СКАРБНИЧКИ ПЕДАГОГА

Вправи для вчителів та батьків дітей, які навчаються в інклюзивному ЗЗСО

Вправа «Стереотипи»

Мета: обґрунтувати необхідність формування громадської думки стосовно дітей з особливими потребами шляхом подолання існуючих стереотипів.

Метод навчання: «Криголам».

Матеріали: мультимедійний проектор, слайди з фотографіями різних людей (бабуся, наречена, людина в інвалідному візку, немовля, і т.п.).

Опис завдання

1. Розгляньте будь ласка, продемонстровані слайди з фотографіями різних людей.
2. Кожна фотографія буде демонструватися протягом 10 с. За цей час ви повинні підібрати і записати два будь-які прикметники, які, на вашу думку, характеризують цих людей.
3. Завдання виконується самостійно.
4. При повторному перегляді слайдів прокоментуйте, будь ласка, прикметники, які ви підібрали до кожного фото.

Висновок. Наші усталені погляди – це стереотипи. Стереотип – це те, що стало загальноприйнятим і чого часто дотримуються, що наслідують (стандарт, трафарет). Стереотипи невід’ємні від життя людини. Вони впливають на стосунки між людьми, інколи стають причинами негативного ставлення до людини, різних непорозумінь. Тому для забезпечення соціальної справедливості ми повинні боротися з існуючими стереотипами.

Вправа «Ярлик»

Інформація для тренера. Вправа пропонується у двох варіантах на вибір тренера, з урахуванням особливостей аудиторії.

Варіант I

Мета: розкрити шкідливість навішування ярликів та необхідність запобігання їх навішуванню.

Метод навчання: моделювання ситуації.

Матеріали: шапочки з написами, підготовлені стільці.

Опис завдання

1. Стільці стоять четвірками на зразок купе у вагоні потягу.
2. Усі учасники отримують шапочки з написами, яких вони не бачать (наприклад, «телеведуча», «пенсіонер», «жінка з немовлям», «підліток», «релігійний діяч» «інвалід» і т.п.).
3. Не говорячи ні слова про те, що написано на шапочках, учасники повинні зайняти місця в купе.
4. Пасажири можуть їхати на будь-яких місцях. Пасажири, які вже сидять в купе, можуть або впускати, або не впускати нових пасажирів.
5. Рефлексія виконання вправи.

Варіант II

Мета: розкрити шкідливість навішування ярликів та необхідність запобігання їх навішуванню.

Метод навчання: моделювання ситуації.

Матеріали: шапочки з написами, підготовлені стільці.

Опис завдання

1. Попросіть вийти п'ять добровольців.
2. Попередьте їх про те, що зараз ви одягнете на них шапочки з написами. Наголосіть на тому, що в написах немає нічого образливого.
3. Одягніть учасникам шапочки так, щоб вони не бачили, що на них написано: «немовля», «керівник», «ледар», «красуня», «пенсіонерка».
4. Поясніть учасникам, що вони не повинні говорити прямо про написи, але у ході розмови повинні передати через ставлення особливість ролі кожного.
5. Учасникам у шапочках потрібно домовитись, як вони разом проведуть наступний вихідний. (Де, о котрій годині зустрінуться, що робитимуть, які доручення отримає кожний тощо.)
6. У ході розмови учасники в шапочках повинні здогадатися, що на них написано. Хто здогадався – піднімає руку.
7. Решта учасників мовчки спостерігають за ходом розмови і фіксують речення-підказки.

Рефлексія виконання вправи

- Як ви почувалися під час виконання вправи?

- Що вам заважало?

- Що допомогло дізнатися про напис?

- Як ви гадаєте, якщо людина має навіть «позитивний» ярлик («знайко», «вундеркінд»), не кажучи вже про негативні, завжди є неприємним для людини, навіть якщо вона про це не говорить.

Інформація для тренера. Запитайте також враження спостерігачів та їхні думки стосовно побаченого. Спонукайте учасників до того, щоб вони самі зробили висновок стосовно навішування ярликів.

Додаткова інформація для тренера. Тривалий час для визначення вад людей використовували медичні й педагогічні терміни та ярлики, приміром: «розумово відсталий», «емоційно нестабільний», «не здатний до навчання». Такі означення прийшли в педагогічну практику з медичних моделей оцінювання, діагностики і реабілітації.

Сучасні методики рекомендують уникати використання медичних термінів для характеристики маленьких дітей з багатьох причин. Ярлики аніскільки не допомагають родинам, учителям і лікарям визначити завдання і заходи, що сприяють успішному розвитку дитини. Навпаки, певний діагноз породжує в людей негативні сподівання, які обов'язково вплинуть на їхню роботу.

Ярлики можуть справляти тривалий негативний вплив. Вони неадекватно відображають проблеми дитини і мало що говорять про її позитивні якості. Сьогодні педагоги, що виховують малят із вадами, переходять від ярликів та поділу учнів на категорії до раннього і всебічного навчання дітей без будь-якої їх класифікації. Вважається, що раннє втручання веде до таких успіхів у розвитку, що надалі ці діти потребуватимуть мінімальної підтримки.

Вправа «Інтерв'ю»

Мета: на основі особистого досвіду краще зрозуміти потреби людей, яких виключають або не приймають у групу.

Метод навчання: робота в парах.

Опис завдання

1. Об'єднатися в пари.
2. Учасники згадують і розповідають випадок із власного життя, коли їх виключали з групи або коли вони були свідками такого поводження з іншими.
3. Обговорення в групі:

- Чому людей іноді виключають із групи?

- Яких дітей найчастіше виключають із колективу однолітків?
- Чи можуть щось зробити інші люди, якщо вони стали свідками такої ситуації?

Вправа

Об'єднання в малі групи для наступної вправи

Опис завдання: пригостіть учасників цукерками і попросіть об'єднатися в групи за кольорами обгорток.

Вправа «Будиночок»

Мета: змодельовати ситуацію, коли група виключає певну особу зі складу або не приймає її; сфокусувати увагу на відчуттях такої особи, інтереси і потреби якої не враховуються, не задовольняються групою.

Метод навчання: рольова гра.

Матеріали: великі аркуші паперу, маркери, по 12 стікерів на кожен групу.

Опис завдання

1. Пригадати казку «Рукавичка», її головних героїв.
2. Розділити ролі казкових героїв у групі.
3. Скласти план «рукавички» (будиночка), площа якої – 12 км², враховуючи, що кожен житель повинен мати окрему кімнату, передбачати місця спільного користування.
4. З'ясувати, яку площу справедливо виділити для кожного. Нічийі права не повинні порушуватись, кожен має відстояти свою позицію.
5. Скласти правила спільного проживання в будиночку.
6. Обговорюючи все, діти повинні дійти згоди.
7. Визначити, хто буде презентувати роботу від групи.

Рефлексія

- Які емоції, почуття виникали у вас під час виконання цієї вправи?
- Чи були враховані побажання кожного?
- Чи важко було досягнути згоди?
- Як ви гадаєте, чого вчить нас ця вправа?

Висновок. Забезпечення соціальної справедливості залежить від кожного з нас. Цьому сприятиме формування громадської думки, стосовно осіб з обмеженими можливостями. Ми всі можемо своїми словами і вчинками сприяти тому, щоб діти з особливими потребами почувалися повноцінними членами учнівського колективу.

Поради для вчителів

- Цю гру можна запропонувати дітям під час виховних заходів. Це сприятиме формуванню дружньої атмосфери в дитячому колективі.
- Під час розподілу ролей у групах вчителю варто коректно слідкувати за тим, щоб у ролі «ведмедя» не опинився повненький учень класу і т.п., бо це може спричинити появу нових ярликів (кличок) серед школярів.

Гра «Гарячий стілець»

Мета: розкрити необхідність створення сприятливого мікроклімату в колективі учнів, де навчатиметься дитина з особливими потребами.

Метод навчання: рольова гра.

Опис завдання

1. Усі учасники сидять у колі.
2. Тренер просить добровольця зайняти місце на стільці в центрі кола.
3. Тренер дає інструкцію щодо виконання рольової гри: «Перед вами сидить дівчинка 13 років, розумово відстала. Напишіть на стікерах фразу, яка першою спала вам на думку, коли я кажу «Перед вами сидить дівчинка Неля, 13 років, розумово відстала». Прикріпіть цей стікер, коментуючи на спину дівчинки».

4. Рефлексія виконання вправи

Запитання до учасника, який сидів на стільці у центрі кола:

- Що ви відчули, коли до вас підходили і клеїли вам на спину стікери?
- Які емоції у вас при цьому виникали?
- Чого вам найбільше хотілося?

Запитання до решти учасників

- Як ви гадаєте, що наочно ілюструє ця вправа?

Інформація для тренера. Ігри з елементами психодрами завжди несуть велике емоційне навантаження. Тому перш ніж перейти до обговорення вправи, наголосіть на тому, що це була лише гра, і вона вже закінчилась. Запропонуйте учасникам по колу назвати імена і зробити комплімент дитині, яка сидить у колі. Попросіть «дівчинку Нелю» назвати своє справжнє ім'я, і три якості, які відрізняють її від запропонованої ролі. Наприклад: «Мене звуть Світлана, я дуже комунікабельна, розумна, у мене багато друзів».

Висновок. Дитина з особливими потребами потребує не так жалості й співчуття, як прийняття її такою, яка вона є, прийняття і визнання її повноцінним членом колективу. Дорослий моделює поведінку дитини, ілюструючи своє ставлення, свою поведінку. Тому дуже важливо, щоб дорослий знав психологію дитини, її індивідуальні особливості, був носієм адекватного ставлення до дитини з особливими освітніми потребами.

Вправа «МЛЯМЗ»

Мета: узагальнити знання про вплив думки оточення на формування особистості, про важливість формування адекватної самооцінки.

Метод навчання: розповідь з демонстрацією наочності.

Матеріали: намальований на аркуші паперу хлопчик.

Опис завдання

1. МЛЯМЗ – це анаграма, яка читається як «Мене люблять і я можу це зробити». Ці букви показують, як ми хочемо, щоб діти сприймали себе. Кожна дитина має право відчувати, що її люблять і що вона може чогось досягти, але різні прикросці, описані в історії, знищують це почуття значимості.
2. Читається розповідь про хлопчика з демонстрацією його зображення. Після прочитання кожного абзацу надривається заготовлений аркуш із малюнком.

МЛЯМЗ

Хлопчик Сашко прокинувся цього ранку раніше, ніж продзвенів будильник. Сьогодні важливий день у його житті: він уперше йде в нову школу. Його сім'я щойно переїхала в новий мікрорайон. Сашко згадав, що в тому класі, де він вчився, у нього залишилося багато друзів. Було дуже важко з ними розлучатися. Від цього стало трішки сумно.

Але тато сказав, що в новій школі в нього з'явиться ще багато нових друзів, і від цього стало трішки веселіше. Сашко зіскочив із ліжка і став одягатися. На столі його чекали окуляри. Як вони йому набридли! Він мусив їх одягнути. Але як до його вигляду поставляться нові однокласники? Запанікував Сашко.

Хлопчик одягнув новенький шкільний костюм, який він купував з мамою, і настроїв значно покращився. На кухні його вже чекав смачний сніданок. Але від хвилювання за сьогоднішній день у Сашка зовсім не було апетиту.

Мама вкотре вже нагадала, що окуляри коштують дуже дорого, і він повинен протирати скельця від бруду, берегти від пошкоджень.

«Ну чому в інших дітей немає цих проблем?» - подумав хлопчик.

Мама поспішала на роботу і тому підвела Сашка тільки до дверей класу, поцілувала і побігла. Було страшно заходити в клас.

Від хвилювання Сашко не помітив порога, перечепився і ледь не впав на групу хлопчиків, які стояли в класі. Вони голосно засміялися. А Сашко не знав, де дітися від сорому. Один з нових однокласників вигукнув: «Дивіться, у нас тепер буде ще один «очкарик»!» Але продзвенів дзвінок, і всі посідали на свої місця. Вчителька представила

дітям нового учня і посадила його на вільне місце за третьою партою. Але Сашко погано бачив з такої відстані. Було дуже важко списувати з дошки.

Урок нарешті закінчився, і Сашко підхопився із місця, щоб тепер уже по-справжньому познайомитися з новими однокласниками. Але в цей час повз його парту пробігав хлопчик і ненавмисно сильно штурхнув Сашка в плече. Його новенькі окуляри впали на парту і розбилися.

- Тепер ти зовсім нічого не бачитимеш, - сплеснула руками мама Маринки, яка зайшла в клас до доньки. – Що ж тепер скажуть тобі батьки? Вона підійшла до вчительки. Вони голосно обговорювали цей випадок.

Сашко повертався зі школи сумний, з повними сліз очима. День був безнадійно зіпсований.

Обговорення

Висновок. Наше усвідомлення показників низької самооцінки і вчинків, які сприяють формуванню негативної «Я-концепції», допоможе не допускати такої поведінки у своїй педагогічній практиці. Кожного дня ми маємо можливість допомогти дитині розвинути позитивну самоконцепцію, або, навпаки, завдати їй шкоди. Якщо ми не розумітимемо це і приділятимемо цьому увагу, ми сприятимемо розвитку позитивної концепції, а не шкодитемо.

Вправа «Попкорн»

Мета: повторити та узагальнити отримані знання про інклюзивну освіту, про формування позитивної атмосфери в дитячому колективі.

Метод навчання: «Мозковий штурм»

Опис завдання

1. Кожен учасник має висловити одне твердження про інклюзивну освіту, яке він вважає засадним.
2. Учитель має слідкувати за тим, щоб думки не повторювалися.
3. Думки записуються на аркушах паперу і прикріплюються до фліпчарту із заголовком «Інклюзивна освіта».

Портфоліо дитини з особливими освітніми потребами

Розділ:
«Навчальні досягнення здобувача освіти»

Розділ:
«Творчі роботи»

Розділ:
«Соціальна компетентність школяра»

Розділ:
«Відгуки і побажання»

ТОВКАНЕЦЬ Г. В.

ЛАЛАК Н. В.

**Інклюзивна освіта: загальна модель
і засади організації освітнього процесу**

НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ ПОСІБНИК

Тираж 30 пр.

*Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготовлювачів
і розповсюджувачів видавничої продукції
ДК № 4916 від 16.06.2015 р.*

*Редакційно-видавничий відділ МДУ,
89600, м.Мукачєво, вул.Ужгородська, 26*

МУКАЧІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

89600, м. Мукачево, вул. Ужгородська, 26

тел./факс +380-3131-21109

Веб-сайт університету: www.msu.edu.ua

E-mail: info@msu.edu.ua, pr@mail.msu.edu.ua

Веб-сайт Інституційного репозитарію Наукової бібліотеки МДУ: <http://dspace.msu.edu.ua:8080>

Веб-сайт Наукової бібліотеки МДУ: <http://msu.edu.ua/library/>